ئەخەت ھاشىم

باھار مايسىلىرى

(ھېكايىلەر)

2

شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى

ئەخەت ھاشىم

باھار مايسىلىرى

(ھىكايىلەر)

مەسئۇل مۇھەررىر: غوجەك خۇداۋەردى

شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى

مەسئۇل كوررېكتور: ئىبراھىم مۆمىن

باھار ھايسىلىرى

*

شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى قۇرۇلۇش كوچىسى 9 - قورا)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
غۇلجا شەھەرلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1092 × 787 مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 3.25
1983 - يىل 9 - ئاي 1 - نەشرى
1983 - يىل 9 - ئاي 1 - بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: MR10124·41
سانى: 1 — 6·300
باھاسى: 22 پۇڭ

نەشرىياتتىن

يولداش ئەخمەت ھاشىم يېقىنقى يىللاردىن بۇيان تىرىشىپ ھەر خىل ژانىرلاردا ئەسەر يېزىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ خېلى كۆپ قىسمىنى بالىلار ھەققىدىكى ئەسەرلەر تەشكىل قىلىدۇ.

1980 - يىلى ئۇ توپلاپ رەتلىگەن «ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى» توپلىمى نەشر قىلىندى. 1981 - يىلى يەنە ئۇنىڭ بالىلارغا ئاتاپ يازغان «بودۇنە بىلەن سېغىزخان» ناملىق چۆچەك ۋە مەسەللەر توپلىمى نەشر قىلىنىپ، جامائەتچىلىكنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

قولۇڭلاردىكى «باھار مايسىلىرى» ناملىق بۇ توپلامغا ئاپتورنىڭ بالىلار ھەققىدە يازغان بىر قىسىم ھېكايىلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى. بۇ توپلامدىكى ھېكايىلەر تېما جەھەتتە خىلمۇ - خىل، ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبقا ئىگە بولۇپ، يېڭى دەۋرىمىزدە ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقان بالىلارنىڭ ئوبرازى بىر قەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان، بۇ ھېكايىلەر بالىلارغا ۋەتەننى سۆيۈش، خەلقنى سۆيۈش، ئەمگەكنى سۆيۈش، تىرىشىپ ئۆگىنىش، ئەدەپ - ئەخلاقلىق بولۇش توغرىسىدا تەربىيە بېرىدۇ.

مۇندەرىجە

كىچىك قول قاناتلار 1

چېگرا بۆركۈتى 10

قارىغاي ۋە سوگەت........................... 28

خانقىزلارنىڭ كوماندىرى 34

”بۆزغۇنچى„ 46

„شەيتانچاق„ ھەققىدە ھىكايە 63

يالغان ئاغرىقنىڭ راستتا ئايلىنىپ قېلىشى 76

ئۇقۇشماسلىق (ئىلمىي چۆچەك) 91

كىچىك قول ـ قاناتلار

كەچكى قۇياش ئېگىز تاغلار كەينىگە مۆككەن. قىشلىق ئۇيقۇدا ياتقان چەكسىز ئېتىز ـ دالا ئۈستىدىكى ئاپپاق قارلار كەچكى شەپەق تەپتىدە چوغدەك تاۋلىنىپ كەتكەن ئىدى. قىشنىڭ ئاچچىق سوغىقى كۈن كەچ كىرىش بىلەن تەڭ يەنە ئەدەشكە باشلىغان ئىدى.

ئەتىگەندىن بۇيان مەھەللىنىڭ ئايىغىدىكى كونا قوتاندىن ئوغۇت چىقىرىپ قايتقان بىر توپ ئاياللار بىر ـ بىرىگە گەپ بەرمەي كۈلكە ـ چاخچاقلار بىلەن كېلىشىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئاياللارغا خاس جاراڭلىق ئاۋازلىرى يىراق ـ يىراقلاردا ئەكس سادا پەيدا قىلاتتى. گۈرجەكنى مۈرىسىگە سالغان 45 ياشلار چامىسىدىكى بەستلىك، تېتىك ئايشەخان ئانا باشقا ئاياللاردىن 10 ـ 5 قەدەم ئالدىدىراق كېتىپ باراتتى. ئىككى ئۇچىنى ئېڭىكى ئاستىدىن ئۆتكۈزۈپ بېشىغا چېگىۋالغان يېشىل ياغلىقىنىڭ مۈرىسىگە چۈشۈپ تۇرغان بىر ئۇچى ئۇنىڭ قەدىمىگە ماسلىشىپ لەپىلدەپ تۇراتتى.

— ھۇيت ئايشەخان ئاچا! نېمە ئانچە كەچ قالغان بازارچىدەك

شاپاشلاپ ماڭىلا، ئاستىراق ماڭسىلا دەيمەن! — ئاياللاردىن بىرسى چاپچاق قىلىپ ۋاقىراپ قويدى.

— ئالدىرىمىغان بىلەن بولمايدۇ، خېنىملار، — دېدى ئايىشىخان ئانا كەينىگە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ ۋە توختىماي كېتىۋەردى.

ئانىنىڭ دېگىنى توغرا، ئۇنىڭمۇ ئويلىغىنى بار - دە! «4 ئاپەت» يوقىتىلغاندىن كېيىن دېھقانلارنىڭ ھاياتىدا ئاجايىپ ئۆزگىرىشلەر مەيدانغا كېلىۋاتىدۇ. يېقىندا دادۇيدىكى قاۋۇل ئەر - ئايال ئەزالار نەچچە يىللاردىن بۇيان قىلىمىز دەپ زادىلا قىلالماي كېلىۋاتقان مۇھىم بىر ئۆستەڭ قۇرۇلۇشىغا ئۆزلۈكىدىن ئاتلاندى. ئايىشىخان ئانىنىڭ ئائىلىسىدىنمۇ ھەسەن ئاكام باشلىق 5 كىشى بۇ جەڭگە قاتنىشىۋاتىدۇ. بۇلار ھېلى ئىشتىن كېلىدۇ، ئۆيگە بالدۇرراق بېرىپ ئوت قالاپ، ئىسسىق تاماق تەييارلاپ تۇرسا ياخشى ئەمەسمۇ؟

ئايىشىخان ئانا ئۆيى تەرەپكە قايرىلغاندىن كېيىن چىغىر يولدا كېتىپ بېرىپ ئويلىدى، راست، ئۆستەڭ قۇرۇلۇشى بولۇۋاتقاچقا، سۇ ۋاقىتىنچە توختىغان. ئىچىدىغان سۇنى سايدىن ئېلىپ كېلىدىغان گەپ، ئوغلۇم تۇرسۇن مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ، بۇ چاغقىچە سۇ ئېلىپ كېلىپ ئۆينى ئىسسىتىپ ئولتۇرغاندۇ...

ئانىنىڭ كۆز ئالدىغا كۈلۈپ تۇرىدىغان، زېرەك ئوغلى تۇرسۇن كەلدى - دە، كۆڭلى سۆيۈنۈپ كۈلۈمسىرىدى، ئۇ خىيال سۈرگىنىچە ھويلىغا كىرىپ، ئىشىكتىكى قۇلۇپنى كۆردى - دە، داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە كىرگەن ئىدى، ئوچاقتا ئوتمۇ قالانماپتۇ، كۈپنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ قارىۋىدى، كۈپنىڭ تېگىدە ئازغىنا سۇ تۇرۇپتۇ!

— خەپ توختاپ تۇر، ئويۇنغا تويمايدىغان بەڭۋاش! — دەپ خاپا بولغان ھالدا ئۆزىگە - ئۆزى پىچىرلىدى ئانا، — بىردەم تۇرۇپ

داداڭ، ئاكىلىرىڭمۇ قايتىپ كېلەر، سېنىڭ بىلەن تۈزۈك سۆزلىشىپ، ئەدىۋىڭنى بېرەلمەيدىغان بولسام! بىز نېمە ئويدا، سەن نېمە كويدا؟ خەپ توختاپ تۇر!...

ئايىشىخان ئانا ئوچاققا ئوت قالىۋېتىپ، پىچاقنى ئېلىپ چامغۇر ئاقلاشقا كىرىشتى، ئۇنىڭ بۈگۈن ئوغلى تۇرسۇننى «بەڭۋاش» دەپ ئەيىپلىشى، خاپا بولۇپ كېتىپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغانلىقىدىن بولدى. ئەمەلىيەتتە تۇرسۇن ئۇنداق «بەڭۋاش» بالىلاردىن ئەمەس، مەكتەپتە ئۇ پىئونېرلار ئوتتۇرا ئەترىتىنىڭ ئەترەت باشلىقى، ھەممە ۋاقىت كوللېكتىپنى ئويلايدىغان، ئەمگەكچان، ئەلاچى ئوقۇغۇچى، مەكتەپتىلا شۇنداق بولۇپ قالماي، ئەزالار ئارىسىدىمۇ «يۇۋاش، ئاق كۆڭۈل، ئوبدان بالا» دېگەن نامى چىققان. ئەترەتتىكى بالىلارمۇ ئىختىيارىي ھالدا ئۇنى ئۆزىنىڭ باشلامچىسى قىلىۋالغان. ئۇ يېقىندىن بېرى ئەترەتتىكى دوستلىرىنى لېي فېڭ تاغىدىن ئۆگىنىشكە تەشكىللەپ، نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. مۇشۇنداق ئەقىللىق ئوبدان بالا بۈگۈن ئۆيگە سۇ ئېلىپ كىرىشنىمۇ ئۇنتۇپ قېلىپ ئويناپ يۈرەمدۇ؟

× ×

بۈگۈن تۇرسۇن مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ، تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ بولغاندىن كېيىنلا دوستلىرى بىلەن ئوغۇت توپلاشقا چىقىپ كەتكەن ئىدى. كۈن ئولتۇرۇۋاتقاندا ئۇلار ئاخىرقى سېۋەتنى تولدۇرۇپ كېلىپ ئوغۇت ئورنىغا توكتى. تۇرسۇن دوستلىرىنىڭ توپلىغان ئوغۇت سانىنى خاتىرىلىۋالغاندىن كېيىن ئۇدۇل ئۆيگە كەلدى - دە، چېلەكنى كۆتۈرۈپ سۇغا ماڭدى. ئۇ مەھەللە ئىچىدىكى چوڭ يولدىن بۇرالغاندا، چېلەك كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان ماخوچى ساۋۇر ئاكامنى كۆرۈپ توختىدى.

— ساۋۇر ئاكا، ماخوغا سۇ لازىم بولۇپ قالدىمۇ؟

— ياق بالام، ماخوغا سۇ كېرەك بولۇپ قالمىدى، مەڭـ
لىخان موماينىڭ سۇيىنى ھەر كۈنى ئوغلۇم ئېلىپ كېلىپ بېرىپ
تۇرغان ئىدى. ئەتىگەن ئوستەڭدىكى ئىشىڭغا كېتىۋەر،
سۇنى مەن ئېلىپ كېلىپ بەرسەممۇ بولىدۇ، دىدىم، ھازىر شۇ مو-
مايغا سۇ ئېلىپ كېلىپ بېرەي دەپ كېتىۋاتىمەن، ئوغلۇم.

تۇرسۇن ئەمدىلا ئىشنىڭ تېگىگە يەتتى. مەڭلىخان موماي
«5 تە كاپالەت ئائىلە». مۇنداقلاردىن ئەترەتتە جەمى 4 ئائىلە
بار، ئۇلارنىڭ ھەممىسى كونا جەمئىيەتتە تىرىكتاپ پومىشچىكلارغا
ئىشلەپ ئازاپ چەككەن، بالا - چاقىسى يوق كىشىلەر، بۇلارنىڭ
تۇرمۇشىغا ئەترەت رەھبەرلىگى ۋە كوپچىلىك ئەزالار غەمخورلۇق
قىلىپ كېلىۋاتقان ئىدى...

تۇرسۇن بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىر دەم خىيالغا كەتتى. بۇنداق
ئىش نىمىشقىمۇ يادىمىزغا كەلمىگەندۇ؟ ئىلگىرى بۇلارنىڭ ھا-
لىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرغان ئاكا - ھەدىلىرىمىز ھازىر ئوستەڭ
قۇرۇلۇشى بىلەن ئالدىراش. بۇ شەرەپلىك ئىشنى بىز قىلساق
بولمامدۇ؟ ھەي... ئېسىمىزگە كەلمىگىنىنى قاراڭلار!...

— ساۋۇر ئاكا، سىز بارماڭ، — دىدى تۇرسۇن خوشال كۈلۈپ
تۇرۇپ ۋە ساۋۇر ئاكىغا يېلىنغان ھالدا سوزىنى داۋام قىلدى،—
ماخودىكى ئىشلىرىڭىزمۇ بەك ئالدىراش، بۇ ئىشنى بىزگە بېرىڭ
ئۇلارغا سۇنى بىز ئېلىپ بېرەيلى.

— ياق بالام، سىلەرمۇ ئوقۇت يىغىۋاتىسىلەر، تاپشۇرۇقلى-
رىڭلارنى ئىشلىمىسەڭلار يەنە بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۇ ئېلىپ
كېلىدىغان يەر يىراق، جاپا تارتىپ قالىسىلەر.

— مۇشۇنچىلىك ئىشتىن قورقساق، قانداقمۇ لېي فېڭ
تاغىمىزدىن ئۈگىنەلەيمىز؟ بولدى، بۈگۈندىن باشلاپ «5 تە كا-
پالەت ئائىلە»لەرنىڭ سۇيىنى بىز باللار ھوددىگە ئالىمىز!

ساۋۇر ئاكام تۇرسۇننىڭ مىجەزىنى ناھايىتى ئوبدان بىلىدۇ. بۇ شاكىچىك ئەزىمەتنى يالتايتىش ئانچە ئاسان ئىش ئەمەس! قانداق قىلىش كېرەك؟ توغرا، بۇمۇ بالىلىرىمىزنى چېنىقتۇرۇشنىڭ ياخشى پۇرسىتى، ئۇلارمۇ ئاز-تولا جاپا تارتىپ ئۆزىنى چېنىقتۇرسۇن!...

— بولۇپتۇ بالام، پىكرىڭگە قوشۇلىمەن. قېنى سىناپ كۆرۈڭلار! — دېدى ساۋۇر ئاكام.

خۇشاللىقتىن قېن-قېنىغا پاتماي كەتكەن تۇرسۇن مەھەللە تەرەپكە قاراپ خۇددى تايچاقلاردەك يۈگۈردى. ئۇ كوۋرۈكنىڭ يېنىدىكى يوغان قاپاق تېرەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ، سوزۇپ-سوزۇپ ئۈچ قېتىم ئىسقىرتتى. كىمنىڭ ۋە نېمە ئۈچۈن ئىسقىرتىدىغانلىقىنى ئۇنىڭ دوستلىرى ئوبدان بىلەتتى، شۇڭا تېخى بايىلا ئۆيلەرگە كىرىپ كېتىشكەن شاكىچىك ئەزىمەتلەردىن 10 نەچچىسى تەرەپ-تەرەپتىن يۈگۈرۈپ يېتىپ كېلىشتى ۋە ئاغزى ئاغزىغا تەگمەي چۇۋۇرلاشقىلى تۇردى:

— نېمە ئىش بولدى تۇرسۇن؟

— موكو-موكۇلەك ئوينامدۇق؟

— ....

— ياق ئاغىنىلەر، مۇھىم بىر ئىش چىقىپ قالدى، — تۇرسۇن ھاياجانلانغان ھالدا سۆزلەشكە باشلىدى، — بىز تازا مۇھىم بىر ئىشنى ئۇنتۇپ قېلىپتۇق. ئەتىرىدىمىزدىكى ئاكىلىرىمىز ۋە ھەدىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ئۇستەڭ قۇرۇلۇشىدا جىددى جەڭ قىلىۋاتىدۇ. «5 تە كاپالەت ئائىلە»لەردىن بىز خەۋەر ئېلىپ تۇرمىساق بولامدۇ؟ ھەر كۈنى مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئوغۇتنىمۇ يىغايلى، ئۇلارغا سۇ ئېلىپ كېلىپ بېرىشنىمۇ بىز ئۈس-

تىمىزگە ئالايلى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆز ئۆيىمىزگە سۇ ئېلىپ بارايلى، قانداق دەيسىلەر؟

— بولىدۇ، شۇنداق قىلايلى! — دېيىشتى بالىلار تەڭلا ۋاقىرىشىپ.

شۇنىڭدىن كېيىن كىمنىڭ قايسى ئائىلىگە سۇ ئېلىپ بېرىدىغانلىقىنى كېلىشىۋالدى. تۇرسۇن ئۆيى ئەڭ يىراق ھاپىز بوۋايغا سۇ ئېلىپ كېلىپ بېرىدىغان بولدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇلار ئۆز ئۆيلىرىدىن چېلەكلىرىنى ئېلىپ چىقىشىپ، چىرايلىق تىزىلدى-دە، ناخشا ياڭرىتىپ ساي تەرەپكە كېتىشتى...

ئۇلار بىر يولدىن سۇنى ئېلىپ كېلىپ ئۆزلىرى مەسئۇل بولغان ئۆيلەرگە قۇيۇپ بەردى. ئىككىنچى قېتىمقىسىنى ئېلىپ كېلىۋاتقاندا گۈگۈم چۈشۈپ قالغان ئىدى. مەھەللىگە ئاز قالغاندا، ئالدىدا كېتىۋاتقان ھېمىت توساتتىن «پالاققىدە» يىقىلىپ چۈشتى، چېلەكتىكى سۇ پۈتۈنلەي توكۇلدى.

— بىر يېرىڭ ئاغرىدىمۇ؟ — تۇرسۇن چېلەكنى قويۇپ يۈگۈرۈپ كېلىپ دوستىنى يۆلىدى.

— ياق ھېچنېمە بولمىدىم، — ھېمىت ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كۈلۈپ كەتتى. دوستلىرىمۇ تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى.

— ھېچ ۋەقەسى يوق بالىلار، بۈگۈن ئۆزىمىزمۇ سەل كەچ قالدۇق، ئەتە بۈگۈنكىدەك كەچ قالمايمىز، — دېدى تۇرسۇن ۋە ھېمىتنىڭ: «بولدى، مەن بۈگۈن ئۆيۈمگە سۇ ئېلىپ بارمىساممۇ بولىدۇ، ئۆيدە سۇ بار» دېگىنىگە ئۇنىماي ئۆز چېلىكىدىكى سۇنى ئۇنىڭ چېلىكىگە قۇيۇپ بەردى-دە، ئۆزى يەنە سۇ ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ساي قاراپ يۈگۈردى. بۇ چاغدا خېلىلا كەچ كىرىپ قالغان بولۇپ، ئۇستەڭدىن قايتىپ كېلىۋاتقانلارنىڭ ناخشىلىرى ۋە ۋاراڭ-چۇرۇڭلىرى ئاڭلىنىۋاتاتتى...

× ×

تۇرسۇن ئۆيگە ھاسىراپ - ھومۇدەپ بىر ئەپكەش سۇنى كۆتىرىپ كىرىپ كەلدى. دادىسى، ئاكا ۋە ھەدىلىرى ئاللىقاچان ئىشتىن قايتىپ كېلىپ بولغان ئىدى. كىچىك ئاكىسى كېرەملا كۆرۈنمەيتتى. تۇرسۇن ئانىسىغا قاراپ قويۇپ، چېلەكتىكى سۇنى كۆپكە قۇيۇشقا باشلىدى.

— يەنە بىر دەم ئويناپ كىرسەك بولامسىدى؟ — دېدى ئانىسى تۇرسۇنغا ئاچچىقى بىلەن ھومىيىپ ۋە تۇرسۇننىڭ دادىسىغا قاراپ سۆزلەپ كەتتى، — دادىسى، بۇنىڭ نەلەردە ئويناپ يۈرگەنلىكىنى ئوبدانراق سۈرۈشتۈرسىلە، بۇنى ئوبدانراق ئۇچۇقلىمىسىلا بولمايدىغان بولۇپ قالدى، پىئونېرلار ئەترىدىنىڭ باشلىقى تۇرۇپ قىلغان قىلىقىنى قارىسىلا. «مەن ئالدىرايمەن كەتكىلى، ئىشىگىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى» دەپ، بىز نېمىگە ئالدىراۋاتىمىز، بۇ نېمىگە ئالدىراۋاتىدۇ؟!

ھەسەن ئاكام بىر نەرسە دېمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئومەللەۋاتاتتى، ئۇنىڭغىچە تاشقىرىدىن ئالدىراپ كىرىپ كەلگەن كېرەم ھە دەپ ئۇكىسى تۇرسۇننى ماختاشقا باشلىدى:

— يارايسەن ئۇكام! بېزىمىزنىڭ بالىلىرى سېنىڭدەك بولىدىغان بولسا، ھەر قانداق ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك قىلالايمىز. لېي فېڭ تاغىدىن ئۆگىنىشنى ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىپسەن، ياشاپ كەت ئۇكام!...

ئايىسخان ئانا ئوغلى كېرەمنىڭ گەپلىرىگە چۈشىنەلمەي ئاغزى ئېچىلغان پېتى قاراپلا قالدى.

— ئوغلۇم، — دېدى ھەسەن ئاكامۇ ھەيران بولۇپ، — سەن ئۇكاڭنى ئاغزى - ئاغزىڭغا تەگمەي ماختاۋاتىسەن، ئاناڭ ئۇنى

ئويۇنچى بولۇپ كەتتى دەپ ئەيىپلەۋاتىدۇ. زادى قايسىڭلارنىڭ گېپى راست، ھېچنېمىنى چۈشەنمەي قالدىمغۇ؟

— ئانا، — دېدى كېرەم كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، — سەن ئۇكامنى نېمە دەپ ئەيىپلەۋاتىسەن؟ ئۇنىڭ بۈگۈنكى قىلغان ئىشلىرىدىن خەۋەرسىز ئوخشىمامسەن؟

ئايىسخان ئانا تېخىمۇ ھەيران بولۇپ بىر كېرەمگە، بىر تۇرسۇنغا قاراپ:

— نېمە ئىش قىلىپتۇ؟ — دەپ تۇرۇپ قالدى.

كېرەم چاپانلىرىنى سېلىۋەتكەندىن كېيىن ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بايا ئىشتىن كېلىپ ئۆيگە كىرمەيلا ھاپىز بوۋايغا سۇ ئېلىپ كېلىپ بېرىش ئۈچۈن بارسا، بالىلارنىڭ ئاللىقاچان ئېلىپ كېلىپ بېرىپ بولغانلىقىنى ۋە ماخونىڭ ئالدىدا ساۋۇر ئاكام ئۇچراپ قېلىپ، تۇرسۇننىڭ بۈگۈن بالىلارنى تەشكىللەپ قىلغان بەلەن ئىشلىرى توغرىسىدىكى ماختاشلىرىنى بىر - بىرلەپ ئۆيدىكىلەرگە سۆزلەپ بەردى.

ئايىسخان ئانا بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. ئۇ، تۇرسۇننىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— جېنىم بالام، مەن سېنى بىكاردىن - بىكار، ئورۇنسىز ئەيىپلەپتىمەن. مېنى كەچۈر قوزام. بەكمۇ بەلەن ئىش قىلىپسەن! — دېدى ۋە ھاياجانلانغان ھالدا ئۇنىڭ تېخى تەرى قۇرۇمىغان ماڭلىيىغا سۆيدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى تۇرسۇننىڭ ئوماق چىرايىغا زوقلىنىپ قاراپ قېلىشتى...

1977 - يىلى ئوكتەبىر، ئۈرۈمچى

چېگرا بۆركۈتى

مەن بۇ يىل خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن ھەيۋەتلىك ئىلى
دەرياسىنى بويلاپ يىراق چېگرىلاردا زىيارەتتە بولدۇم، بۇ جەر-
ياندا چېگرا مۇداپىئە جەڭچىلىرى ۋە دېخان - چارۋىچىلاردىن
ئاجايىپ تەسىرلىك ھېكايىلەرنى ئاڭلىدىم، بولۇپمۇ كىشىلەر
«چېگرا بۆركۈتى» دەپ نام قويىۋالغان 14 ياشلىق پىئونېر
غەيرەت توغرىسىدىكى ھېكايە مېنى قاتتىق ھاياجانغا سالدى.
بۇ ھېكايىنى ماڭا ئاخشام چېگرا مۇداپىئە جامائەت خەۋپسىز-
لىك پونكىتىنىڭ باشلىقى ئورازبېك سۆزلەپ بەرگەن ئىدى.
بۈگۈن ئىككىمىز ئاشۇ غەيرەتنىڭ ئۆيىگە بارماقچى بولۇپ يۇ-
تۇشكەن ئىدۇق. ۋەدە بويىچە مەن پونكىتقا كەلسەم، ئورازبېك
پونكىتتىكىلەر بىلەن يۇقۇرىغا يوللىنىدىغان مۇھىم بىر ماتېرىيال-
نى مۇزاكىرە قىلىشىۋېتىپتۇ، شۇڭا بىردەم كۈتۈشكە توغرا كەلدى.
مەن بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ ياپ - يېشىل چىملىق
دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقتىم - دە، خىلمۇ - خىل گۈللەرگە تولۇپ كې-
لىۋاتقان پايانسىز ئوتلاقلارغا قاراپ خىيالغا كەتتىم. غەيرەت
ھەققىدىكى ھېكايە ئىختىيارسىز خۇددى كىنو لېنتىسىدەك يەنە

كوز ئالدىمدىن ئۆتۈشكە باشلىدى ...

× ×

پاكار - پاكار قۇمۇشلۇقلار ئارىسىدا يالغۇز بىر ئوي چوخچىيىپ
تۇراتتى. ھويلىدا ئولتۇرۇپ، پۈتۈن زېھنى بىلەن تاپشۇرۇق
ئىشلەۋاتقان غەيرەت كالىلارنىڭ مورەشلىرىنى ئاڭلىغاندىن كې-
يىن دادىسىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى بىلدى - دە، دەپتەر - قەلەم-
لىرىنى يىغىشتۇرۇپ سىرتقا ماڭدى. كەچكى شەپەق كەڭ دا-
لىنى چوغدەك قىزارتىۋەتكەن ئىدى.

غەيرەتنىڭ دادىسى قاسىم ئاكا 45 ياشلاردىكى تەمبەل
ئادەم بولۇپ، دۆينىڭ كالىسىنى باقاتتى. تويۇنۇپ قوساقلىرى
دۇمباقتەك چىقىپ كەتكەن كالىلار ئۇدۇل قوتانغا قاراپ مېڭىش-
تى، لېكىن بەزى موزايلار سەكرەپ شوخلۇق قىلىشىپ، ھەر
تەرەپكە قېچىشاتتى. غەيرەت ئىسقىرتىپ يۈرۈپ ئۇلارنى ھەي-
دەپ قوتانغا سولىدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! قانداق ئەھۋالىڭلار؟

خۇددى يەرنىڭ تېگىدىن چىققاندەك ناتونۇش بىر كىشى
ئۇشتۇمتۇت قوتاننىڭ ئارقىسىدىن ئايلىنىپ كېلىپ، قاسىم ئاخۇن
بىلەن سالاملاشتى.

دادا - بالا ئىككىيلەن ئوتتۇرا ياشلىق، ئوتتۇرا بوي،
كادىرسىياقىتىكى بۇ ئادەمنىڭ بېشىدىكى كەپكىسىگە، قولىدىكى
كىچىككىنە سومكىسىغا ۋە ئۈستىۋاشلىرىغا ھەيرانلىق بىلەن قا-
راپ قېلىشتى.

— ۋاھ، بۇ يەردە ئۆيلەر بەكمۇ شالاڭ ئىكەنغۇ! سىلەر-
نىڭ بۇ جاڭزىغا يېتىپ كەلگىچە خېلى جىق يول مېڭىپ كې-
تىپتىمەن، — دېدى ئۇ كىشى كۈلۈپ.

— ئۇزىڭىز كىم بولىسىز، نەدىن كېلىۋاتىسىز؟ — قاسىم ئاخۇن قوتاننىڭ غوروسىنى سېلىپ تۇرۇپ سورىدى.

— دەريا بويىدىن كېلىۋاتىمەن ئاكا، — ئۇ سىپايىلىك بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاپ بېرىشكە باشلىدى، — بىر چاغلاردا ئويىدىكىلەردىن مۇشۇ ئەتراپتا بىر تۇققىنىمىز بار دەپ ئاڭلىۋىدىم، شۇنى ئىزلەپ باقاي دەپ، ئۇياق-بۇياقنى ئايلانغاچ يىراقلاپ كېتىپتىمەن، ئاخىرى ئۇلارنىمۇ تاپالمىدىم، ھېچكىممۇ بىلمەيدىكەن.

— تۇققىنىڭىز كىم ئىدى، ئىسمى نىمە؟

— ھە، ئىسمىنى ئابدۇللا دېدىمۇ... ئىش قىلىپ ئوزەممۇ تازا بىلمەيمەن. مۇشۇ يەردە — گۇڭشېدا ئىشلەيدۇ دىگەن ئىدى. ئىسمىنى ئېنىق بىلمىگەندىن كېيىن ئۇنى بەك ئىزلەپمۇ كەتمىدىم. ئوزەمچە ئوي تامىغىنى سېغىنىپ قېلىپتىمەن ئاكا، بىرەر ئويگە كىرىپ تاماق ئەتكۈزۈپ يەي دەپ، ماڭا-ماڭا ئاخىرى مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. ئەمدى كەچ كىرىپ قالدى، قايتىپ كېتەلمەيمەن، بۈگۈن سىلەرنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم-دە، ھى-ھى...

يېشىغا نىسبەتەن بەستلىك، يوغان كوزلىرىدىن نۇر چاقناپ تۇرىدىغان غەيرەت بۇ ئادەمنىڭ تاققا-تۇققۇ گەپلىرىدىن گۇمانلىنىپ، دادىسىنىڭ كوزىگە مەنىلىك قاراپ قويدى. قاسىم ئاخۇن نىمىلەرنىدۇ خىيالىدىن ئوتكۈزۈپ:

— بولىدۇ، قېنى ئويگە كىرەيلى، ئاندىن پاراڭلىشايلى، — دەپ مېھماننى ئويگە باشلاپ ماڭدى.

بۇلار ھويلىغا كىرىپ كەلگەندە مەڭگەننىڭ ئۈستىدە تۈگۈلۈپ ياتقان ئالا ئىت «سەگەك» ناتونۇش مېھمانغا قاراپ قاتتىق قاۋاشقا باشلىدى. غەيرەت قولىنى شىلتىغاندىن كېيىن

ئۇ، نارازى بولغاندەك غىڭشىپ قويۇپ جىم بولدى. ئۇنىڭغىچە غەيرەتنىڭ 8 ياشلىق ئۇكىسى تۇرسۇن ئويدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ «سەگەك» نى نېرى ھەيدىۋەتتى.

ئويدە ئالدىراپ خېمىر يۇغۇرۇۋاتقان غەيرەتنىڭ ئاپىسى ناتونۇش مېھماننى كورۇپ ھەيران بولدى-يۇ، لېكىن يەنە ئادەت بويىچە ئۇنىڭ بىلەن سالاملىشىپ تورگە تەكلىپ قىلدى.

مېھمان پاختىلىق چىبەرقۇت چاپىنىنى سېلىۋېتىپ، تارتىنمايلا تورگە چىقتى-دە، بەدەشقىنىنى قۇرۇپ ئولتۇردى ۋە ئويدىكىلەر بىلەن ئەدەپلىك يوسۇندا يەنە بىر قېتىم تېچلىق-ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن تاماكا ئوراپ ئولتۇرۇپ سوزلەشكە باشلىدى:

— سىلەر بەلكى «بۇ نىمە ئادەمدۇ؟» دەپ مەندىن گۇمانلىنىۋاتقانسىلەر، ئەلۋەتتە گۇمانلىنىش كېرەك، — ئۇ ئاپپاق چىشلىرىنى كورسىتىپ كۈلۈپ قويدى، — چۈنكى بۇ يەر چېگرادا! خوپ، ئەمدى مەن سىلەرگە ئوزەمنى تونۇشتۇرۇپ ئوتەي، — ئۇ سەرەڭگە يېقىپ، تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن توش يانچۇقىدىن خىزمەت كىنىشكىسىنى ۋە يوغان تامغىلار بېسىلغان ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ئالاقە قەغەزلىرىنى ئېلىپ قاسىم ئاخۇنغا ئۇزاتتى، — بۇ خىزمەت كىنىشكام ماۋۇ ناھىيىلىك، ئوبلاستلىق جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىدىن بەرگەن تونۇشتۇرۇشلار، ئاۋۇ ئىچكى چېگرا رايونلارغا بېرىش گۇۋانامەم...

غەيرەت دادىسى بىلەن يورۇققا كېلىپ، ھەممە ئالاقىلەرنىڭ تامغىلىرىغا، چېسلالىرىغا تەپسىلى قاراپ چىقىشتى. ھېچقانداق گۇمانلىق نەرسە سېزىلمىدى، ھەتتا كىنىشكىغا ئۇنىڭ سۈرىتىمۇ چاپلانغان ئىدى.

— خىزمەت ئورنىڭىز ئۇرۇمچىدە ئىكەن-دە؟ — قاسىم

ئاخۇن جايىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن سورىدى.

— شۇنداق، ئۈرۈمچىدە بولغاندىمۇ يەنە كېلىپ ئاپتونوم رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىدە دەڭا! — مېھمان مەغرۇرلانغان ھالدا كۈلۈپ قويدى ۋە كەڭ-كۇشادە ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئەسلى غۇلجا شەھەر ئىچىلىك ئىكەنلىكىنى، كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىغا دەم ئېلىش ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى، يېقىندا دەريا بويىغا دەم ئېلىشقا چىققانلىقىنى ناھايىتى تەپسىلى، ئالدىرىماي سۆزلەپ بەردى.

— دەريا بويىغا كەلگىنىڭىزگە نەچچە كۈن بولدى؟

— 15 كۈن بولدى. خېلى ئوبدان دەم ئېلىۋالدىم. ئەتە-ئۆگۈن شەھەرگە كىرىپ كېتىمەن. بېلىقنىمۇ پۇخادىن چىققىدەك يېدىم ئاكا، ئىلى دەرياسىدىن تۇتقان بېلىقنى شۇ سۇدىلا پىشۇرۇپ يېسە تاتلىق بولىدۇ، دەپ ئاڭلىدىم، راست ئىكەن...

مېھمان شۇنچىلىك خاتىرجەم، شۇنچىلىك ئېچىلىپ سۆزلەيتتىكى، قىلچە گۇمانلىنىشقا ئورۇن يوق ئىدى.

— نېمە تاماق قىلىۋاتىسەن؟ — قاسىم ئاخۇن ئايىلىدىن سورىدى.

— لەغمەن.

خۇشال بولۇپ كەتكەن مېھمان شۇ ھامان لەغمەننى تەرىپلەپ سۆزلەپ كەتتى:

— مەن كۈنىگە ئۈچ ۋاق لەغمەن يېسەممۇ زېرىكمەيدىغان ئادەم ئىدىم، مانا 10 نەچچە كۈندىن بۇيان لەغمەن بىلەن يىغلاپ كۆرۈشكىدەك بولۇپ كەتتىم. ھەر قانداق تاماق لەغمەنگە يەتمەيدۇ ئاكا! ھا-ھا-ھا... — ئۇنىڭ تار پېشانە ۋە ياپىما قاپاقلىرى ئاستىدا پىلدىرلاپ تۇرغان كىچىك كۆزلىرى

كۈلكىدىن تېخىمۇ يۇمۇلۇپ كەتتى. نېمىلەرنىدۇ خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ئولتۇرغان غەيرەت ئۇنىڭ كۈلكىسىدىن بىر خىل سۇنئىيلىك ئالامىتىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا يەر ئاستىدىن ئالىيىپ قويدى.

— ئوغلۇم، — دېدى قاسىم ئاخۇن غەيرەتكە قاراپ، — قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. كالىلارغا كېچىدە بېرىدىغان چۆپلەرنى تەييارلاپ قويغىنا!

غەيرەت چىقىپ كەتكەندىن كېيىن قاسىم ئاخۇن چىراقنى ياقتى. مېھمان خۇددى ئۆز ئۆيىدە ئولتۇرغاندەك كېرىلىپ، ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي پاراڭ سالماقتا ئىدى:

— بۇ يەردىكى دېھقان، چارۋىچى، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھوشيارلىقى ناھايىتى يۇقىرى ئىكەن. مەن جامائەت خەۋپسىزلىك ئورنىدا ئىشلىگەچكىمۇ نۇرغۇن ئىشلارنى بىر قاراپلا بىلىۋالدىم، بىرەر يات ئادەم ئۇچرىسا، چوڭلار تۇرماق باللارمۇ ناھايىتى قاتتىق سۈرۈشتە قىلىدىكەن. بۇنىڭدىن بەك تەسىرلەندىم. چېگرا جايلاردىكى خەلق مۇشۇنداق بولىدىغان بولسا، ھەر قانداق ھىيلىگەر دۈشمەنمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ-دە! — ئۇ تاماكىسىنى كەينى-كەينىدىن بىر نەچچىنى شوراپ تاشلىۋەتكەندىن كېيىن يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى، — مەن بۈگۈن سىلەرنىڭ ئۆيگە يېتىپ كەلگىچە بىر نەچچە يەردە سوراقتا تارتىلدىم، ئۇچرىغانلا ئادەم خەت-ئالاقىلىرىنى بىرمۇ-بىر تەكشۈردى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ كىشىنى خۇشال قىلىدىغان ئىش، مەن قايتىپ ئۈرۈمچىگە بارغاندا باشلىقلىرىمىزغا ئالاھىدە دوكلات قىلىمەن!

— دادا، ماۋۇ يەرگە چىققىنا، بىر كالا يېتىۋېلىپتۇ، ئاغرىپ قالدىمۇ-نېمە؟ — سىرتتىن غەيرەتنىڭ ئىنچىكە ئاۋازى ئاڭلاندى.

قاسىم ئاخۇن ئالدىراپ سىرتقا ماڭدى. قوتانغا كىرىپ ھېچقانداق يېتىۋالغان كالىنى كۆرمىدى-دە، ئوغلىغا سوئال

نەزىرى بىلەن قارىدى.

— دادا، — دېدى غەيرەت پىچىرلاپ، — بۇ ئادەمگە ئىشىنىپ كېتىۋاتامسەن؟

— تونۇشتۇرۇشلىرىدا ئانچە چاتاق يوقتۇ بالام، سەن بىر نەرسىنى سەزدىڭمۇ - يە؟

— ئاسانلا ئىشىنىپ كەتمەيلى دادا، بۇنداق تونۇشتۇرۇش، گۇۋانامىلەرنى ياسىۋالغانلاردىن ئىلگىرى نەچچە - نەچچىسى تۇتۇلغان ئەمەسمۇ؟ مەن بۇ ئادەمدىن سەل گۇمانلىنىپ قالدىم.

— قانداق دەيسەن ئوغلۇم؟

— ئۇ ئادەمنىڭ بايىقى سۆزلىرىنى ئويلاپ باقماسەن دادا، بىر دەم تۇۋقىنىم بار ئىدى دەيدۇ، ئىسمىنى سورىساڭ بىلمەيمەن دەيدۇ، راستلا تۇۋقىنى بولسا ئىسمىنىمۇ بىلمەمدۇ؟

— راست، شۇنداق دېدى - ھە؟

— يەنە تېخى، مۇشۇ يەردە گوڭشې ئەزاسى ئىدى، دەيدۇ. بۇ يەر گوڭشې ئەمەس، دۆلەت ئىگىلىگىدىكى دېخانچىلىق مەيدانى ئىكەنلىكىنى ھەممە ئادەم بىلىدىغۇ! ئاندىن يەنە ئۆي تامىقىنى سېغىنىپ، بىرەر ئۆيگە كىرەي دەپ مۇشۇ ياققا كېلىپ قالدىم دەيدۇ. دەريا بويىدا شۇنچە كۆپ ئۆيلەر تۇرسا، شۇنچە يىراق يولنى مېڭىپ، چېگرا يېنىدىكى بىزنىڭ بۇ ئۆيگە نېمە دەپ كېلىدۇ؟

غەيرەتنىڭ سۆزلىرى ناھايىتى ئورۇنلۇق ئىدى. قاسىم ئاخۇن بىر پەس ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى ۋە ئوغلىغا قاراپ:

— گۇمانىڭ توغرا ئوغلۇم. ئۇنداق بولسا، بۈگۈن بۇ ئادەم بىزنىڭ ئۆيدە قونىدۇ، ھوشيار بولايلى، ئەتە تاڭ سەھەردىلا چېگرا مۇداپىئە جامائەت خەۋپسىزلىك پونكىتىغا بېرىپ خەۋەر قىلايلى ئوغلۇم، قانداق دەيسەن؟

— ياق دادا، مەن ھازىرلا بېرىپ خەۋەر قىلاي.

— مۇشۇ تاپتىمۇ؟

— ھەئە، پونكىتتىكىلەر كەلسىلا، ئەھۋال بىر دەمدە مەلۇم بولىدۇ.

— ئوغلۇم كەچ كىرىپ كەتتى. پونكىت يىراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە تاماق يېمىدىڭ...

— مەيلى دادا، ئايدىڭ ئەمەسمۇ، ئاتنى مىنىمەن - دە، بىر دەمدىلا بېرىپ كېلىمەن.

قاسىم ئاخۇن نىمىلەرنىدۇ خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، بىر پەس جىم بولۇپ كەتكەندىن كېيىن:

— بولىدۇ ئوغلۇم، بارساڭ بارغىن، لېكىن يولدا پەخەس بول! — دېدى.

قاسىم ئاخۇن مېھماننىڭ يېنىغا كىرىپ كەتتى. غەيرەت داۋراڭ قىلماي ئاتنى ئاستا مىندى - دە، كۈن چىقىش تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى.

× ×

مېھمان لەگمەننى ھەققەتەن بەك سېغىنىپ كەتكەن بولسا كېرەك، كەينى - كەينىدىن ئىككى تەخسە ئاشنى پاك - پاكىز يەۋەتكەندىن كېيىن بىر چىنە ئاش سۈيىنى ئالدىغا قويۇۋېلىپ يەنە پاراڭغا چۈشتى. كىچىككىنە لامپا ئۆينى گۇڭگا يورۇتۇپ تۇراتتى، مېھمان ئۇلۇغ ئۇچۇق ئىشىكتىن پات - پاتلا سىرتقا قاراپ قوياتتى. غەيرەتنىڭ ئۇكىسى تۇرسۇن تامىقىنى يەپ بولۇپ بىر دەم بولارنىڭ پارىڭىنى ئاڭلاپ ئولتۇردى. ئۇنىڭدىن كېيىن زېرىككەن بولسا كېرەك، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

ئۇخلايدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالغان ئىدى. خېلىدىن كېيىن غەيرەتنىڭ ئۇكىسى تالادىن يۈگۈرۈپ كىرىپ:

— دادا، يىراقتا 2 ئاتلىق ئادەم كېلىۋاتىدۇ! — دەپ ۋاقىرىدى.

باياتىن بېرى غەيرەتنىڭ تاماقمۇ يېمەي قاياققىدۇ يوقاپ كەتكەنلىكىدىن گۇمانلىنىپ ئولتۇرغان مېھمان بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆزىچە تىپىرلاپ قالدى. قاسىم ئاخۇن قاراپ بېقىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ كەتتى.

مېھمانمۇ ئالدىراپ سومكىسىدىن بىر نەرسىنى ئېلىپ، شىمىنىڭ يانچۇقىغا سالدى ـ دە، ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى ۋە غەيرەتنىڭ ئاپىسىغا قاراپ:

— ۋاي ـ ۋۇي... پاراڭ بىلەن تازىمۇ ئولتۇرۇپ كېتىپتۇق ـ ھە! پۇتلىرىم كۈيۈشۈپ كېتىپتۇ، سىرتقا چىقىپ كىرەي! — دەپ ماڭدى.

غەيرەتنىڭ ئاپىسى مېھماننىڭ چاپان، سومكىلىرىنى ئالماي چىقىپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ خاتىرجەم بولغاندەك ئۆز ئىشىنى قىلىۋەردى.

7 ـ 8 كۈنلۈك يېڭى ئاينىڭ ئاجىز نۇرى ئەتراپنى سۇس يورۇتۇپ تۇراتتى. يولغا چىقىۋېلىپ يىراقتا كېلىۋاتقان ئاتلىقلارغا قاراپ تۇرغان قاسىم ئاخۇن يالاڭ چاپان بىلەنلا ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى تەرەتخانىغا ماڭغان مېھمانغا قاراپ قويدى.

بىر دەمدىن كېيىن راستلا ئورازبېك بىلەن غەيرەت يېتىپ كەلدى. ئورازبېك قاسىم ئاخۇن بىلەن سالاملاشقاندىن كېيىن ئاتنى غەيرەتكە بېرىپ ئۆيگە كىردى. توردە مېھماننىڭ چاپىنى ۋە سومكىسى تۇراتتى.

ئاتلارنى ئىشىك ئالدىدىكى تۈۋرۈككە باغلاپ قويۇپ ئۆيگە

كىرىپ كەلگەن غەيرەت مېھماننىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ كۆزلىرىنى چەكچەيتتى ـ دە، ئالدىراپ دادىسىدىن:

— دادا، ھېلىقى ئادەم قېنى؟ — دەپ سورىدى.

— بار، ئارقىغا چىقىپ كەتتى، تامىقىڭنى يە، ئوغلۇم!

غەيرەتنىڭ ئاپىسى ئورازبېكنىڭ ئالدىغا چاي ئېلىپ كەلدى. ئورازبېك چاي ئۇتلاپ تۇرۇپ، قاسىم ئاخۇن بىلەن مېھمان ھەققىدە پىچىرلاشتى. ئارىدىن 10 مىنۇتتەك ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى، لېكىن مېھمان قايتىپ كىرمىدى.

— ۋۇي، بۇ مېھمىنىڭىز بىزنى كولدۇرلىتىپ يۈرمىسۇن يەنە! — دېدى ئورازبېك بىر نەرسىنى سەزگەندەك بولۇپ.

قاسىم ئاخۇن مېھماننىڭ چاپان، سومكىلىرىغا قاراپ قويۇپ:

— ئۇنداق بولماس! — دەپ قويدى، لېكىن سەل دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قېلىپ غەيرەتكە قارىدى ـ دە، — ئوغلۇم، ئاستا چىقىپ قاراپ باققىنا، — دېدى.

ئانچە ئۆتمەيلا غەيرەت ھودۇققان ھالدا يۈگۈرۈپ كىرىپ:

— تەرەتخانىدا ھېچكىم يوق دادا! باشقا يەرلەردىمۇ كۆرۈنمەيدۇ! — دېدى.

قاسىم ئاخۇن بىلەن ئورازبېك تەڭلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ سىرتقا مېڭىشتى ۋە ئەتراپنى قاراشتۇرۇشقا باشلىدى. قاسىم ئاخۇن بايا كىچىك ئوغلىنىڭ ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ: «دادا، 2 ئاتلىق ئادەم كېلىۋاتىدۇ» دېگەن سۆزىنى ئەسلىدى ـ دە، ھە ... ئۇ ئەبلەخنىڭ جېنى تۇيغان ئىكەن ـ دە! ئەستاغپۇرۇللا... نېمە دەپ بىخوتلىشىپ قالغاندىمەن، ئۇ تەرەتخانىغا ماڭغاندا نېمىشقىمۇ بىللە بارمىغاندىمەن؟! دەپ ئويلاپ غەزەپتىن چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى ۋە بۇ ئەھۋالنى ئورازبېككە دېۋىدى، ئۇ:

— دېمەك بۇ «مېھمان» خېلىلا چىچەندەك قىلىدۇ. ئۇ بالىنىڭ گېپىدىن ئىشنىڭ چاتاقلىغىنى سېزىپ، قۇيرۇقنى خادا قىلغان ئوخشايدۇ. قارىغا، ئۇنىڭ ئۇستىلىغىنى! تېخى چاپىنى بىلەن سومكىسىنى قالدۇرۇپ قويۇپ بىزنى ئالدىماقچى بولۇپتۇ، — دېدى - دە، يۈگۈرۈپ ئۆيگە كىرىپ، سومكىنىڭ ئىچىگە قارىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە بىر كونا شارپىدىن باشقا ھېچنەرسە يوق ئىدى. چاپاننىڭ يانچۇقلىرىنىمۇ ئاختۇرۇپ باقتى. ئىككى پارچە قاتتىق ناندىن باشقا ھېچنىمە چىقمىدى. ئاخىرى ئورازبېكنىڭ كۆزى چاپاننىڭ ئىچىدىكى بىر يانچۇققا چۈشتى - دە، ئىتتىك قولىنى تىقىۋىدى، بىر كونا كونۋېرت چىقتى. كونۋېرتنىڭ ئىچىدە كېسىپ تەييارلاپ قويغان تاماكا قەغەزلىرى تۇراتتى. ئورازبېك تىت - تىت بولۇپ، كونۋېرتنى لامپىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى. كونۋېرتنىڭ ئالدى - ئارقا تەرىپىدە ھېچقانداق خەت يوق ئىدى. ئورازبېك بۇ نەرسىلەرنى ئاۋايلاپ بىر قەغەزگە ئوراپ يانچۇغىغا سالدى - دە:

— ئىمىلا بولمىسۇن بۇ غەلىتە «مېھمان»نى ئىزلەپ تېپىش كېرەك. يۈرۈڭ قاسىم ئاكا! — دەپ سىرتقا قاراپ ماڭدى. قاسىم ئاخۇنمۇ ئۇنىڭغا دەرھال ئەگەشتى.

ئورازبېك يۈگۈرۈپ چىقىپ ئاتنى يەشتى. ئەقىللىق ئات ئۇنىڭ نەگىدۇ ئالدىراۋاتقانلىغىنى سەزگەندەك كىشنەپ قويۇپ، قولاقلىرىنى دىڭگايتتى ۋە ئېغىزدۇرۇغىنى كاراسلىتىپ ئۇچۇشقا ھازىرلاندى.

— بۇ ئىپلاس ھازىر يىراقلاپ كېتەلمىدى، — دېدى ئورازبېك ئاتقا مىنىۋېتىپ، — بىز ئايلىنىپ زەيكەش ئوستەڭدىن

ئۆتۈپ ئالدىدىن چىقايلى!

— ئوغلۇم، سەن ئۆينىڭ ئەتراپىغا دىققەت قىلغىن! — دېدى قاسىم ئاخۇنمۇ ئالدىراپ ئاتقا مىنىۋېتىپ.

ئاتلار تاراسلاپ چېپىپ چىقىپ كەتتى. غەيرەت غەزەپتىن ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگىدەك بولۇپ، ئاتنىڭ تۇيىغىدىن ۋال - ۋۇل قىلىپ چاقنىغان ئوتقا قاراپ قويۇپ تۇرالماي قالدى...

— ئاپا، — دېدى ئۇ نېمە قىلىشىنى بىلمەي ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپلا قالغان ئاپىسىغا قاراپ، — مەن ئاستا قومۇشلۇقنىڭ ئىچىگە قاراپ باقايمۇ؟

— ياق، سەن بارما بالام! سېنىڭ قانداق كۈچۈڭ يېتىدۇ؟

— يىراققا بارمايمەن ئانا، مۇشۇ يەردىلا...

غەيرەت ئىشىكنىڭ بېشىدا ئېسىقلىق تۇرغان سالغىنى ئېلىپ بېلىگە باغلىغاندىن كېيىن سىرتقا چىقتى ۋە ئۆز ئەتراپىدا ئايلىنىپ ئەركىلەپ تۇرغان «سەگەك» نىڭ بېشىنى سىلاپ، بۇرنىغا ئاستا بىر - ئىككىنى چېكىپ قويدى - دە، ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ ئۆينىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى. «سەگەك» ئۆز ئىگىسىنىڭ بۇرنىغا چېكىپ قويۇۋاتقانلىغىنى بىلىپ قاۋىمىدى. غەيرەت قومۇشلۇق ئارىسىدىكى ئەگرى - بۈگرى چىغىر يولدا ناھايىتى يېنىك دەسسەپ، پەم بىلەن كېتىپ باراتتى.

ئۇ تېخى ئانچە ئۇزاپ كېتەلمىدى، دەپ ئويلايتتى غەيرەت. ئەگەر زەيكەش ئوستەڭنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتەلمىگەنلا بولسا، ھېچ يەرگە كېتەلمەيدۇ!

ئۇنىڭ زەيكەش ئوستەڭ دېگىنى — مۇشۇ يەردىن 4 - 3 چاقىرىم يىراقلىقتا بولۇپ، قومۇشلۇقنى توغرىسىدىن كېسىپ ئۆتەتتى. 15 چامدام كەڭلىكتىكى بۇ زەيكەش ئوستەڭدە ئادەم

تىمىزغا كەلگەندەك قارا سۇ ئاقاتتى. ئۇنىڭ ئاستى ۋە ئىككى قاسنىغى قىش ـ ياز قۇرۇمايدىغان پاتقاقلىق بولۇپ، بىر چاغلاردا مال ـ ۋارانلار پېتىپ قېلىپ، پاتقاقتىن چىقالماي ئۆلگەن ئىشلارمۇ بولغان، چېگرىغا بارماقچى بولغان ھەر قانداق ئادەم مۇشۇ پاتقاقلىقتىن ئۆتمەي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. زەيكەش ئۆستەڭنىڭ ئۇ چېتى يەنىلا پاكار ـ پاكار قۇمۇشلۇق بولۇپ، چېگرىغا تۇتىشىپ كېتەتتى.

غەيرەت ئۇستا ئوۋچىلاردەك تۇت ئەتراپىغا سەپسېلىپ كېتىپ باراتتى. „سەگەك“ مۇ ئۇنىڭدىن غېرىچ ئايرىلماي، غەيرەتنىڭ دالدىسىغا ئۆزىنى يوشۇرۇپ ئاستا ماڭاتتى. ئارىلاپ قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ غىڭشىپ قوياتتى، لېكىن غەيرەت دەرھال ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ، بۇرنىغا چېكىپ قويغاندىن كېيىن جىم بولاتتى. پايانسىز دالا ئاجايىپ جىمجىتلىققا چۆمگەن ئىدى. پەقەت كېچىنىڭ غۇر ـ غۇر شامىلى ئارىلاپ قومۇشلارنى شىلدىرلىتىپ قوياتتى. يېقىنلا يەردىكى چاتقاللار ئارىسىدىن ئاستا سىرغىپ ئېقىۋاتقان سۇنىڭ يېنىك شىلدىرلاشلىرى ئاڭلىنىپ قالاتتى. بۇ سۇس ئاۋازلارنى بېسىپ، خۇددى يەرنىڭ تېگىدىن كېلىۋاتقاندەك بىر خىل گۈكىرەشمۇ ئاڭلىناتتى. غەيرەت بۇ كۈچلۈك سادانىڭ ناھايىتى يىراقتىكى ئىلى دەرياسىنىڭ شارقىرىشى ئىكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، يەنە ماڭدى. ھەر بىر تۈپ دەرەخ، ھەر بىر ئازگاللار غەيرەتنىڭ كۆزىتىشىدىن سىرتتا قالمايتتى. ئۇ بەزىدە ئىتتىك توختاپ، ئەتراپتىكى شەپىگە قۇلاق سالاتتى.

ئۇ، شۇ تەرىقىدە خېلى ئۇزۇن مېڭىپ، ئىگىز ئۆسكەن ياۋا كەندىر ئارىسىغا كىرىپ قالدى. ئوت ـ چۆپلەر ئۈستىدە يالتىراق قوڭغۇزلارنىڭ يېشىل نۇرلىرى ۋالىلدايتتى. ئارىلاپ يىراقتىكى سازلىقلاردىن پاقىلارنىڭ سوزۇپ كۇكىراشلىرى ئاڭ ـ

لىنىپ قالاتتى، بەزىدە ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئاللىقانداق قۇشلار غەيرەتنىڭ بېشىدىلا „قىر ـ قىر“ قىلىشىپ قوياتتى.

غەيرەت بىر تۈپ يالغۇز قارىياغاچنىڭ دالدىسىغا كېلىپ بىر دەم تۇردى ۋە يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇرغان ئاسمانغا قارىدى. „ھەي... ئاينىڭ ئەتراپىدا بۇلۇتلار پەيدا بولۇپتۇ. تېخىمۇ قاراڭغۇ بولۇپ كېتىدىغان بولدى ـ دە!“ ئۇ يەنە ماڭدى. بىر ئازدىن كېيىن „سەگەك“ بىر نەرسىنى سەزگەندەك بىردىنلا بېشىنى كۆتىرىپ ئالدىغا تەلپۈندى. غەيرەت ئۇنى چاققانلىق بىلەن تۇتۇۋالدى ـ دە، قەدىمىنى تېزلەتتى. مانا، بىزدىنلا ئالدى تەرەپتە قومۇشلۇقلار ئارىسىدا „لىپ“ قىلغان بىر كۆلەڭگىنى غىل ـ پال كۆرۈپ قالغاندەك قىلدى. شۇ ئان زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ دىققەت بىلەن كۆزىتىشكە باشلىدى. ئەنە، بىر قارا كۆلەڭگە خۇددى ئوغرى مۈشۈكتەك بىر دەم ئۇياقتا، بىر دەم بۇياقتا شۇڭغۇپ، ناھايىتى ئىتتىك كېتىپ باراتتى. گايىدا توختاپ، ئالدى ـ ئارقىغا قاراپ تۇرۇپ قالاتتى...

غەيرەتنىڭ بىردىنلا كۆزىگە قاراڭغۇچىلىق تىقىلىپ، يۈرىكى قاتتىق دۈكۈلدەپ كەتتى. ھايات ـ ماماتلىق جېڭى باشلىنىدىغان پەيت يېتىپ كەلگەن ئىدى!

„ئورازبېك تاغام بىلەن دادام نەدە يۈرىدىغاندۇ؟ ھازىر ئۇنىڭ ئالدىدىنلا چىقىپ قالغان بولسا نىمە دېگەن ياخشى بولاتتى ـ ھە! ئىست ـ ئىست...“

„سەگەك“مۇ كۆلەڭگىنى كۆرۈپ قالغان ئىدى. ئەمدى ئۇ قۇلاقلىرىنى يوپۇرۇپ، خىرىس قىلىشقا تەمشىلىۋىدى، غەيرەت دەرھال ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ بۇرنىنى تۇتتى. ۋاھ، بۇ ئەبلەخ بۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان بىلىدىكەن ـ دە! ھېچبىر تې ـ

نىمەي، ئۇدۇل زەيكەش ئۇستەڭگە قاراپ ماڭغىنىنى قارا! سېنى بۇ ئۇستەڭدىن ئۆلسەڭمۇ ئۆتكۈزمەيمەن! غەيرەت قويۇق قۇمۇشلۇق ئىچىدە مارىلاپ ئولتۇرۇپ شۇنداق ئويلىدى. قارا كولەڭگە يەنە ماڭدى. غەيرەتمۇ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ توختىسا، غەيرەتمۇ توختاپ ئۆزىنى دالدىغا ئالاتتى. مانا، كولەڭگە ئاخىرى زەيكەش ئۇستەڭنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىپ، ئەتراپىغا دىققەت بىلەن قاراپ قويغاندىن كېيىن يەردە ئولتۇردى.

ئۇ ئايىغىنى سېلىۋاتىدۇ، — دەپ ئويلىدى غەيرەت يۈرىگى سېلىپ، — بۇ تازىمۇ ئوبدان پەيتقۇ!

ئۇ «سەگەك»نىڭ قۇلىقىغا نېمىنىدۇ پىچىرلىغاندەك قىلىپ «ئالە كۇش-كۇش!» دەپ قويۇپ بەردى-دە، ئارقىدىنلا ئۆزىمۇ:

— توختا! — دەپ ۋاقىراپ ئوقتەك ئېتىلدى. غەيرەتنىڭ زىل ئاۋازى بىلەن «سەگەك»نىڭ دەھشەتلىك ھاۋشۇشى جىمجىت كېچە ئاسمىنىنى تىترىتىۋەتتى.

ھېلىگەر دۈشمەن ئۇشتۇمتۇت يېنىدىلا جاراڭلىغان بۇ ئاۋازلاردىن گاڭگىراپ كېتىپ، ئۆزىنى ئۇستەڭگە ئاتتى-دە، ئۆلەر-تىرىلىشىگە قارىماي پاتقاقلىقتا يۈگۈرۈشكە باشلىدى، لېكىن پاتقاققا پېتىپ قېلىۋاتقان پۇتلىرىنى يۆتكىيەلمەي، بىر-ئىككى قېتىم يىقىلىپمۇ چۈشتى. شۇنداق بولسىمۇ جېنىنىڭ بېرىچە قىرغاق تەرەپكە ئومىلىمەكتە ئىدى....

ئورازبېك بىلەن قاسىم ئاخۇن خېلى يىراقلارنى چارلاپ، دۈشمەننىڭ تېخى زەيكەش ئۇستەڭدىن ئۆتمىگەنلىكىنى پەرەز قىلىشىپ، بىر چىمىلىققا كېلىپ، جىمجىت شەپە تىڭشاۋاتقاندا بىردىنلا يىراقتىن «سەگەك»نىڭ ئەنسىز قاۋىشى ئاڭلاندى. ئىككىلەن تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراپ ئات چاپتى...

«سەگەك» غەيرەتتىن بۇرۇن كېلىپ ئوستەڭگە ئۆزىنى ئاتتى ۋە ھە دەپ تىك قىرغاققا ياماشىۋاتقان دۈشمەننىڭ كەجگىسىگە ئېسىلدى. غەيرەت جېنىنىڭ بېرىچە ۋاقىراپ ئوستەڭنىڭ ئۇچىگە چۈشكەندە «سەگەك» بىلەن دۈشمەن جىددىي پومداقلاشماقتا ئىدى. غەيرەت دەرھال سۇيۇق پاتقاقنى ئوچۇملاپ ئېلىپ دۈشمەننىڭ كۆزىگە قارىتىپ ئاتتى ۋە ئېتىلىپ كېلىپ ئۇنىڭ پۇتىغا ئېسىلدى. «سەگەك» بىلگەندەكلا دۈشمەننىڭ تاپانچا تۇتقان قولىنى جەينىگىدىن چىشلەپ تۇتۇۋالغاچقا، ئۇ قورالىنى ئىشلىتەلمەي قالغان ئىدى. ئۇ، ئۇشتۇمتۇت كەينىچە بىرنى تېپىپ غەيرەتنى يىقىتىۋەتتى، لېكىن «سەگەك» ھامان ئۇنىڭ بىلىكىنى قويۇۋەتمەي تالىماقتا ئىدى.

غەيرەت ئومىلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، بېلىگە باغلىۋالغان سالغىنى يەشتى-دە، دۈشمەننىڭ بوينىغا سېلىپ كۈچ بىلەن تارتتى. دەل شۇ چاغدا «گۇم!» قىلغان تاپانچا ئاۋازى بىلەن تەڭ «سەگەك» پاتقاققا يىقىلدى: غەيرەتنىڭ سالغىنى كۈچ بىلەن تارتىشى تاپانچىنىڭ ئېتىلىشى بىلەن تەڭ كەلگەچكە، دۈشمەننىڭ ئوڭدىسىغىلا پاتقاققا يىقىلغان ئىدى. ئۇنىڭ قولىدىكى تاپانچا چىقىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ھە دەپ پاتقاقنى سىپاشتۇرۇپ ئىزلەشكە باشلىدى. غەيرەت شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ سالغىنى يەنە بىر قېتىم كۈچ بىلەن تارتىپ يۇلقۇندى. تاپانچىنى تاپالماي ئومىلەپ يۈرگەن دۈشمەن يەنە بىر قېتىم ئوڭدىسىغا يىقىلدى-دە، غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ھۇ، ئىتنىڭ كۈچۈكى! — دېگىنىچە ئېتىلىپ كېلىپ غەيرەتنى قاتتىق بىرنى تەپتى ۋە كەينى-كەينىدىن دەسسەشكە باشلىدى.

دەل شۇ چاغدا بىرىنچى بولۇپ ئاتتىن سەكرەپ چۈش-

كەن ئورازبېكنىڭ:

— كۆتەر قولۇڭنى! — دېگەن ئاۋازى ياڭراپ كەتتى.

بوينىغا سىرتماق سېلىنغان دۈشمەن پەرىشانلىق بىلەن تىترەپ تۇرۇپ قولىنى كۆتەرمەكتىن باشقىغا ئۈلگۈرەلمىدى.

قاسىم ئاخۇن ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، پاتقاقتىن تەستە ئومىلەپ ئورنىدىن تۇرۇۋاتقان غەيرەتنى يۆلەپ كۆتەردى.

— قاسىم ئاكا، سەن غەيرەتنى دەرھال دوختۇرغا ئېلىپ ماڭ، — دېدى ئورازبېك دۈشمەننى چەمبەر-چەس باغلاپ تۇرۇپ.

ئانچە ئۆتمەي ئاتلارنىڭ دۈپۈرلەشلىرى ئاڭلىنىپ، ئاپتوماتلارنى ئاسقان چېگرا مۇداپىئە جەڭچىلىرىدىن 2 كىشى يېتىپ كەلدى. بۇلار ئوقنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ كەلگەن ئىكەن...

غەيرەت دوختۇرخانىدىن 4-3 كۈندىن كېيىن ساقىيىپ چىقتى، ئۇ، دۈشمەننىڭ تۇتۇلغانلىقىدىن قالتىس خۇشال بولۇپ كەتتى. بىراق ئەقىللىق ئالا ئىتى — «سەگەك» تىن ئايرىلىپ قالغان ئىدى...

× ، ×

— سىزنى تازا ساقلىتىپ قويدۇم-ھە؟

مەن چۆچۈپ خىيالدىن بېشىمنى كۆتەردىم. يېنىمدا قاراقاش، بەستلىك ئورازبېك كۈلۈپ تۇراتتى. مەنمۇ كۈلۈپ كېتىپ:

— ياق، ئانچە ساقلىمىدىمغۇ دەيمەن؟ — دېدىم.

— يۈرۈڭ، ئەمدى ماڭايلى!

بىز قۇياش تەپتىدە ئالتۇندەك تاۋلىنىپ تۇرغان ياپ-يېشىل ئوتلاقلارنى ئارىلاپ، غەيرەتنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدۇق. ئورازبېك غەيرەت ھەققىدە يەنە يېڭى بىر ھېكايىسىنى باشلىدى...

1978-يىل فېۋرال. قورغاس

قارىغاي ۋە سوگەت

يەكشەنبە كۈنلىرىنىڭ بىرىدە 10 ياشلىق ئوغلۇم پەرھاتنى ئېلىپ تاغ سەيلىسىگە چىقتىم. شەھەردە ھاۋانىڭ شۇنچە ئىسسىپ كەتكىنىگە قارىماي تاغ بەكمۇ سالقىن، بەكمۇ يېقىملىق ئىدى. غۇر - غۇر تاغ شامىلى يۈزلىرىمىزنى سىيپاپ، قۇلىقىمىزغا نىمىلەرنىدۇ پىچىرلايتتى. تاشتىن - تاشقا سەكرەپ ئويناقلاپ ئېقىۋاتقان تاغ سۇلىرى، رەڭدار گىلەمدەك گۈل - چېچەككە تولغان پايانسىز يايلاقلار، ياپ - يېشىل قارىغايلار كىشىنى ئاجايىپ زوقلاندۇراتتى.

ئوغلۇم پەرھات مۇنداق گۈزەل مەنزىرىلەرنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاچقىمۇ خۇددى تاي-چاقلاردەك قىيغىتىپ، قېن - قېنىغا پاتماي قالدى. ئۇ گاھى مامۇقتەك يۇمشاق چىملىقلار ئۈستىدە موللاق ئېتىپ ئوينىسا، گاھى جىرالاردىن مەرۋايىت ئۇنچىلەرنى چاچرىتىپ شارقىراپ چۈشۈۋاتقان سۈپ - سۈزۈك سۇدا راھەتلىنىپ يۈز - كۆزلىرىنى يۇياتتى. گاھىدا گۈلدىن - گۈلگە قونۇپ يۈرگەن كېپىنەكلەرنى قوغلاپ كېتەتتى، تۇرۇپلا خىلمۇ - خىل ئۇچار قۇشلارنى كۆرۈپ ھەيران بولغىنىدىن: «دادا، ئاۋۇ قۇش ئەجەپ چىرايلىقكىنا!» «دادا، ئاۋۇ نىمە قۇش؟» دېگەندەك سوئاللارنى ياغدۇرۇپ، ئاغزى بېسىلماي چۇڭقىلدايتتى...

مەن ئوغلۇمنى تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەرنى كۆرۈۋالسۇن دېگەن نىيەتتە ئەڭ مەنزىرىلىك جايلارغا ۋە ئېگىز تاغ چوققىلىرىغا ئېلىپ چىقتىم. راسا پەيزە قىلىپ تاماشا قىلىۋاتاتتۇق، تۇساتتىن ھاۋانىڭ پەيلى بۇزۇلدى. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە ئوچۇق ئاسمان ساغۇچ تۈسكە كىرىپ، بىردىنلا شامال چىقىشقا باشلىدى. ھايت - ھۇيت دېگىچە شامال ئەدەپ بورانغا ئايلاندى. ئورمانلار قاراسلاپ قورقۇنچلۇق گۈرۈلدەشكە باشلىدى... مەن دەرھال ئوغلۇمنىڭ قولىدىن تۇتۇۋېلىپ، چوققىدىن تۆۋەنگە قاراپ ماڭدىم. تەلىيىمىزگە يېقىنلا بىر بەلدە بىر چارۋىچىنىڭ كىگىز ئۆيى كۆرۈندى. بىز ئىلاجىسىز شۇ ئۆيگە قاراپ جېنىمىزنىڭ بېرىچە يۈگۈردۇق.

بىزنى 50 ياشلاردىن ھالقىغان، ئاق ئارىلاش كەككە ساقاللىق بىر قازاق بوۋاي خۇشال قارشى ئالدى ۋە تاغ ھاۋاسىنىڭ غەلىتە مىجەزىنى سۆزلەپ بەرگەچ سۈتلۈك چاي بىلەن بىزنى مېھمان قىلدى. بوران كىگىز ئۆينىڭ كەينى تەرىپىدىن كېلىۋاتقاچقا، كىگىز ئۆينىڭ ئىشىگى ئوچۇق ئىدى. بوۋاي بىلەن ئىككىمىز چاي ئىچكەچ پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق. بىر چاغدا ئوغلۇم ئاجايىپ بىر نەرسىنى كۆرگەندەك ئۈشتۈمتۇت:

— دادا، ئاۋۇ دەرەخنى قارا! — دەپ بالىلارچە-ئەنسىز ۋاقىرىۋەتتى ۋە يېقىنلا يەردىكى بىر دوڭغاق سوگەتنى ئىشارە قىلىپ سۆزلەپ كەتتى، — قاراپ تۇر جۇمۇ، ئۇنى ھازىرلا شامال يىقىتىۋېتىدىغان بولدى. ئۇ نىمە دەرەخ دادا؟

— ئۇ سوگەت ئوغلۇم.

— ئاۋۇ قارىغايلار ئەجەپ چىڭ تۇرىدىكەنغۇ، سوگەت نىمىشقا مۇشۇنچىلىك شامالغا چىدىماي شۇنچە ئىغاڭلايدۇ دادا؟

مەن ئوغلۇمنىڭ بۇ سوئالىغا قىزىقىپ بىر نەرسە دېمەكچى بولۇۋاتاتتىم، ئۇنىڭغىچە قازاق بوۋاي:

— بۇنى توغرا بايقاپسەن ئوغلۇم، سوگەت دېگەن چىدىماس، يىلتىزى بوش نەرسە. ئەگەر ئۇمۇ ئاۋۇ قارىغايلاردەك يەر ئاستىغا چوڭقۇر يىلتىز تارتقان بولسا، مۇنداق ئىگىلىپ كەتمەيتتى، گەپ يىلتىزدا، — دېدى ۋە ئوغلۇمغا قاراپ مەنىلىك كۈلۈپ قويدى.

ئوغلۇم بوۋاينىڭ سۆزىگە چۈشىنەلمىگەندەك بىردە بوۋايغا، بىردە ماڭا قاراپ تۇرۇپ قالدى. مەن سوگەتكە نەزەر سېلىشقا باشلىدىم. شامال بايىقىدىن خېلى پەسلەپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن چاچ - ساقاللىرى توكۇلۇپ كەتكەن بوۋايدەك ياڭاچلىنىپ قالغان بۇ دوڭغاق سوگەت ھازىرلا توپ - يىلتىزىدىن قومۇرۇلۇپ كېتىدىغاندەك باشلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ، توختىماي ئىڭاڭلىماقتا ئىدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي بوران ئاستا - ئاستا پەسلەپ قالدى. بوۋاي بىردىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ:

— مېنىڭ بايىقى سۆزۈمنىڭ مەنىسىگە دېگەندەك چۈشەنمىدىڭ. ياق، مەن ساڭا قارىغاي بىلەن سوگەت يىلتىزىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قوياي، — دېدى - دە، ئوغلۇمنى باشلاپ ماڭدى. مەنمۇ ئۇلارغا ئەگەشتىم.

— قارا، — دېدى بوۋاي قىيا تاش ئۈستىدە مەغرۇر قەد كۆتىرىپ تۇرغان ياش بىر تۈپ قارىغاينى كۆرسىتىپ، — بۇ قارىغاينىڭ يىلتىزى قانداق تۇرۇپتۇ؟ تازا ئوبدان قاراپ باققىنا!

ئوغلۇم پەرھات قارىغاينىڭ يېنىغا يېقىن كېلىپ، سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن:

— ۋوي، راستىلا ئۇنىڭ يىلتىزى تاشلارنى يېرىپ، يەر ئاستىغا كىرىپ كېتىپتىغۇ! — دەپ ۋاقىرىۋەتتى.

مەنمۇ ئىلگىرى قارىغايلارنىڭ يىلتىزىغا ئانچە دىققەت

قىلمىغان ئىكەنمەن. ئەمدى كۆردۈمكى، يوغان قورام تاش ئۈستىدە تۇرغان بۇ قارىغاينىڭ يىلتىزى راستىلا تاش يېرىقلىرىدىن يەر ئاستىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئويلاپ كۆرۈڭلار، يىلتىزلار يوغىنىغانسېرى تاشمۇ ئىلاجىسىز پارچىلىنىپ، ئۆزلۈكىدىن كۆكۈم - تالقان بولماي قالارمۇ؟ مەن ھاياجان ئىچىدە قايىل بولۇپ بېشىمنى لىڭشىتتىم.

— گەپ يىلتىزدا دېگىنىم شۇ، — دېدى بوۋاي كۈلۈپ تۇرۇپ، — مانا قارا، ئۇنىڭ ئوق يىلتىزى يوغان تاشلارغا دۈچكەلگەن، لېكىن ئۇ، ئۇنىڭدىن قورقۇپ ئەگىپ ئۆتۈپ كەتمىگەن، بەلكى چىڭ تۇرۇپ، تاشنىڭ قىلدەك يېرىقلىرىنى تېپىۋېلىپ ئۇدۇل ماڭغان. ئاخىرى قاتتىق تاش چاك - چېكىدىن يېرىلىپ ئۇنىڭغا يول بەرگەن. ئاۋۇ سوگەتچۇ؟ ئۇنىڭ يىلتىزىغا قاراپ باق، بېرى كەل ئوغلۇم!

ھەممىمىز دوڭغاق سوگەتنىڭ يېنىغا كەلدۇق. ئوغلۇم پەرھات ئۇنىڭغا قاراپلا يەنە چۈچۈلداپ سۆزلەپ كەتتى:

— راست ئىكەن دادا، قارا، ماۋۇ سوگەتنىڭ يىلتىزى قارىغاينىڭكىدەك ئۇدۇل ماڭماي، ئومۇچۇكنىڭ پۇتلىرىدەك يان - يېنىغا قاراپ مېڭىپتۇ. تېخى بەزى يىلتىزلىرى توپىنىڭ ئۈستىدىلا تۇرۇپتۇ! سوگەت راستىلا قورقۇنچاق، چىدىماس ئىكەن!

بوۋاي بىلەن ئىككىمىز ئۇنىڭ گېپىدىن كۈلۈپ كەتتۇق.

— توغرا شاكىچىك، توغرا گەپ قىلدىڭ، — دېدى بوۋاي ۋە ئويگە قايتىۋېتىپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، — سوگەت راست قورقۇنچاق. ئۇ جاپادىن قورقۇپ، قەيەر يۇمشاق بولسا شۇ ياققا قاراپ يىلتىز تارتىدۇ. قارىغاي بولسا باتۇر، شۇڭا كىشىلەرنىڭ ئەزەلدىن قارىغاينى ماختىشى ئەجەپلىنىدىغان ئىش ئەمەس. ئۇ

قىش - ياز ياپ - يېشىل كۆكىرىپ تۇرىدۇ. ئۆمرىمۇ ئۇزۇن، سانائەت قۇرۇلۇشلىرىمىزدا ناھايىتى قىممەتلىك ماتىرىيال.

— دادا، سۆگەتنى نېمىگە ئىشلىتىدۇ؟

— ماتىرىيال قىلىپ ئىشلەتكىلى بولمايدۇ. ئوتۇن قىلىپ قالاشقىلا بولىدۇ، — دېدىم مەن.

بىز كىگىز ئۆيگە قايتىپ كىرگەندىن كېيىن يەنە خېلىغىچە پاراڭلاشتۇق. شامالمۇ توختاپ قالدى. قايتىش ئۈچۈن ئورنىمىزدىن تۇرۇپ خوشلىشىۋاتقان چېغىمىزدا بوۋاي ئۇشتۇمتۇت پەرھاتتىن سوراپ قالدى:

— مەكتەپتە ئوقۇۋاتامسەن؟

— ئوقۇۋاتىمەن، بۇ يىل 3 - سىنىپنى پۈتتۈرىمەن، — دېدى پەرھات.

— ياخشى، ئۇنداق بولسا مەن سېنىڭدىن بىر سوئال سورايمەن، جاۋاپ بېرىپ باققىنا!

پەرھات خىجىل بولۇپ، ماڭا قاراپ تىرنىغىنى تاتلىدى. بوۋاي ماڭا كۆز يۇمۇچلاپ قويۇپ سوئالىنى سورىدى:

— قېنى ئېيتىقىنا، قانداق قىلغاندا ياخشى ئوقۇغۇچى بولغىلى بولىدۇ؟

پەرھات جاۋاپ بەرمەي، تارتىنغان ھالدا ماڭا قارىدى. مەن ئۇنى رىغبەتلەندۈرۈپ:

— قورقماي جاۋاپ بېرىۋەر ئوغلۇم، — دېدىم.

— ئۇستازلىرىنىڭ بەرگەن دەرسلىرىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ھەرخىل بىلىملەرنى ئىگەللەپ ئۈزلۈكسىز ئالغا باسقاندا ياخشى ئوقۇغۇچى بولغىلى بولىدۇ!

ئوغلۇمنىڭ دادىل بەرگەن بۇ جاۋاۋى مېنى ھەيران قالدۇردى.

— بارىكاللا، يارايسەن ئەزىمەت! — دېدى بوۋاي رازىمەنلىك بىلەن خۇشال كۈلۈپ ۋە ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى. — توغرا جاۋاپ بەردىڭ. لېكىن شۇنى بىلىۋالغىن: تىرىشىپ ئوقۇپ ھەرخىل بىلىملەرنى پۇختا ئىگەللەش — ماۋۇ تاققا چىققاندەك ئۇنداق ئوڭاي ئىش ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن كۆپ تەر تۆكۈش، قاتتىق ئەجىر قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ھېلىقى سۆگەت تاشتىن قورقۇپ، قەيەر يۇمشاق بولسا شۇ يەرگە يىلتىز تارتقاندەك، ئاسان يەرنى ئىزلىسەڭ ھەرگىز نەتىجە قازىنالمايسەن!

بوۋاينىڭ چوڭقۇر مەنىلىك بۇ سۆزلىرى مېنى ھاياجانغا سالدى. مەن بوۋاينىڭ سۆزىگە قوشۇمچە قىلىپ مۇنداق دېدىم:

— دىخانلارمۇ يەرگە قانچە كۆپ ئىشلىسە، كۆپ تەر تۆكسە ھوسۇلنى شۇنچە كۆپ ئالىدۇ ئەمەسمۇ؟ ئىلىم - پەننى ئۆگىنىشتىمۇ خۇددى ئاۋۇ قارىغاي قورام تاشلارنى يېرىپ يىلتىز تارتقاندەك قىيىنچىلىقتىن، ھېرىپ - چارچاشتىن قورقمايدىغان قەيسەر روھ بولۇش كېرەك، ئوغلۇم!

— مەن تىرىشىپ ئوقۇپ، ئىلىم - پەننى ئىگەللەش ئۈچۈن چوقۇم شۇ قارىغاينىڭ يىلتىز تارتىش روھىدىن ئۆگىنىمەن! — ئوغلۇم خۇددى قەسەمياد قىلغاندەك تەنتەنىلىك رەۋىشتە جاۋاپ بەردى.

بىز بوۋاي بىلەن مېھرىۋانلارچە خوشلىشىپ يەنە چوققىغا قاراپ ماڭدۇق. ئوغلۇمنىڭ ئالدىمدا ئىگىز چوققىلارغا خۇددى كېيىكتەك يامىشىپ چىقىپ كېتىۋاتقىنىغا قاراپ ئاجايىپ ئىپتىخارلىق بىلەن كۈلۈمسىرىدىم...

1979 - يىل ماي. ئۈرۈمچى

خانقىزلارنىڭ كوماندىرى

بۇ يىل ئەمدىلا 2 ـ سىنىپقا چىققان دىلشات مەكتەپتىن قايتتى. ئۇ، خۇددى تايچاقتەك قىيغىتىپ ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ كەلگەندە ئىشتىن يېڭىلا قايتىپ كەلگەن ئاتا ـ ئانىسى دەرىزىنىڭ ئالدىدا قاقاقلاپ كۈلۈشكىنىچە بىر پارچە خەتنى ئوقۇشۇۋاتاتتى.

— دادا، نەدىن خەت كېلىپتۇ؟ — دىلشات بويىنىدىن جىلتىسىنى ئېلىپ، ئىتتىك ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— موماڭدىن، تاغاڭدىن خەت كېلىپتۇ ئوغلۇم، — دېدى دادىسى خەتتىن كۆزىنى ئۈزمەي.

— ئوقۇپ بەرگىنە دادا، مومام نېمە دەپتۇ؟ ئىتتىك بول، ئىتتىك بولغىنا! — خوشاللىقتىن قىن ـ قىنىغا پاتماي كەتكەن دىلشات چاۋاك چېلىپ سەكرەشكە باشلىدى.

— موماڭ ۋە يېزىدىكى باشقا تۇغقانلار ئوبدان تۇرۇپتۇ، ھەممىمىزگە سالام ئېيتىپتۇ. سېنى بەك سېغىندۇق، دەپتۇ.

— يەنىچۇ؟

— ئالدىرىما، ھەسەن تاغاڭ ساڭا ناھايىتى قىزىق بىر پارچە خەت يېزىپتۇ...

— نېمە، تاغام ماڭىلا يېزىپتىمۇ؟

— شۇنداق، ساڭىلا يېزىپتۇ. پارىڭ سالماي ئاڭلا، ئوقۇپ بېرەي!

دىلشاتنىڭ دادىسى خاتىرە دەپتەرنىڭ بىر ۋارىقىغا يېزىلغان كىچىككىنىگە بىر پارچە خەتنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى:

«خانقىزلارنىڭ كوماندىرى دىلشات، قانداق ئەھۋالىڭ؟ ئوبدان ئوقۇۋاتامسەن ئوغلۇم؟ ئالدى بىلەن ساڭا بىر خۇش خەۋەرنى ئېيتاي، بۇ يىل بىز ھېلىقى تەجرىبە ئېتىزىدىكى 100 مو كېۋەزنىڭ ھەر موسىدىن 200 جىڭدىن ئاشۇرۇپ ھوسۇل ئالدۇق. بۇنىڭ سەۋەبى، بىرىنچىدىن، دېھقان تاغىلىرىڭ ئوبدان ئەجىر قىلدى، ئىككىنچىدىن، سېنىڭ ئەسكەرلىرىڭ ئالاھىدە باتۇرلۇق كۆرسەتتى. ئەسكەرلىرىڭ سېنى بەك سېغىنىپ كېتىپتۇ ئوغلۇم. ئۇلار، كوماندىرىمىز قاچان كېلىدۇ، دېيىشىۋاتىدۇ. مەن ئۇلارغا، تەتىلدە كېلىدۇ، دېدىم. بۇ يىل تەتىلدە چوقۇم كەلگىن، جۇمۇ! خەير، سالامەت بولغىن كوماندىر.

تاغاڭ ھەسەن ئاخۇندىن.»

خەتتە يېزىلغانلارنى چۈشىنەلمىگەن دىلشات بىر دادىسىغا، بىر ئانىسىغا قاراپ:

— تاغام نېمە دەۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئۆز ئەسكەرلىرىڭنى ئۇنتۇپ قالىدىغان قانداق كوماندىرسەن! — دەپ كۈلدى ئانىسى، — بۇ يىل ئەتىيازدا موماڭنىڭ ئۆيىگە بارغاندا، تاغاڭ تەجرىبە قىلىۋاتقان كېۋەزلىككە نۇرغۇن ئەسكەرلەرنى قويۇپ بەرمىدىڭمۇ، ئۇنتۇپ قېلىپسەن ـ ھە؟

— ھە... بىلدىم ـ بىلدىم، ھېلىقى خانقىزلارنى دەۋېتىپتۇ ـ دە! — كۈلكىدىن دىلشاتنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتتى ۋە شۇ ھامان

يېزىغا بارغان چېغىدىكى ئىشلار ئۇنىڭ ئېسىگە چۈشتى - دە، خۇددى كىنو لېنتىسىدەك كۆز ئالدىدىن تىزىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

× ×

بۇ يىل ئەتىيازدا يېزىدىن مومىسىنىڭ قاتتىق ئاغرىپ قالغانلىقى توغرىسىدا خەت كەلدى. دادىسى بىلەن ئانىسى ئىدارىسىدىن 15 كۈنلۈك رۇخسەت ئالدى - دە، يېزىغا ماڭماقچى بولدى. ئۆيدە دىلشاتقا قارايدىغان ئادەم بولمىغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە دىلشات مەنمۇ مومامنى كۆرۈپ كېلىمەن دەپ ئەگىشىپ تۇرۇۋالغاچقا، ئىلاجىسىز مەكتەپتىن ئۇنىڭغىمۇ رۇخسەت ئېلىشقا توغرا كەلدى.

بۇ ماي ئېيىنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، يېزىنىڭ تازىمۇ گۈزەللىشىپ كەتكەن چاغلىرى ئىدى. ئېتىز - ئېرىق، باغ - ۋاران، ھويلا - ئاراملار يېشىللىققا چۆمگەن. غۇر - غۇر باھار شامىلىدا دېڭىزدەك دولقۇنلىنىۋاتقان ھەر خىل زىرائەتلەرنىڭ ئاق، قىزىل، سۇسۇن رەڭلىك چېچەكلىرى ئاجايىپ جىلۋىلىنىپ، كىشىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇراتتى. باغلاردا ئۆرۈك، ئالمىلار غورا بولغان، ھەممە ياقتىن خىلمۇ - خىل قۇشلارنىڭ بەس - بەستە چۇۋۇرلاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دېھقانلار ئېتىزلىقلاردا ناخشىلارنى چاڭ كەلتۈرۈپ كۆڭۈللۈك ئىشلەۋاتاتتى.

دىلشات مومىسىنىڭ يېنىدىن شەھەرگە يېنىپ كەلگىلى 2 يىل بولاي دەپ قالغاچقا، كۆيۈمچان مومىسىنى، باغۇ - بوستانلىق چىرايلىق يېزىسىنى ۋە بۇ يېزىدىكى دوستلىرىنى بەكمۇ سېغىنغان ئىدى، شۇڭا ئۇ يېزىغا يېتىپ كېلىپلا خوشاللىقتىن

قېنى - قېنىغا پاتماي قالدى. بىراق، مومىسىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىلا ئۇنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلاتتى.

قىزىق ئىش بولدى! دوختۇرلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ داۋالىشىدىنمۇ ياكى بالىلىرىنى كۆرۈپ كۆڭلى ئېچىلىپ قالغانلىقتىنمۇ، ئىشقىلىپ بۇلار كېلىپ 3 - 4 كۈندىن كېيىن مومىسى خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدى. مومايىنىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ ھويلا - ئاراملارغا چىقىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرگەن تۇغقانلار، خوشنا - خولۇملار: «دىلشاتنىڭ ئايىغى ياراشتى» دېيىشىپ خوشال بولۇشۇپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ موماي تېزلا ساقايدى. ئەمدى يېزىدا دىلشاتتىن خوشال كىم بار دەيسىز؟... ئۇ پەقەت تاماق ۋاقتىدىلا ئۆيدە پەيدا بولاتتى. قالغان چاغدا دوستلىرى بىلەن ئېتىزمۇ - ئېتىز، باغمۇ - باغ چېپىپ يۈرەتتى. گايى دېھقانلارنىڭ ئېشەك، كالا ھارۋىلىرىغا چىقىۋېلىپ ئوغۇت توشۇسا، گايىدا قوناقلىقتىكى ئەزالار تاخلىۋەتكەن قوناقلارنى ۋە ئوت - چۆپلەرنى كۆتىرىپ ئات ئېغىلىغا ئېلىپ كېلىپ بېرەتتى.

بىر كۈنى مەكتەپ بالىلىرى بىلەن بىللە قوناقلىقتا يېڭىدىن پەيدا بولۇشقا باشلىغان يەر يولۋىسىنى يوقىتىش كۈرىشىگە قاتناشتى. تۇتۇۋالغان يەر يولۋىسىنى يىغىپ، ئەترەتنىڭ توخۇ فېرمىسىغا ئېلىپ كېلىپ بېرىۋىدى، فېرمىدىكى بوۋاي قالتىس خوشال بولۇپ كەتتى...

بىر كۈنى دىلشات بىر نەچچە دوستى بىلەن بىللە بۇغدايلىقنىڭ يېنىدىكى ئېرىقنىڭ ئىچىدە رەڭگا - رەڭ كېپىنەكلەرنى قوغلاپ ئوينىدى. شۇ ئەسنادا بۇغداي يوپۇرماقلىرىغا يېپىشىۋالغان ئاجايىپ چىرايلىق بىر نەرسىلەرنى كۆرۈپ قالدى. بۇ جانىۋارلارنىڭ قاتتىق قىزىل قاسراقلىق قانىتى، ھەر بىر

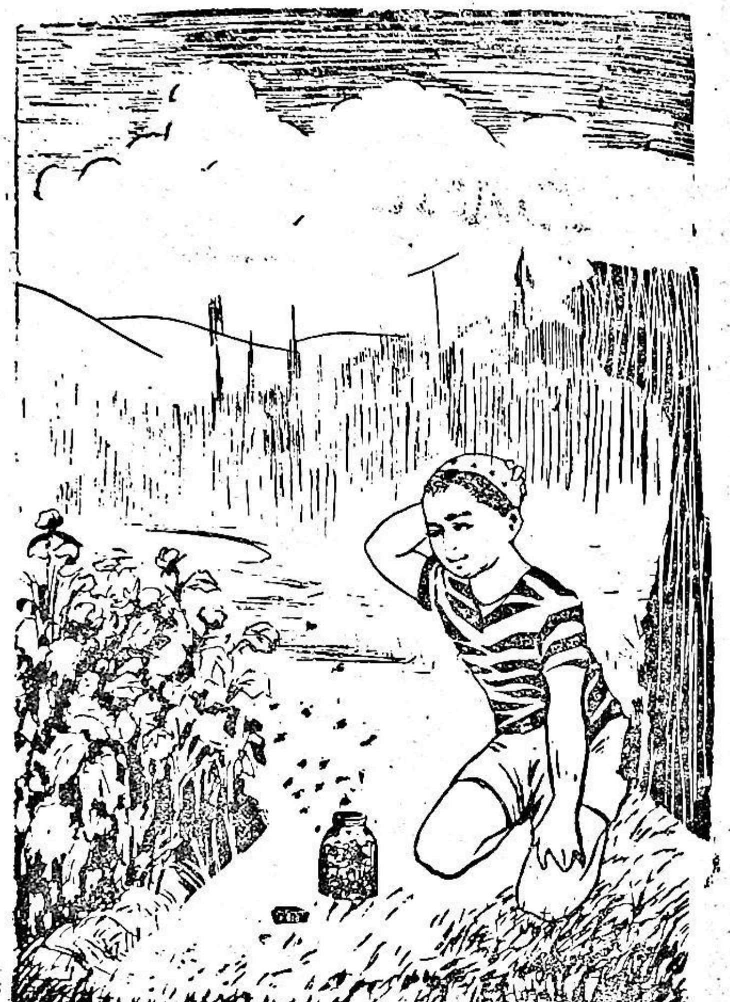

قانىتىدا ئۇچتىن ئالتە، دۈمبىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر، جەمئىي يەتتە دانە چېكىتى بار ئىدى. ئۇچقاندا قاتتىق قانىتى ئىچىدىن يەنە بىر نېپىز قانىتى چىقاتتى. بىر قارىغاندا ئۇلار خۇددى گۈللۈك كىيىم كىيىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى. دىلشات بۇ جانىۋار-لارغا بەك قىزىقتى، بىر نەچچىسىنى تۇتۇپ، يەرگە قاتار تىزىپ قويۇۋىدى، خۇددى گۈللۈك پولات قالقانلارنى دۈمبىسىگە ئار-تىۋالغان پالۋانلارغا ئوخشاپ كەتتى. «ۋاي، بۇلار بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدىكەنغۇ! بەزىلىرىنىڭ دۈمبىسىدە يەتتە، بەزىلىرىنىڭ ئون چېكىتى تۇرىدۇ، بەزىلىرى چېكىتى يوق تاغىل يوللۇق ئىكەن!» خوشال بولۇپ كەتكەن دىلشات مومىسى بەرگەن ئاغزى بار چىرايلىق دورا بوتۇلكىسىنى يانچۇقىدىن ئېلىپ، بۇ قالقانلىق جانىۋارلارنى تۇتۇپ بوتۇلكىغا سېلىۋەردى. چۈشكىچە ساناپ تۇرۇپ 82 نى تۇتتى. ئۇ پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتىۋېتىپ، ئېتىزلىقتا قارىۋىدى، ئەزالار ئاللىقاچان چۈشلۈك تاماققا كېتىشىپ بولۇپتۇ. شۇ چاغدىلا ئۇمۇ قورسىقىنىڭ ئېچىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ئۆيى تامان يۈگۈردى.

ئۆيدىكىلەر باراڭلىقنىڭ ئاستىدىكى كەڭ سۇپىدا ئولتۇرۇپ، تاماق يېيىشىۋاتاتتى.

— تامىقىڭنى يېمەي نەلەردە قاڭقىپ يۈرىسەن بەڭۋاش؟! — ئانىسى خاپا بولۇپ ۋاقىرىدى.

— ئېتىز - ئېرىقلارنى تازىمۇ سېغىنىپ كېتىپسەن - دە، جېنىم قوزام، بۇ يەرگە كەل! — مومىسى ئۇنى يېنىغا تارتىپ، تەر تەپچىرەپ تۇرغان پېشانىسىگە سۆيۈپ قۇچاقلىدى.

— قاراڭ، موما، — دىدى دىلشات خوشال بولۇپ، — ئاجايىپ چىرايلىق قوڭغۇزلارنى تۇتۇپ كەلدىم. ماۋۇ بوتۇلكىنىڭ ئىچىدە.

— نېرى ئېلىپ كەت. پاسكىنا نەرسىلەرنى تۇتۇپ نىمە

قىلىسەن؟ — ئانىسى يەنە ۋاقىردى.

— پاسكىنا ئەمەس، قارىغىنا ئانا، بۇلار سېنىڭدىنمۇ چىرايلىق ئىكەن!

ئۇنىڭ سوزىدىن ھەممەيلەن تەڭلا كۇلۇشۇپ كەتتى. دىلشات بولسا توختىماي چۇڭقۇلداپ سوزلەيتتى:

— يالغان بولسا قاراپ باق، ئانا تېخى ئۇنىڭ پارقىراپ تۇرىدىغان گۇللۇك چاپىنى بار...

— ئېلىپ كەلگىنە ئوغلۇم، ئاناڭدىنمۇ چىرايلىق قوڭغۇزلارنى مەن كورۇپ باقاي! — دېدى تامىقىنى ئىچىپ بولغان تاغىسى كۇلۇپ.

دىلشات بوتۇلكىنى تاغىسىغا بېرىپ، قولىنى يۇغىلى كەتتى. ھەسەن ئاكا بوتۇلكا ئىچىدە مىغىلدىشىپ تۇرغان ھەر خىل خانقىزلارنى كورۇپ خوشال ۋاقىرىۋەتتى:

— بەللى - بەللى... خانقىزلارغۇ بۇ؟!

— بۇنى خانقىز دەمدۇ تاغا؟ ئۇنىڭ ئىسمىمۇ چىرايلىق ئىكەن - ھە! — دېدى دىلشات يۇگۇرۇپ كېلىپ.

— ھە - ھە، خانقىز. بۇلارنى تاشلىۋەتمەي، تامىقىڭنى ئىچىپ بولۇپلا ئۇستەلنىڭ ياقىسىدىكى كېۋەزلىككە ئېلىپ بېرىپ قويۇپ بەرگىن ئوغلۇم!

— ياق - ياق، ئاران تۇتقان تۇرسام بۇنى!

— ياق، قويۇپ بەر، ئولتۇرۇپ قويساڭ بولمايدۇ.

— كېۋەزلىككە قويۇپ بەرسە نىمە بولىدۇ تاغا؟ — دىلشات ھەيران بولۇپ سورىدى.

— ئوغلۇم، بۇ خانقىز ناھايىتى پايدىلىق، ئوبدان نەرسە! ئۇ پۇتۇنلەي كېۋەزلەردىكى كوك پىتلارنى يەيدۇ. قېنى، ئاۋال تامىقىڭنى ئىچ، ئاندىن سوزلەپ بېرىمەن.

دىلشات تامىقىنى ئىچىپ ئولتۇرۇپ يەنە سوراشقا باشلىدى:

— تاغا، بۇ خانقىز دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى پايدىلىقمۇ، ئەسكىلىرى يوقمۇ؟

— كوپچىلىگى پايدىلىق، — دېدى دىلشاتنىڭ تاغىسى ۋە بوتۇلكىدىكى خانقىزلارغا قاراپ چۇشەندۇرۇشكە باشلىدى، — ئېسىڭدە بولسۇن، خانقىزلارنىڭ خىلى ناھايىتى كوپ بولىدۇ. دۇمبىسىدە 10 چېكىتى، 28 چېكىتى بارلىرى ئانچە ياخشى ئەمەس. ماۋۇ سېنىڭ تۇتقانلىرىڭ ساپ 7 چېكىتلىك، 13 چېكىتلىك، تاغىل يوللۇق ياخشىلىرى ئىكەن.

دىلشاتنىڭ دادىسى، ئانىسىمۇ بۇ پاراڭلارنى قىزىقىپ ئاڭلاشقا ۋە بوتۇلكىنى قولدىن - قولغا ئېلىپ كورۇشكە باشلىدى.

— ئوغلۇم، بۇلارنى كېۋەزلىككە قويۇپ بەرگەننىڭ پايدىسى بار، — دەپ سوزلەشكە باشلىدى دىلشاتنىڭ تاغىسى، — بىلىپ قوي، بۇ خانقىزلار كېۋەزلەرنىڭ باتۇر قوغدىغۇچىلىرى! كېۋەز يوپۇرماقلىرىنىڭ كەينىگە يېپىشىۋالغان ئۇششاق كوك پىتلار بار، ئىشەنمىسەڭ ھېلى چىقىپ قاراپ باق. كوك پىتلارنىڭ رەڭگى يوپۇرماققا ئوخشاش يېشىل بولغاچقا، سىنچىلاپ قارىمىساڭ تېخى ئاسانلىقچە كورەلمەيسەن، ئۇنى بىز دورا چېچىش ئارقىلىقمۇ يوقىتىمىز، بىراق دورا يوپۇرماقنىڭ كەينىگە تولۇق چۇشمىگەچكە، بەزىلىرى ئولمەي قالىدۇ. كوك پىت دېگەن خۇددى پاشا ئادەمنىڭ قېنىنى شورىغاندەك كېۋەزنىڭ سۇتىنى، شىرنىسىنى شورايدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر چىرايلىق ئوسۇۋاتقان كېۋەزلەر بىردىنلا سولىشىپ سارغىيىدۇ - دە، نابۇت بولىدۇ.

— ئۇنداق بولسا خانقىزلار بىزگە قالتىس ئوبدان ئىش قىلىپ بېرىدىكەن - دە؟ — دەپ سورىدى، دىلشاتنىڭ دادىسى خوشال بولۇپ.

— شۇنداق، خانقىزلار بىزگە ھەقىقەتەن ياخشى ئىش قىلىپ بېرىدۇ. مىسالى، بىر خانقىز كۈنىگە بىر نەچچە مىڭ كوك پىتنى يەيدۇ. ئەگەر ھەر بىر تۈپ كېۋەز مايسىدا بىردىن ئىككىگىچە خانقىز بولىدىغان بولسا، كېۋەزلىكتە كوك پىت دېگەن نەرسە قالمايدۇ.

— تاغا، خانقىزلارنىڭ ئۆۋدىسى نەدە؟ — قىزىقىپ سورىدى دىلشات.

— ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى بۇغدايلىقتا يوشۇرۇنۇپ قىشلايدۇ. 2- يىلى باھاردا كوك پىتلار تازا توپلىشىۋالغان بۇغداي، كېۋەز يوپۇرماقلىرىنىڭ كەينىگە كېلىپ تۇخۇم سالىدۇ. بىر خانقىز بىر قېتىمدىلا 700 دىن 1000 غىچە تۇخۇم سالىدۇ...

— ۋاي-ۋۇي... نېمە ئۇنداق كۆپ؟ — دىلشات تاغىسىنىڭ سۆزىنى بۆلدى.

— بىر خانقىز بىر يىلدا ئۈچ ئەۋلات كۆپىيىدۇ ئوغلۇم! دېمەك بىرسى نەچچە مىڭ بولۇپ كېتىدۇ. مۇشۇنداق كۆپەيمىسە كوك پىتنى قانداق يەپ تۈگىتىدۇ؟ كوك پىتنىڭ كۆپىيىشى خانقىزلاردىنمۇ تېز بولىدۇ-دە!

— خانقىزلار كوك پىتتىن بولەك نەرسىنى يېمەمدۇ تاغا؟

— مېۋىلىك دەرەخلەردىكى- زىيانداش ھاشارەتلەرنىمۇ يەيدۇ. بىراق ئاساسىي يەيدىغىنى يەنىلا كوك پىت. خانقىزلارنىڭ بىر لىچىنكىسى كۈنىگە بىر نەچچە 100 كوك پىتنى يېسە، چوڭ بولۇپ تازا يېتىلگەن ۋاقتىدا كۈنىگە 6000 - 5000 نى يەيدۇ.

دىلشات نېمىلەرنىدۇ ئويلاپ بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن يەنە سورىدى:

— بۇ خانقىزلار بەكمۇ چىرايلىق ئىكەن. ئۇلار تۇغۇلغاندىلا شۇنداق چىرايلىق تۇغۇلامدۇ؟

— ياق، — دەپ كۈلۈپ كەتتى تاغىسى، — ھازىر سەنمۇ يېڭى تۇغۇلغان ۋاقتىڭغا ئوخشامسەن؟ ھەرگىز ئوخشىمايسەن. ئۇمۇ كىچىك چېغىدا كۈل رەڭ، تۈكلۈك، ئۇششاق قۇرۇت بولىدۇ. چوڭ بولغىچە ئۈچ قېتىم قاسراق تاشلاپ ئاندىن مۇشۇنداق چىرايلىق ھالەتكە كەلگەن. بىلىۋالدىڭمۇ؟

— ھە، ئەمدى بىلىۋالدىم تاغا، — دېدى دىلشات ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، — خانقىزلار بىزنىڭ دوستىمىز ئىكەن. مەن بۇلارنى ھازىرلا كېۋەزلىككە قويۇپ بېرىپ كېلەمەن. ئەسكى كوك پىتلارنى يەپ، ئۇلارنىڭ ئەدىۋىنى تازا بەرسۇن، كېۋەزلىرىمىز ساغلام ئۆسسۇن!

— بەللى، شۇنداق قىل ئوغلۇم! بۈگۈندىن باشلاپ بۇلار سېنىڭ ئەسكەرلىرىڭ بولسۇن، سەن ئۇلارنىڭ كوماندىرى بول، قانداق؟ — دېدى دىلشاتنىڭ تاغىسى باشقىلارغا كۆزىنى چىمچىقلىتىپ قويۇپ كۈلۈپ.

— ماقۇل، — دىلشات كېۋەزلىككە قاراپ يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.

شۇندىن كېيىن دىلشات ھەر كۈنى بۇغدايلىقلاردىن، ئېرىق ياقىلىرىدىن ھەر خىل خانقىزلارنى تۇتۇپ كېلىپ، كېۋەزلىككە قويۇپ بېرىۋەردى.

— ئوغلۇم، ئەسكەرلىرىڭ نەچچىگە يەتتى؟ — دەپ سورىدى بىر كۈنى تاغىسى.

— 1000 غا يېتەي دەپ قالدى تاغا.

— ھە، ئەمدى راستىلا خانقىزلارنىڭ كوماندىرى بولۇپسەن! — دېدى تاغىسى كۈلۈپ كېتىپ، — بىراق سەن ئۇنى تۇتقاندا قۇرۇق بوتۇلكىغا سالماي، باشقا چوڭراق بىر نەرسە تاپقىن-دە، ئىچىگە ئاز-تولا يوپۇرماق، ئوت-چۆپلەرنى سالغاندىن كېيىن ئاندىن

خانقىزلارنى سال.
— نىمىشقا تاغا؟
— سەن ئۇلارنى بۇغدايلىقتىن تۇتۇپ كېۋەزلىككە ئېلىپ كېلىپ قويۇپ بېرىپ بولغىچە قۇرۇق بوتۇلكىنىڭ ئىچىدە بىر-بىرى بىلەن سوقۇشۇپ ئۆلۈپ قالىدۇ، ئۇقتۇڭمۇ؟
— ئۇقتۇم، ئۇقتۇم!

10 نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. دىلشات ئاتا-ئانىسى بىلەن شەھەرگە قايتىشقا تەييارلاندى.
— خوش، تىرىشىپ ئوبدان ئوقۇغىن قوزام! — دېدى مۆمىن ئۇنى ئۇزاتقاندا ماڭلىيىدىن سۆيۈپ تۇرۇپ.
— خەير-خوش خانقىزلارنىڭ كوماندىرى! ئەسكەرلىرىڭدىن خاتىرجەم بول. ئۇلار كېۋەزلىكتە چوقۇم غەلىبىلىك جەڭ قىلىدۇ. بۇ يىل مول ھوسۇل ئېلىشىمىزدا گەپ يوق! — دېدى تاغىسى ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ،
دىلشات شەھەرگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن خېلى ۋاقىتلارغىچە كېۋەزلىكتە كوك پىتلارغا قارشى باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىۋاتقان ئەسكەرلىرىنى ئېسىدىن چىقارمىدى. بەزىدە تېخى چۈشىدە ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپمۇ قالاتتى. كېيىن مەكتەپتە ئۆگىنىش جىددىي بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بارا-بارا بۇ ئىشلار ئۇنىڭ ئېسىدىن كۆتىرىلىپ كەتكەن ئىدى.
مانا بۈگۈن ئۇشتۇمتۇت دىلشاتنىڭ دادىسى ھەسەن تاغىسىنىڭ يازغان خېتىنى ئوقۇپ بەرگەندىن كېيىن بۇ ئىشلار ئۇنىڭ ئېسىگە قايتا چۈشتى-دە، خوشال بولۇپ سەكرەپ كەتتى ۋە دادىسىغا قاراپ:

— دادا، بۇ يىل تەتىل بولغاندا موماملارنىڭكىگە بارايلى. خانقىزلارنى تېخىمۇ جىق تۇتۇپ، كېۋەزلىككە قويۇپ بېرىمەن. ئۇ چاغدا، كېۋەزلىكتىكى ئەسكەرلىرىم 2000 دىن ئېشىپ كېتىدۇ! — دېدى.
— ماقۇل، بارايلى. شۇنداق قىل كوماندىر! — دېدى دادىسى كۈلۈپ.

1979-يىل ئاۋغۇست. ئۈرۈمچى

※※※※※※※※

"بۇزغۇنچى"

ئاتا ـ بالىنىڭ غەلىتە مىجەزى

تـوقۇمىچىلىق ئىشچىسى بۇسارەمنىڭ ئەسئەت ئىسىملىك يۇزلىرى دوپ ـ دۈگىلەك، كوزلىرى يوغان، ئوماققىنا بىر ئوغلى بار. بۇ بالىنىڭ مىجەزى ئاجايىپ! بىركۈنى، ئۇ ئۆيدە تاماق يەپ ئولتۇرۇپ ئۇشتۇمتۇت:

— ئاپا، ئادەم نىمىشقا ھەر كۈنى تاماق يەيدۇ؟ — دەپ سوراپ قالدى.

— شۇنىمۇ بىلمەمسەن؟ تاماق يىمىسەڭ ئۆلىسەن! — دىدى ئاپىسى. لېكىن ئەسئەتنىڭ دادىسى سېلىم ئاكا بولسا، ئالدىـ رىماي چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

— ئوغلۇم، ماشىنىمۇ بېنزىن قويمىسا ماڭمايدۇ، ئادەممۇ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، بىز يەۋاتقان تاماقلاردا ئادەمگە كۈچ ـ قۇۋۋەت بېرىدىغان ھەر خىل ئوزۇقلـۇق ماددىـلار بار. ئادەم ئاشۇ ئوزۇقلۇقنىڭ كۈچى بىلەن ئورە تۇرالايدۇ، ماڭالايدۇ، ئىش قىلالايدۇ. ئەگەر تاماق يىمىسە بۇ كۈچ ـ قۇۋۋەت نـەدىن كېلىدۇ؟ ئەلـۋەتتە ئاپاڭ ئېيتقاندەك ئادەم ئۆلۈپ قالىدۇ ـ دە!

ئەسئەت قايىل بولغاندەك بېشىنى لىڭشىتقان ھالدا كۈلۈپ قويۇپ يەنە سورىدى:

— دادا، ئاۋۇ يېپىنى تارتساق لامپۇچكا يانىدىكەن، ئىچىدە ئوت بارمۇ؟

— چىراقنى ياقماي قاراڭغۇدا ئولتۇرامتىڭ؟! ئاغزىڭغا نىمە كەلسە شۇنى سورايدىكەن! — بۇسارەم ئۇنىڭ سوئاللىرىدىن زېرىـ كىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ـ دە، قاچا ـ قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى. سېلىم ئاكا يەنىلا ئالدىرىماي كۈلۈپ تۇرۇپ چۈشەندۈـ رۈشكە باشلىدى:

— ئۇنىڭ ئىچىدە ئوت يوق ئوغـلۇم. قارا، ئاۋۇ ئىككى سىمدىكى تـوك ئېقىمـلىرىنىڭ بىرسى مىنـۇس، بىرسى پىلـۇس، سەن يېپىنى تارتقاندا، مىنـۇس بىلەن پىلـۇس قوشۇلۇپ تـوك ھـاسىل بولىدۇ ـ دە، چىراقنى يانـدۇرىـدۇ. ئىككىسى قوشۇلمىسا تـوك ھاسىل بولمايـدۇ...

— ئەمدى بىلىۋالدىم دادا! — دىدى ئەسئەت خـوشال بولۇپ كېتىپ ۋە يەنە سورىدى، — سەندىن يەنە بىر نەرسىنى سوـ راي دادا، ئاسماندىكى يۇلتۇزلار كېچىسى چىقىدىكەن، كۈندۈزى نەگە قېچىپ كىرىپ كېتىدۇ؟

— ۋاي ـ ۋوي... تازىمۇ قۇم قازى ئىكەنغۇ بۇ! — دىدى قاچا يۇيۇۋاتقان ئاپىسى ئۇنىڭغا ئالىيىپ، — ئويلىمايدىغان نىمەڭ يوق ئىكەنغۇ سېنىڭ!

— ئوغلـۇم، يۇلتۇزلار كۈنـدۈزى ھېچ نەگە قېچىپ كىرىپ كەتمەيـدۇ. ئۇ كۈندۈزىمۇ بار، — سېلىم ئاكا ئالدىرىماي چۈشەنـ دۈرۈشكە باشلىدى، — لېكىن كوزىمىزگە كورۈنمەيدۇ. نىمە ئۈچۈن دىسەڭ، كۈندۈزى قۇياشنىڭ ئوتكۈر نۇرى ھەممە يەرنى يورۇتـ ۋەتكەنـدىن كېيىن نـاھـايىتى يىراقـتىكى يۇلـتۇزلارنىڭ ئاجىز

نۇرى كورۇنمەي قالىدۇ. بۇ خۇددى 100 ۋاتلىق لامپۇچكىنىڭ يېنىغا كىچىككىنە شامنى يېقىپ قويسا كورۇنمەي قالغاندەك ئىش!

ئەسئەت يەنە نىمىلەرنىدۇ سورىماقچى بولۇپ ئاغزىنى ئومەللەۋاتاتتى، ئۇنىڭغىچە مىجەزى چۇس، ئالدىراڭغۇ ئاپىسى:

— بولدى - بولدى! كىچىك بالا دىگەن بۇنداق يىتىم ئاقساقال بولمايدىغان، چوڭ بولغاندا بىلىۋالىسەن، هازىر ئويۇڭنى ئويناشنى بىل، — دەپ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويدى.

ئارىدىن بىر نەچچە كۇن ئوتتى، ئەسئەت مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ، خېمىر يۇغۇرۇۋاتقان ئاپىسىنىڭ قېشىغا كەلدى - دە:

— ئاپا، ئادەمنىڭ كوزى كىچىككىنە تۇرۇپ، نىمىشقا شۇنچە يوغان يەرنى كورەلەيدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئوهوي، نېرى بارغىنا! — دىدى بۇسارەم تېرىكىپ، ساڭا جاۋاپ بەرگىلى كىمنىڭ چولىسى، ئاۋۇپ زېرىكمەيدىغان داداڭدىن سورا، ماڭ!

ئەسئەت نىمە قىلىشىنى بىلمەي خىجىل بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

سېلىم ئاكا ھەقىقەتەن ئاسانلىقچە تېرىكمەيدىغان، ئېغىر - بېسىق، خۇش خۇي ئادەم ئىدى. ئۇ، قولىدىكى گېزىتنى تاشلاپ قويۇپ، ئوغلىنىڭ سوئالىغا جاۋاپ بېرىشكە باشلىۋىدى، بۇسارەم تېخىمۇ تېرىكىپ كەتتى:

— ۋاي خۇدايىم، بۇ ئاتىبا - بالىنىڭ غەلىتە مىجەزىنى قانداقمۇ قىلارمەن! ماۋۇ ئادەمنىڭ ئىچى پۇشماي مۇشۇ بىر نىمىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرىپ ئولتۇرغىنىنى قاراڭلار، ئىشلىرىنى قىلسىلا بولمامدۇ!

— ھەي... ئۇنداق دىمە خوتۇن، — دىدى سېلىم ئاكا مۇلايىملىق بىلەن، — بۇنىڭ سورىغان سوئاللىرىغا ئوزەڭ جاۋاپ بەرمەيسەن، مەن جاۋاپ بەرسەم ئۇنىمايسەن. ئۇ تازىمۇ يولسىزلىق ئەمەسمۇ؟

— ئىشتىن ھېرىپ ئاران كەلگەندە بىكارلا بىر نىمىلەرنى سوراپ ئادەمنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ نىمە قىلىدۇ ئۇ؟

— قىزىق گەپ قىلىدىكەنسەن، بالىنىڭ كوپ سوئال سورىغىنى يامان ئىش ئەمەس. «سورىغان بىلىم ئېلىپتۇ، سورىمىغان كېيىن قېلىپتۇ» دىگەن گەپنى بىلمەمسەن؟ ئەقىللىق بالا كوپ سورايدۇ. ھېچنىمىنى ئويلىمايدىغان، بىر نەرسىنى چۇشەنسىمۇ - چۇشەنمىسىمۇ چاتىقى يوق يۇرۇۋېرىدىغان، يەپ - ئىچىپ، ئويناشنىلا بىلىدىغان بالا ياخشى ئەمەس!

بۇسارەم نىمىلەرنىدۇ غودۇڭشىپ قويدى. بۇ ساددا، ئەمما تەرسا ئاپا ھەر قانچە تېرىكمىسۇن، ئوغلى ئەسئەت توختىماي سوئال سوراپدىغان، سېلىم ئاكا بولسا، ئېرىنمەي جاۋاپ بېرىدىغان بۇ غەلىتە مىجەزىنى زادىلا ئوزگەرتەلمىدى.

«بۇزغۇنچى» دىگەن نامنىڭ پەيدا بولۇشى

يىللار ئوتۇپ، ئەسئەت 12 ياشقا كىرىپ قالدى. ئەمدى ئۇ 4 - سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىدى. ئۇ، مەكتەپتىمۇ دائىم ئوقۇتقۇچىلىرىدىن سوئال سوراپ تۇراتتى، ئۇنىڭ بۇ مىجەزىنى ئوقۇتقۇچىلىرىمۇ ئالاھىدە ماختايتتى. ئۇ بارا - بارا ھەر خىل نەرسىلەرنى ياسايدىغان ۋە بەزى نەرسىلەرنى چۇۋۇپ، ئىچىنى ئېچىپ كورۇپ باقمىغىچە كوڭلى تىنمايدىغان بىر خىل ئادەتنى ئوزلەشتۇرۇۋالدى. بەزىدە، خەق تاشلىۋەتكەن بۇزۇق قۇلۇپلارنى تېپىۋېلىپ، ئېرىنمەي چۇۋۇپ، ئىچىنى تەكشۇرۇپ چىقاتتى. رادىيو زېھونت قىلىش ھەققىدىكى كىتاپلارنى قولىدىن چۇشۇرمەي ئوقۇپ چىقىپ، ئويىدىكى رادىيونىڭ ساندۇغىنى ئاچاتتى - دە، ئۇنىڭ زاپچاسلىرىغا قاراپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى؛ بەزىدە، ھەر خىل قاتتىق قەغەز ۋە پارچە - پۇرات تاختايلاردىن تانكا،

پاراخوت، ئايروپىلان، ھەرخىل قۇشلارنى ياسايتتى.

ئۇ بىر كۈنى ئۆزى ياسىغان ئويۇنچۇقلىرىدىن بىر نەچچىنى ئۈستەلگە قاتار تىزىپ قويۇپ، ئۆزىچە خۇشال چاۋاك چېلىپ سەكرەپ كەتتى. بۇ چاغدا ئاپىسى تېرىكىپ:

— ھەي، ساراڭمۇ سەن! ئۆينى پاسكىنا قىلىپ ئەمدى بۇ بىر نېمىلەرنى ياسىغىلى تۇردۇڭمۇ؟! — دەپ ۋاقىراپ كەتتى.

— ھەي ئاپىسى، سەن نېمىشقا چۈشەنمەيسەن؟ — دېدى سېلىم ئاكا كۈلۈپ كېتىپ، — بۇنىڭ ياساۋاتقان نەرسىلىرىنى سەن بىلەن مەنمۇ ياسىيالمايمىز. ئۇ دەرسلىرىنى ئوبدان ئوقۇۋاتىدۇ، تاپشۇرۇقلىرىنى ۋاقتىدا ئىشلەۋاتىدۇ، بوش ۋاقىتلىرىدا مۇشۇنداق نەرسىلەرنى ياساپ ئوينىسا، زېھنى ئېچىلىدۇ ئەمەسمۇ؟

— بۇنداق پايدىسى يوق نېمىلەرنى ياساپ نېمە قىلىدۇ؟ — دېدى بۇسارەم يەنە تەرسالىق بىلەن.

سېلىم ئاكا ئوغلىنىڭ ياسىغان نەرسىلىرىنى قولىغا ئېلىپ، سىنچىلاپ قاراپ چىققاندىن كېيىن كۈلۈپ:

— ناھايىتى ئوبدان ياساپسەن ئوغلۇم! — دېدى.

كېيىن ئەسئەت تەبىئەت دەرسىدە ئوقۇغانلىرىنى تەجرىبە قىلىشقا كىرىشتى. بىر دەم كۇرۇشكىغا لىق سۇ قۇيۇپ، ئاغزىغا بىر ۋاراق قەغەزنى ياپاتتى-دە، كۇرۇشكىنى ئىتتىك دۈم قىلاتتى، سۇ تۆكۈلمىگەندىن كېيىن خۇشال بولۇپ:

— دادا-دادا، قارا، سۇ تۆكۈلمىدى. تەبىئەت دەرسىدە ئوقۇتقۇچىمىز بىزگە ھاۋانىڭ بېسىمىنى سۆزلەپ بەرگەن، مانا راست ئىكەن! — دەپ ۋاقىراپ كېتەتتى؛ بەزىدە، كۇرۇشكىغا يېرىم ئىسسىق سۇنى قۇيۇۋېلىپ، ئاغزىغا بىر پارچە ئەينەكنى يېپىپ قوياتتى-دە، بىر دەمدىن كېيىن ئېلىپ:

— مانا دادا، سۇ پارغا ئايلانغاندىن كېيىن يەنە سۇ بولىدىكەن. ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ سۆزلەپ بەرگىنى بىلەن ئوپمۇئوخشاش! — دەپ خۇشال سەكرەپ كېتەتتى.

— تۇۋا، بۇ بالا چوڭ بولسا قانداق ئادەم بولۇپ قالار؟ يوقىلاڭ ئىشلارنىلا قىلىپ يۈرىدۇ! — دەپ غودۇڭشۇپ قوياتتى بۇسارەم، لېكىن ئەسئەتنىڭ كېيىنكى بىر ئىشى تېرىكىپ ئاران تۇرغان ئاپىسىنى تېخىمۇ غەزەپلەندۈرۈۋەتتى.

بىر يەكشەنبە كۈنى ئىدى. ئاتا-ئانىسى تويغا كېتىپ، ئۆيدە ئەسئەت يالغۇزلا قالدى. ئۇ، بىر دەم كىتاپ ئوقۇغاندىن كېيىن «ئەمدى نېمە ئىش قىلاي» دېگەندەك قىلىپ ئەتراپقا كۆز تاشلىدى. ئۇنىڭ كۆزى بىردىنلا ھويلىدا تۇرغان دادىسىنىڭ ۋەلسىپىتىگە چۈشتى. خۇددى بىر نەرسە تېپىۋالغاندەك خۇشال كۈلۈمسىرەپ قويۇپ دەرھال سايمانلىرىنى ئېلىپ چىقتى-دە، ۋەلسىپىتنى ئاستا چۇۋۇشقا باشلىدى. چىقارغان زاپچاسلارنى ئۆز رېتى بىلەن بىر چەتكە تىزدى. ئۇ، بىر ھازا ئاۋارە بولۇپ، ۋەلسىپىتنى ئاخىرى چۇۋۇپ بولدى. پىشانىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ، بىر پەس ئارام ئېلىۋالغاندىن كېيىن، يەنە قوراشتۇرۇشقا كىرىشتى. چۇۋۇش ئوڭاي بولغان بىلەن قوراشتۇرماق ناھايىتى تەس ئىكەن! ئۇ، ۋەلسىپىتنى قوراشتۇرۇپ بولغىچە كۈنمۇ خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان ئىدى، لېكىن نېمە ئۈچۈندۇ 2 دانە كىچىكرەك ۋىنتا ئېشىپ قالدى، بۇ قەيەرنىڭ بولغىدى؟ دەل شۇ پەيتتە ئاتا-ئانىسى كېلىپ قالدى.

— نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن ئوغلۇم؟ — دېدى سېلىم ئاكا تەرلەپ-پىشىپ يۈزلىرى پوكانداك قىزىرىپ كەتكەن ئوغلىغا قاراپ.

— ۋەلسىپىتنى قوراشتۇرۇشنى ئۆگىنىۋالاي دەپ چۇۋۇپ باقتىم دادا، ماۋۇ 2 تال ۋىنتا ئېشىپ قالدى. قەيەرگە سالىدىغانلىقىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن.

— مانا، دېمىدىممۇ؟ بىلمەيدىغان نەرسىلەرگە ئارىلاشما دېسەم ئۇنىماي، ئەمدى بىر ئوبدانلا ۋەلسىپىتنى بۇزۇپسەن! — دەپ ۋاقىراپ كەتتى ئاپىسى.

— نەدە بۇزدۇم، تۈزەپ قويدۇمغۇ مانا! — دېدى ئەسئەت يەرگە قاراپ.

— سەن زادى بىزگە زىيان سېلىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان «بۇزغۇنچى» بولدۇڭ! — دېدى ئاپىسى تېرىكىپ ۋە ئەسئەتنىڭ پېشانىسىگە نوقۇدى.

— بولدى - بولدى، — دېدى سېلىم ئاكا، — قېنى مەن كۆرۈپ باقاي!

سېلىم ئاكا ۋەلسىپىتنىڭ ھەممە يېرىگە سىنچىلاپ قاراپ چىققاندىن كېيىن، ئوقنىڭ ئىككى تەرىپىگە چۈشىدىغان 2 تال ۋىنتىنىڭ كەم ئورنىتىلغانلىقىنى كوردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەسئەت بىر چاقنى قايتىدىن چىقىرىپ، ۋىنتىلارنى ئۆز جايىغا ئورناتتى، لېكىن بۇسارەم سېلىم ئاكىنى توختىماي ئەيىپلىگىلى تۇردى:

— نېمە قىلىمەن دېسە، ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىپ يامان ئۆگىتىۋەتتىلە، كىچىك بالىنىڭ بۇنداق ئىشلار بىلەن نېمە چاتىقى! زادى گۇنا سىلىدە!

— ئەخمەق ئىكەنسەن، كوچىغا چىقىپ، بالىلار بىلەن مۇشتلىشىپ ياقا يىرتىشىپ يۈرگىنىدىن بۇ ئىشلارنى قىلغىنى ياخشى ئەمەسمۇ؟ بۇ، بالىدىكى ياخشى خىسلەت!

— نىمىسى ياخشى خىسلەت؟ ئۆيىمىزدىكى «بۇزغۇنچى» بولۇپ چىقتى بۇ! قاراپ تۇرسىلا، ئاخىرى ھەممە نەرسىنى بۇزىدۇ، بۇ «بۇزغۇنچى!»

— بۇنداق دېيىشىڭ توغرا ئەمەس! — دەپ كۈلدى سېلىم ئاكا.

شۇ كۈندىن باشلاپ بۇسارەم ئۆز ئوغلى ئەسئەتنى «بۇزغۇنچى» دەيدىغان بولۇۋالدى.

تەگىشىش ۋە كېلىشىم

بىر كۈنى سېلىم ئاكا بىلەن بۇسارەم ئاز - پاز تەگىشىپ قالدى. بۇنىڭغا يەنىلا مۇشۇ «بۇزغۇنچى» سەۋەپ بولغان ئىدى. سېلىم ئاكا ئىشتىن قايتىپ كەلگەندە، بۇسارەم ھە دەپ ئەسئەتنى تىللاۋاتاتتى. ئەسئەت بولسا، بېشىنى ساڭگىلىتىپ يىغلامسىراپ تۇراتتى. ئۈستەلنىڭ ئۈستىدە پۇتۇنلەي چۇۋۇلغان ئۈستەل سائىتى تۇراتتى. ئەسئەت دادىسىنىڭ ئىشتىن قايتىپ كەلگىنىنى كورۇپ «ياردەمچىم كەلدىغۇ» دېگەندەك يېنىك بىر نەپەس ئېلىپ دادىسىغا قاراپ قويدى.

— نېمە بولدى؟ — سورىدى سېلىم ئاكا چاپانلىرىنى سېلىپ ئاسقۇغا ئېلىپ قويغاندىن كېيىن.

— نېمە بولاتتى، — دەپ توختىماي سوزلەپ كەتتى ئاچچىقىدىن چىرايى تاتىرىپ، بۇرۇن تۇشۇكلىرى بىر كېڭىيىپ - بىر تارىيىپ تۇرغان بۇسارەم، — كورمەيۋاتامسىلا؟ ماۋۇ «بۇزغۇنچى» ئەمدى سائەتنى چۇۋۇپتۇ! مەن ئۇنى «بۇزغۇنچى» دېسەم، سىلى زادىلا ئىشەنمەيلا، مانا كورسىلە ئەمدى ئۈستەل سائىتىنى كېرەكتىن چىقىرىپتۇ!

سېلىم ئاكا «شۇنچىلىك ئىشمىدى؟» دېگەندەك قىلىپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇۋېدى، بۇ كۈلكە يارنىڭ ئۈستىگە تۇز سەپكەندەك بۇسارەمنىڭ ئوغىسىنى قايىنىتىۋەتتى.

— جىنىمنى چىقىرىپ كۈلۈۋاتقىنىنى تېخى! تويدۇم، ئاتا - بالىنىڭ بۇ غەلىتە مىجەزىدىن خويما تويدۇم!

— ئۇنچىۋالا چېچاڭلاپ كەتمە خوتۇن، — دېدى سېلىم ئاكا يەنە بىر خىلدا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، — ۋاقىراپ-جاقىراپ كەتسەڭ، نېمە ئىش بولىدىكەن دەپ چوچۇپ كېتىمەن، 15 كويغا ئالغان سائەتنى 18 يىل ئىشلەتتۇق. ئۇنىڭدا يەنە نېمە ھەققىمىز قالدى، بۇزۇلسا بۇزۇلمامدۇ؟

— تۇۋا ... ماۋۇ ئادەمنىڭ دەۋاتقان گېپىنى! قاراپ تۇرۇپ يەنە «بۇزغۇنچى»غا يان بېسىۋاتقىنىنى! ھەققىمىز قالمىغان بولسا كوچىغا ئېلىپ چىقىپ چۆرۈۋەتسىلە! مەن بىرنى ئىككى قىلالماي ھەلەك، بۇ «بۇزغۇنچى» بارنى بۇزۇپ ھەلەك! نېمە قىلساڭلار قىلىڭلار، ئەمدى چاتىقىم يوق! — بۇسارەم خاپا بولۇپ ئاشخانا ئۆيىگە چىقىپ كەتتى.

سېلىم ئاكا ئۈستەل ئۈستىدىكى سائەتكە قاراپ قويۇپ مۇلايىملىق بىلەن:

— سائەتنى نېمىشقا چۇۋۇدۇڭ ئوغلۇم؟ — دەپ سورىدى.

— سائەتنىڭ ئىچىنى تازىلاپ قوياي دەپ چۇۋۇغان دادا، يەنە ياساپ قويسام بولىسىدىمۇ؟

— ۋاھ، خېلى ئىشەنچلىك گەپ قىلىسەنغۇ، راستىلا ياسىيالامسەن؟

— ياسىيالايمەن، بىر ساۋاقدىشىمنىڭ ئۆيىدىكى سائەتمۇ بۇزۇلۇپ قېلىپتىكەن، چۇۋۇپ ياساپ بەردىم، چىكىلداپ مېڭىپ كەتتى. ساۋاقدىشىمنىڭ ئاپىسى خۇشال بولۇپ، مېنى ماختاپ كەتتى. مۇشۇ ئاپاملا ماڭا ئىشەنمەيدۇ!

سېلىم ئاكا كۈلۈپ قويدى ۋە:

— ماقۇل، ئۇنچىلىك كارامىتىڭ بولسا ياخشى. هازىر بۇلارنى يىغىشتۇرۇپ قوي، كەچتە مەن قاراپ ئولتۇراي، سەن ياسىغىن، — دېدى - دە، ئۈستەل ئۈستىدىكى سائەت زاپچاسلىرىنى يىغىشتۇرماقچى بولۇپ، قولىنى ئۇزىتىۋىدى، ئەسمەت دەرھال:

— ئۇتما دادا، مەن بۇلارنى ئۆز رېتى بىلەن قويۇپ قويدۇم. ئارىلىشىپ كەتسە، قوراشتۇرغاندا ئېزىپ قالىمەن، — دېدى.

سېلىم ئاكا ئوغلىنىڭ ئەقلىگە قايىل بولۇپ كۈلۈپ قويدى ۋە ئاشخانا ئۆيىگە ماڭدى.

تاماق تەرەددۇتىنى قىلىۋاتقان بۇسارەم سېلىم ئاكىغا ئالىيىپ قاراپ قويدى.

— قىزىقسەن - دە، خوتۇن! ئۇ، سائەتنى بۇزماپتۇ، ئىچىنى چۇۋۇپ تازىلاپتۇ. ھېچنىمىدىن ھېچنىمە يوق تېرىكىپ كەتمە!

— بولدى، ئەزەلدىنلا ئاتا - بالا ئىككىڭلارنىڭ تىلى بىر! — دېدى بۇسارەم چالۋاقاپ، — ئۇنى توسماي مۇشۇنداق ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىۋەرسىلە، ئەتە - ئۆگۈن ئۆيدىكى رادىيو، تېلېۋىزورلارنىمۇ كېرەكتىن چىقىرىدۇ، ئۇ چاغدا پۇشايمان قىلغان بىلەن ئورنىغا كېلەمدۇ؟

— خوتۇن ئويلىغىنا، بىر قوشقاچنى تۇتۇش ئۈچۈنمۇ بىر سىقىم تېرىقنىڭ مەردىن كەچمەي بولامدۇ؟ بالىنىڭ بۇ قىزغىنلىقىغا سوغاق سۇ چاچمايلى، ئۇ تېخى ساۋاقدىشىنىڭ ئۆيىدە بىر سائەتنى ياساپ بېرىپتۇ. سەن، بىز بىلمىگەن بىلەن ئۇنىڭ قوسىقىدا خېلى ھۈنىرى بار ئوخشايدۇ.

— مەن ئىشەنمەيمەن، ئۇنىڭ بۇزۇشتىن باشقا يەنە نېمە ھۈنىرى بولسۇن؟!

شۇ كۈنى كەچتە سېلىم ئاكا قاراپ ئولتۇردى. ئوغلى تەمتىرىمەي

سائەتنى قوراشتۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇنىڭ قوللىرى خۇددى ئۇستا سائەت رېمونتچىلىرىنىڭكىدەك چاققان ھەركەت قىلاتتى، ئۇزۇن ئۆتمەي، قوراشتۇرۇلۇپ بولۇنغان سائەت بىر خىلدا چىكىلداپ مېڭىشقا باشلىدى. خوشال بولۇپ كەتكەن سېلىم ئاكا سائەتنى كۆتىرىپ، بۇسارەمنىڭ يېنىغا كەلدى:

— مانا قاراكوردۇڭمۇ؟ «بۇزغۇنچى» نىڭ كارامىتى بارمىكەن؟

بۇسارەم سائەتكە قاراپ قويۇپ:

— چۈجىنى كۈزدە سانىسىلا، كىم بىلىدۇ، ھازىر ماڭغاندەك قىلغان بىلەن ئەتە توختاپ قالامدۇ - تېخى! — دېدى.

— نېمە دېگەن تەرسا خوتۇنسەن! — دېدى سېلىم ئاكا ئەمدى خاپا بولۇپ، — ئۆز ئوغلۇڭنىڭ ئەقلىگە ئىشەنمىسەڭ، ئۇنى ماختاشنىڭ ئورنىغا كەمسۇندۇرساڭ، پاكىتنى كۆرۈپ تۇرۇپمۇ ئىقرار قىلمىساڭ نېمە دېگىلى بولىدۇ؟!

بۇ تەگىشىش خېلى ئۇزۇن داۋام قىلدى، سېلىم ئاكا يېتىپ قالغاندىن كېيىنمۇ ئۇزۇنغىچە ئۇخلىيالمىدى، ئۇ، بىر تەرەپتىن ئوغلىنىڭ ئەقلىگە ئىچ - ئىچىدىن خوشال بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن خوتۇنىنىڭ تەرسالىقىغا خاپا بولاتتى، قانداق قىلىش كېرەك، ئۇنىڭ بىلەن تەگىشىۋېرىش كېرەكمۇ؟ ياق، ئۇمۇ ئاستا - ئاستا چۈشىنىپ قالىدۇ دەپ ئويلىدى. ئەتىسى سېلىم ئاكا ئوغلىنى چاقىرىپ:

— ئوغلۇم، مەن سېنىڭ بۇنداق ھەۋەسلىرىڭنى ناھايىتى قوللايمەن. بىراق ئاپاڭ ساددا ئايال، ئۇ كېيىنچە چۈشىنىپمۇ قالار، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن تەگىشىۋېرىش ياخشى ئەمەس. مېنىڭچە، بۇندىن كېيىن بەزى نەرسىلەرنى ئىككىمىز بىللە قىلايلى، ئىلاجى بار ئاپاڭ كۆرمىسۇن، بىلەلمىگەنلىرىڭنى قورقماي مەندىن

سورا. مۇشۇنداق كېلىشىۋالساق قانداق دەيسەن؟ — دېدى.

— ماقۇل دادا! — ئەسئەت خوشال بولۇپ بېشىنى لىڭشىتتى.

«بۇزغۇنچى» نىڭ كارامىتى

يازلىق تەتىل بولغان ئىدى. بۇسارەم «بۇزغۇنچى» نى ئېلىپ، يېزىدىكى تۇققانلىرىنى يوقلاپ باردى. يېزىغا كەلگەن ا- كۈنىلا ئەسئەتنىڭ كۆزى تاغىسىنىڭ ئۆيىدىكى تاختا بېشىدا توپا بېسىپ تۇرغان رادىيوغا چۈشتى. ئۇ، ئاستا بېرىپ رادىيونى قولىغا ئېلىۋىدى، تاغىسى:

— ناخشا ئاڭلىغىلى كېلىشۋاتامدۇ ئوغلۇم؟ ئۇ بۇزۇلۇپ قالغان رادىيو. سىلەر كەلگىچە ياسىتىپ قويۇرمەن دېۋىدىم، شۇنىمۇ قىلالمىدىم. بۇ يەردە تۈزۈك رادىيو رېمونت قىلىدىغان دۇكان يوق، ناھىيە بازىرىغا بېرىشقا چولام تەگمىدى، — دېدى.

— نەرى بۇزۇلۇپ قالدىكىن، مەن ئىچىنى ئېچىپ قاراپ باقايمۇ تاغا؟

— تەگمە، — دەپ ۋاقىرىدى بۇسارەم كۆزلىرىنى ئالايتىپ، — يەنە كونا كېسەللىك قوزغىلىۋاتىدۇ - ھە!

— مەيلى، تۈزىيەلمىسە تۈزەپ باقمامدۇ، — دېدى تاغىسى كۈلۈپ.

— ياق - ياق، رادىيونى تۇتما! — بۇسارەم ئەسئەتنىڭ تاغىسىغا قاراپ سۆزلەپ كەتتى، — سىلەر ئۇقمايسىلەر، بۇ ئاجايىپلا بىر بالا بولۇپ قالدى. ئەتىدىن كەچكىچە مۇشۇنداق رادىيو، سائەت، ۋېلىسىپىتلەر بىلەن ئېتىشىپ باقىدۇ، ھەيرانمەن، ئۇ، بۇ ئادەتنى زادىلا تاشلىمىدى، تېۋۋا...

— بۇنداق نەرسىلەرگە قىزىقسا ياخشى ئەمەسمۇ؟ — بۇ

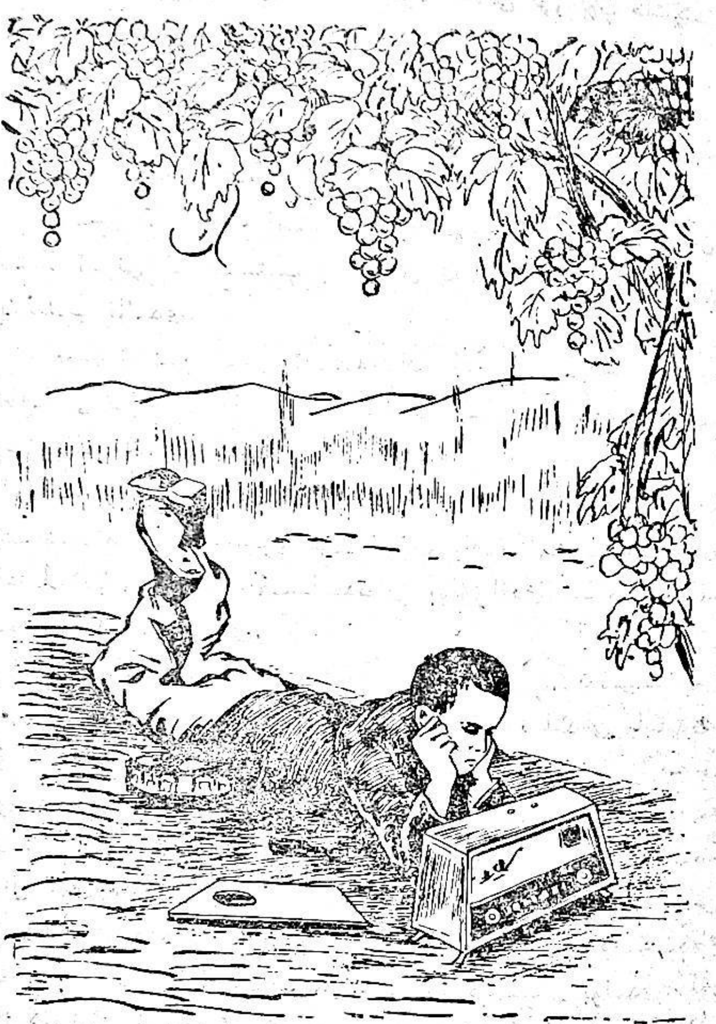

ناھايىتى ياخشى ئادەت، — دېدى ئەسئەتنىڭ تاغىسى كۈلۈپ، — ئەقىللىق بالا بولۇپتۇ، بۇ كەلگۈسىدە ئالىم بولامدۇ - تېخى!

ئۆيدىكىلەر ئەسئەتكە قاراپ كۈلۈشۈپ قويىدى. بۇ كۈنى ئاپىسى ئەسئەتكە رادىيونى تۇتقۇزمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ «بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى بۇ رادىيونى تەكشۈرۈپ بېقىپ، چوڭ چاتاق بولمىسا چوقۇم تۈزەيمەن» دېگەن نەرسىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويىدى.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن تەلىيىگە ناھايىتى ئوبدان پۇرسەت چىقتى. ئۆيدىكى ھەممەيلەن ھاممىسىنىڭ ئۆيىگە پەتىلەپ بارىدىغان بولدى. «جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا» دېگەندەك ئەسئەتنىڭ قەستى رادىيودا بولغاچقا، ئۇلار بەللە بارغىن، دەپ ھەر قانچە زورلىسىمۇ، ئەسئەت بارغىلى ئۇنىماي ئۆيدە يالغۇز قالدى. ئاپىلىرى كەتكەندىن كېيىن، يۈگۈرۈپ بېرىپ رادىيونى قولىغا ئالدى، ھويلىدا ئولتۇرۇپ ئىچىنى ئېچىپ قارىۋىدى، ھەممە يېرى ساق، نېمىشقا ئاۋازى چىقمايدۇ؟ ئىزلە - ئىزلە ئاخىرى مىنۇس سىمنىڭ ئۈزۈلگەنلىكىنى تاپتى - دە، خۇشال بولۇپ سەكرەپ كەتتى. ئۇ، يانچۇقىدا ساقلاپ يۈرگەن مىس سىمدىن ئازراقىنى ئۈزۈۋېلىپ، رادىيونىڭ ئۈزۈلگەن مىنۇس سىمىغا تۇتاشتۇرۇپ بېقىۋىدى، گىڭشىلدىغان ئاۋاز چىقتى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، سىمنى ئوتتا قىزىتىپ داغماللاشقا باشلىدى. شۇ تۇرقىدا ئۇ ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇپ كەتكەن ئىدى...

كەچقۇرۇن ئاپىلىرى قايتىپ كېلىپ ھەيران قېلىشتى. ئەسئەت باراڭنىڭ ئاستىدا كۈلۈپ ياتاتتى. بىر چەتتە رادىيو جاراڭلىق ناخشا ئېيتىۋاتاتتى.

— بەللى... رادىيونى تىلىغا كىرگۈزۈپ سايرىتىۋېتىپ-

سەنغۇ ئوغلۇم! — دەپ خۇشال كۈلۈپ كەتتى تاغىسى.

— ھەممە يېرى ساق ئىكەن، بىرلا سىمى ئۈزۈلۈپ كېتىپتىكەن، شۇنى ئۇلاپ قويدۇم تاغا.

— مانا، بىلگەن ئادەمگە ھېچگەپ ئەمەس-تە! بىز ئۇنىڭ تىلىنى بىلمىگەندىن كېيىن بۇزۇلدى دەپ يۈرۈۋېرىپتۇق. بارىكاللا ئوغلۇم!

ئاپىسى ئۇنىڭ كارامىتىنى كۆرگەندىن كېيىن ھەي...مەن راستىلا ئۇنى كەمسىتىپ يۈرگەن ئوخشىمامدىمەن؟ دەپ ئويلىنىپ قالدى.

مۇشۇ ئىشتىن كېيىن ئەسئەتنىڭ رادىئو رېمونت قىلالايدىغانلىقى توغرىسىدا يىراق-يېقىنغا گەپ تارقالدى. 2 كۈن ئۆتۈپ بىر خوشنىسى:

— ئوغلۇم، سېنى رادىئو ئوڭشىيالايدىكەن، دەپ ئاڭلىدىم، مېنىڭ رادىئويۇمنى كۆرۈپ باققىنا، تەڭشىگۈچىسى زادىلا ئۇيان-بۇيان ماڭمايدىغان بولۇۋالدى، — دەپ رادىئونى كۆتۈرۈپ كىردى.

ئەسئەت رادىئونى ئېچىپ تەكشۈرۈپ، تەڭشىگۈچنى ھەركەتلەندۈرۈپ بېرىدىغان يىپنىڭ ئۈزۈلگەنلىكىنى بايقىدى. ئۇ كونىراپ كەتكەن بۇ يىپنى ئېلىۋېتىپ، دۇتارنىڭ تارىسىنى ئۆتكۈزۈپ ئوڭلاپ بەردى. رادىئو بىر دەمدىن كېيىن ھەممە ئىستانسىلارنى ئالالايدىغان بولۇپ جاراڭلاپ كەتتى. بۇ ئەھۋال ھەممەيلەننى خۇشال قىلىۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەسئەتنىڭ داڭقى چىقىپ، دېھقانلار ھەر كۈنى دېگۈدەك بۇزۇلۇپ قالغان رادىئولىرىنى كۆتۈرۈپ كېلىدىغان بولدى. ئۇ 10 كۈننىڭ ئىچىدە 6 - 5 رادىئونى تىلغا كىرگۈزۈپ، دېھقانلارنى ھەيران قالدۇرۇۋەتتى. تۈزىيەلمىگەنلىرىنىڭ سەۋەبىنى

چۈشەندۈرۈپ قويدى. تېخى بەزىلەرنىڭ يېلى توختىماس بولۇپ قالغان ۋەلسىپىتلىرىنى، ئۈستەل سائەتلىرىنى رېمونت قىلىپ بەردى. تۈگمەنچىنىڭ ئۈزۈلۈپ كەتكەن ئېلېكتىر سىمىنى ئۇلاپ، چىرىغىنى ياندۇرۇۋەتتى.

ئۇنىڭ بۇ كارامەتلىرىنى كۆرگەن دېھقانلار ئۇنى ئەركىلىتىپ:

— ھە، شاكىچەك مۇتەخەسسىس، سېنىڭ قالتىس كارامەتلىرىڭ بار ئىكەن! چوڭ بولغاندا چوقۇم يارامىلىق ئادەم بولۇپ چىقىسەن! — دېيىشەتتى. بەزىلەر:

— گەپ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئوبدان تەربىيىلىگەنلىكىدە، بۇسارەم بالىسىنى ئوبدان تەربىيىلەپتۇ! — دەپ ئەسئەتنىڭ ئاپىسىنى ماختايتتى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بۇسارەمنىڭ يۈزلىرى ۋىللىدە قىزىرىپ كېتەتتى-دە، ئىچى-ئىچىدىن ئازاپلىنىپ، ئۆزىنى ئەيىبلەيتتى. ئەمدى ئۇنىڭدا ئوغلىنى «بۇزغۇنچى» دەپ ئەيىبلەش ئەمەس، بەلكى پەخىرلىنىش ھېسسىياتى پەيدا بولغان ئىدى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئانا «بۇزغۇنچى» دېگەن سۆزنى ھەرگىز ئاغزىغا ئالمىدى.

يېرىم ئايدىن كېيىن بۇلار شەھەرگە قايتىپ كەلدى. ئۇلار ھويلىغا كىرىشىگىلا سېلىم ئاكا خۇشال يۈگۈرۈپ چىقىپ:

— ھە «بۇزغۇنچى» ئاپاڭنى قاخشاتماي، ئوبدان ئويناپ كەلدىڭمۇ؟ — دەپ ئەسئەتنى ئەركىلەتتى.

— «بۇزغۇنچى» دېمىسىلە، — دېدى بۇسارەم خىجىل بولغاندەك كۈلۈپ.

— ۋاھ، بۇ يېڭى گەپقۇ؟ — سېلىم ئاكا ھەيران بولۇپ، بۇسارەمگە قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— ئەمدى «مۇتەخەسسىس» دېسىلە، دېھقانلار بۇنىڭغا

"شاكىچىك مۇتەخەسسىس" دەپ نام بەردى!

سېلىم ئاكا ھېچنېمىنى چۈشەنمەي ئېڭىرقاپ قالدى.

بۇسارەم ئۆيگە كىرىپ، بىر پەس ئارام ئېلىۋالغاندىن كېيىن ئوغلىنىڭ يېزىدىكى كارامەتلىرىنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختىنىپ سۆزلەپ بەردى، ئاخىرىدا:

— بىچارە ئوغلۇمنى بىكارلا "بۇزغۇنچى" دەپ يۈرۈپتىمەن. ئاپاڭنى كەچۈر ئوغلۇم! — دەپ ئەيىپلەپ باغرىغا بېسىپ سۆيۈپ قويدى.

سېلىم ئاكا ئەھۋالنى چۈشەنگەندىن كېيىن، قېيىنىغا پاتماي خۇشال بولۇپ كېتىپ:

— خوش ئوغلۇم، ئەمدى ئەمەلىيەت ئارقىلىق تېرىككەك تەرسا ئاپاڭنىڭ كاللىسىمۇ تۈزۈلۈپتۇ. "بۇزغۇنچى" دېگەن قالپاقتىنمۇ قۇتۇلۇپسەن. ئەمدى ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن ھېلىقى كېلىشىمنىمۇ ئەمەلدىن قالدۇرايلى، قانداق دەيسەن؟ — دېدى.

— قانداق كېلىشىم ئۇ؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى بۇسارەم. سېلىم ئاكا نېمە كېلىشىم ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

— ھەي... ئاتا - بالا ئىككىڭلارنىڭ ئەزەلدىنلا تىلى بىر دېۋىدىم، راست چىقتى! — دەپ كۈلۈپ كەتتى بۇسارەم.

— توغرا، بۇرۇن ئاتا - بالا ئىككىمىزنىڭ تىلى بىر بولغان بولسا، مانا ئەمدى ئۈچىمىزنىڭ تىلى بىر بولۇپتىمىغۇ؟ — دېدى سېلىم ئاكا.

ئۈچەيلەن تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى...

1980 - يىل دۇنيابىر. ئۈرۈمچى

"شەيتانچاق" ھەققىدە ھېكايە

پىشقەدەم پولات ئىشچىسى قاۋۇل ئاكا بۇ يىل 65 ياشلارغا كىرىپ قالدى. ئۇنىڭ چاچ - ساقاللىرى ئاپپاق ئاقىرىپ كەتكىنى بىلەن تېنى ناھايىتى ساغلام. ئىككى مەڭزى خۇددى يىگىتلەرنىڭكىدەك قىپ - قىزىل. تېتىكلىكتىن گەپ ئاچقاندا، خىيالى - خىيالى يىگىتلەرمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇتالمايدۇ. يەنە بىر ئالاھىدىلىكى — ئۇ ناھايىتى كەپچى، مۇڭداشقاق، ھېكايە - چۆچەكلەرگە ئۇستا قىزىقچى بوۋاي، شۇڭا ئۇنىڭ باللىرى ۋە نەۋرىلىرى ئىچى پۇشۇپ قالسىلا:

— بوۋا، چۆچەك ئېيتىپ بەرگىنە! — دەپ تۇرۇۋالىدۇ.

بوۋاي ئۇسكىلەڭ قاشلىرى ئاستىدىكى مۆلايىم، كىچىك كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ كۈلۈپ قويىدۇ - دە، بىر - بىرىدىن قىزىق چۆچەكلەرنى ئېيتىپ بېرىپ، ئۇلارنى ھارغىچە كۈلدۈرىدۇ، لېكىن بوۋاينىڭ بىر شەرتى بار: ئەگەر باللىرىدىن بىرەرسىنىڭ دەرس نەتىجىسى تۆۋەنلەپ كېتىدىغان بولسا ياكى بىرەرسى تاپشۇرۇقلىرىنى چالا ئىشلەپ قويىدىغان بولسا، بېشىنى تاشقا ئۇرغىنى بىلەنمۇ ھەرگىز چۆچەك ئېيتىپ بەرمەيدۇ، شۇڭا بۇ ئۆيدىكى باللار ئالدى بىلەن دەرسىنى ئوبدان ئۆگىنىدۇ، تاپ-

شۇرۇقلىرىنى تولۇق ئىشلەيدۇ. ھەر كۈنى ئاخشىمى چوڭلىرى كىچىكلىرىنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى تەكشۈرىدۇ. بوۋاي قانائەتلەنگەندىن كېيىنلا ئاندىن چۆچەك ئېيتىشقا باشلايدۇ. يېقىنقى 2 - 1 يىلدىن بۇيان، بولۇپمۇ بوۋاي پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن چۆچەك ئېيتىش بىر ئادەتكە ئايلىنىپ قالغان، بالىلارمۇ ھەر ئاخشىمى بوۋايىنى بىر - ئىككى چۆچەك ئېيتقۇزماي ئۇخلىمايدىغان بولۇۋالغان ئىدى.

بۈگۈن شەنبە كۈنى ئىدى. بوۋاي بىر دەم بالىلىرى بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور كۆردى. كېيىن كۆرگۈسى كەلمەي، بېرىقى ئۆيىگە قايتىپ چىقتى - دە، دۈمبىسىنى تام مەشىنىڭ ئىسسىغىغا قاقلاپ، خىيال سۈرۈپ ياتتى. بۇنىڭدىن 2 كۈن ئىلگىرى بولۇپ ئۆتكەن كىچىككىنە بىر ئىش ئۇنى ئويغا سالماقتا ئىدى:

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان كىچىك ئوغلى قادىر، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئاكىسى غەيرەتنىڭ يېڭى ۋەلسىپىتىنى مىنىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ كونا ۋەلسىپىتىنى ئۇنىڭغا تاشلاپ قويغان ئىدى. غەيرەت مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇكىسى قادىرغا ئاچچىقلاپ ھويلىدا غۇلغۇلا كۆتەردى:

— ھەي، سەن نېمىشقا ئۆزەڭنىڭ ۋەلسىپىتىنى مىنمەي، دائىم مېنىڭ ۋەلسىپىتىمنى مىنىپ قاچىسەن؟

— مېنىڭ كونا ۋەلسىپىت، بالىلار زاڭلىق قىلىدىكەن.

— نېمە دەپ زاڭلىق قىلىدىكەن، كونا بولسىمۇ ساق بولغاندىن كېيىن بولمامدۇ؟

— ئەمدى دادامغا يېڭى ۋەلسىپىت ئېلىپ بەر دەيمەن. ئېلىپ بەرمىسە، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق كونا ۋەلسىپىتنى زادىلا مىنمەيمەن!

— مىنمىسەڭ مىنمە! كىچىككىنە تۇرۇپ يوغانچىلىقىڭنى قاراڭلار!

— نېمە دەپ يوغانچىلىق قىلىپتىمەن؟

— بىر ئوبدان ساق ۋەلسىپىتنى كونا دەپ ياراتمىغىنىڭ يوغانچىلىق بولماي نېمە؟

— سەن يوغانچى ئەمەس ئىكەنسەن. ئۇنداق بولسا، يېڭىسىنى ماڭا بېرىپ، كونىسىنى سەن مىنىۋال!

— ھىم، گەپ تاپقىنىڭنى قارا بۇنىڭ!

— مىنمەيمەن دېدىم مىنمەيمەن، دادام ماڭىمۇ يېڭىسىنى ئېلىپ بەرسۇن!

— ......

بوۋاي كىچىك ئوغلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان بۇ پاراڭلارنى ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇپ تولۇق ئاڭلىغان ئىدى.

ئەسلىدە بۇ كونا ۋەلسىپىت غەيرەتنىڭ بولۇپ، ئۇنى زاۋۇتتا ئىشلەيدىغان چوڭ ئاكىسى 4 - 3 يىل ئىلگىرى ئېلىپ بەرگەن. چوڭ ئاكىسى ئۆتكەن يىلى يېڭى بىر موتسىكلىت سېتىۋالغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ مىنىپ يۈرگەن يېڭى ۋەلسىپىتىنى غەيرەتكە بەرگەن، غەيرەت مىنىپ يۈرگەن كونىراق ۋەلسىپىت قادىرغا قالغان ئىدى. قادىرنىڭ مەكتىۋى يېقىن بولغاچقا، ۋەلسىپىت مىنمىسىمۇ بولۇۋېرەتتى، لېكىن بوۋاي: ئۆيدە بىكار تۇرغاندىن كۆرە مىنىۋال، دېگەچكە، مەكتەپكە بارغىچە - كەلگىچە مىنىپ يۈرەتتى. مانا ئەمدى ئۇ، بۇ ۋەلسىپىتنى ياراتماي، ئاكىسىنىڭ يېڭى ۋەلسىپىتىنى تالاشماقتا ئىدى....

«ھەي، بۇ بالىلار نېمە دېگەن ئاقىنانچى بولۇپ كەتكەن - ھە! — دەپ بوۋاي ئۆزىچە پىچىرلايتتى، — دېمەك،

بۇلار ھازىرقى باياشات، بەختلىك كۈنلىرىمىزنىڭ قانچىلىك جاپا - مۇشەققەتلەر بىلەن قولغا كەلگەنلىكىنى چۈشەنمەيدۇ. قاراڭغۇ زۇلمەتلىك كونا جەمئىيەتتە بىزدەك ئادەملەردە نەدىمۇ ۋەلسىپىت بولسۇن؟ مانا، ھازىر ئۆيىمىزدە 2 ۋەلسىپىت، بىر موتسىكلىت بار. تېخى شۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلمايۋاتىدۇ، كونا دەپ ياراتماي، يېڭىسىنى ئالماقچى بولۇۋاتىدۇ - ھە!...»

بۇ كىچىككىنە ئىشتىن بوۋاي كىچىك ئوغلى قادىرنىڭ ئىدىيىسىدە بەزىبىر بولمىغۇر خاھىشلارنىڭ بىخ يېرىپ چىقىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالغان ئىدى، شۇڭا بۇ 2 كۈندىن بۇيان بوۋاينىڭ كاللىسىغا كىچىك چاغلىرىدا بولۇپ ئۆتكەن بىر ۋەلسىپىت ۋەقەسى كىرىۋالغان ئىدى. بوۋاي ھازىرمۇ كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، بۇنىڭدىن 40 نەچچە يىل ئىلگىرى بولۇپ ئۆتكەن شۇ ۋەقەلەرنى كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزمەكتە ئىدى...

تېلېۋىزور تۈگىگەن بولسا كېرەك، ئانچە ئۆتمەي باللىرى قايتىپ چىقىشتى. بوۋاينىڭ خىيالى بۆلۈندى.

— بوۋا - بوۋا، بۈگۈن قىزىق چۆچەكتىن بىرنى ئېيتىپ بەرگىنە! — بوۋاينىڭ كىچىك نەۋرىسى گۈلسۈم يۈگۈرۈپ كېلىپ، بوۋىسىنىڭ بويىنىغا گىرە سالدى.

— كەچ بولۇپ قالدى قىزىم، بوۋاڭلارنى ئاۋارە قىلماڭلار، بۈگۈن ئۇخلاڭلار، — دېدى ئورۇن سېلىپ بېرىۋاتقان مومىسى ئۇنىڭغا قاراپ.

— ياق - ياق، ئەتە يەكشەنبە. مەكتەپكە بارمىغاندىن كېيىن ئېيتىپ بېرىدۇ، ئېيتە - ئېيتە ئوبدان بوۋا...

چوڭ - كىچىك ھەممە باللىرى چۇۋۇرلىشىپ، بوۋاينى چۆرى-

دەپ ئولتۇرۇشتى. بوۋاي بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— ماقۇل، بۈگۈن سىلەرگە چۆچەك ئەمەس، «شەيتانچاق» ھەققىدە بىر ھېكايە ئېيتىپ بېرەي، — دېدى.

— «شەيتانچاق» دېگەن قانداق نەرسە ئۇ؟ — باللار ھەيران بولغان ھالدا كۆزلىرىنى پارقىرىتىشىپ سوراشتى.

— دۇرۇس، «شەيتانچاق» دېگەن سۆزنى سىلەر ئاڭلاپ باقمىغان - ھە ؟ — دېدى بوۋاي كۈلۈپ قويۇپ ۋە ئالدىرىماي چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى، — بۇرۇنقى زامانلاردا كىشىلەر ھازىر سىلەر مىنىپ يۈرگەن ۋەلسىپىتلەرنى «شەيتانچاق» دېيىشەتتى.

نېمىشقا بوۋا؟

— نېمىشقا دېسەڭلار، ئۇ چاغلاردا ۋەلسىپىتلەرمۇ كىشىلەرگە ئاجايىپ - غارايىپ نەرسە بولۇپ كۆرۈنەتتى، كىشىلەر ئۇنىڭ يىقىلماي كېتىمەي غىلىقىراپ، سىلىق مېڭىشىغا قاراپ: بۇ شەيتاننىڭ بىر نېمىسى ئىكەن دېيىشىپ، ئۇنىڭغا ئاشۇنداق «شەيتانچاق» دېگەن غەلىتە ئىسىمنى قويۇشقان بولسا كېرەك.

— ئاجايىپ قىزىق ئىسىم قويغان ئىكەن - ھە!

— ئېيتە، بوۋا، چاپسان ئېيتقىنا!

— بۇ چوقۇم قىزىق ھېكايە بولسا كېرەك!

— بولدى - بولدى، گەپ قىلماي ئولتۇرايلى!

باللار تۇشمۇ - تۇشتىن چۇۋۇرلىشىپ، كۈلۈشۈپ كېتىشتى، بىراق بوۋىسى كۈلمەيتتى. نېمە ئۈچۈندۇر ھازىر ئۇنىڭ ساقال باسقان يۈزلىرى باشقا چاغلاردىكىدەك ئىللىق كۆرۈنمەيتتى، قايغۇلۇق كۆزلىرى بىلەن تام - تورۇسلارغا قاراپ قويۇپ، كەينى - كەينىدىن ئۇلۇق - كىچىك تىناتتى.

بۇۋاي بىر ھازادىن كېيىن ئالدىرىماي ھېكايىسىنى باشلىدى:

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ئىشلىگەنلەر چىگدە يەيدىغان، ئۆگدا ياتقانلار گىردە يەيدىغان، ھالۋىنى ھېچكىم، تاياقنى يىتىم يەيدىغان زامانلاردا ھازىرقىدەك ئايروپىلان، پويىز، ماشىنا دەيدىغان نەرسىلەر يوق ئىدى. كېيىنكى كۈنلەردە «شەيتانچاق» دەيدىغان بىر نەرسە پەيدا بولۇپ قېلىپتۇ، لېكىن ئۇمۇ تېخى ناھايىتى باي سودىگەر، ئەمەلدارلارنىڭ ئۆيلىرىدە بار ئىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى، بىر باي سودىگەر ئۆزىنىڭ كىچىك ئوغلىغا چەتئەلدىن بىر دانە «شەيتانچاق» ئالدۇرۇپ بېرىپتۇ، باينىڭ بۇ بالىسى خۇددى دادىسىغا ئوخشاشلا ئاتىكاچا، مەمەدانە بىر نېمە بولغاچقا، ھەركۈنى «شەيتانچاق»نى كوچىغا ئېلىپ چىقىپ، مەھەللىدىكى كەمبەغەل بالىلارنىڭ ئالدىدا كوز - كوز قىلىدىكەن. بالىلار بۇ ئاجايىپ «شەيتانچاق»نى كورۈمىز دەپ يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ تەلمۈرۈپ تۇرۇشۇپ كېتىدىكەن. بەزىلىرى: «ئاجايىپ چىرايلىق نەرسىكەنبە - بۇ!» دىسە، يەنە بەزىلىرى: «ئىككى چاقى تۇرۇپ، يىقىلماي كەتمەي قانداق ماڭىدىغاندۇ؟ بۇ راستلا شەيتاننىڭ بىر نىمىسى ئىكەن!» دىيىشىدىكەن. بىر كۈنى بالىلاردىن بىرسى «شەيتانچاق»نىڭ چاقىنى تۇتۇپ باقماقچى بولۇپ، شۇنداق قولىنى ئۇزاتقان ئىكەن، باينىڭ بالىسى ئۇنى مۇشت بىلەن بىرنى سېلىپتۇ - دە:

— تارت قولۇڭنى! بۇ سېنىڭ خالىغانچە تۇتۇپ باقىدىغان ئىشەك ھارۋاڭ ئەمەس، نەچچە مىڭ كويلۇق نەرسە بۇ! — دەپ ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپ كېتىپتۇ. بالىلار قورقۇشۇپ كېتىپ، ئىتتىك كەينىگە داجىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن

ھېچكىمۇ ئۇنىڭ «شەيتانچاق» دىنى تۇتۇپ بېقىشقا پېتىنالماپتۇ، پەقەت نېرىدا تۇرۇپ قارىشىدىكەن...

كۈنلەر ئۆتۇپتۇ، ئاي ئۆتۇپتۇ. باينىڭ بالىسى «شەيتانچاق»نى مىنىشنى بىلمىگەچكە، پۇتىنى ئېلىپلا يىقىلىدىكەن، مىنىشنى زادىلا ئۆگىنەلمەپتۇ. ئاخىرى بولماي، ئۇ بالىلارنى چاقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— بولۇپتۇ، مەن مىنىشنى ئۆگىنىۋالغىچە سىلەر كەينىمدىن يولەپ مېڭىڭلار.

بالىلار خوشال بولۇپ ماقۇل بولۇشۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار باي بالىسى مىنىۋالغان «شەيتانچاق»نى ئىككى تەرەپتىن يولەپ، ئۇنىڭ كەينىدىن ھاسىراپ - ھومدەپ، تەرلەپپىشىپ يۈگۈرۈشىدىكەن. بالىلارنىڭ ياردىمى بىلەن باي بالىسى بىر نەچچە كۈنلەردىن كېيىن «شەيتانچاق»نى مىنىشنى ئۆگىنىۋېلىپتۇ - دە:

— بولدى، ئەمدى «شەيتانچاق»نى تۇتۇشما! قايسىڭ يېقىن كەلسەڭ مۇشت يەيسەن! — دەپ ۋاقىراپتۇ. ئۇنىڭ بۇ يۈزسىزلىكى بالىلارنىڭ بەكمۇ ئوغىسىنى قايىنىتىپتۇ، لېكىن نىمە ئىلاج؟ بىچارە ۋە ھېچكىمنى يېقىن كەلتۈرمەپتۇ. ئۇنىڭ بۇ يۈزسىزلىكى بالىلار ئۇلۇق - كىچىك تىنىشىپ قاراپ قېلىشىپتۇ...

بىر كۈنى قاۋۇل ئىسىملىك بىر بالا «شەيتانچاق»نىڭ قوڭغۇرىقىنى جىرىڭلىتىپ قويغان ئىكەن، باي بالىسى ئۇنىڭمۇ بۇرنىغا مۇشت بىلەن كەلتۈرۈپ بىرنى سېلىپتۇ. شۇ ھامان بىچارە قاۋۇلنىڭ ئاغزى - بۇرنىدىن ئوقتەك قان كېتىپتۇ. ئۇنىڭغا قاتتىق قاۋۇل دەرغەزەپ بولۇپ، تىترەپ كېتىپتۇ. لېكىن ئۇ بىر تېپىش قويماقچىمۇ بولۇپتۇ - يۇ، لېكىن مۇشتنىڭ تەمىنى بىر تېتىپ ... يەنە ئۇزىنى تۇتىۋېلىپتۇ. چۈنكى «شەيتانچاق»ى بار

بۇ بالىنىڭ دادىسى شەھەر بويىچە ئاتىغى بار چوڭ سودىگەر ئىكەن، چوڭ ئاكىسى ھاكىم ئىكەن، ھەممىلا ئادەم بۇلاردىن تەپ تارتىدىكەن. بۇ بىر بېشەم ئائىلە بولۇپ، كىشىلەرنى نېمە قىلىۋېتىمەن دىسە، قىلىۋېتەلەيدىكەن. ئەگەر قاۋۇل مۇشۇنداق ئائىلىنىڭ بالىسىنى ئۇرۇپ قويسا، كىشىلەر ئىشىگىدە ئىشلەپ ئاران - ئاران كۈن ئېلىۋاتقان ئاتا - ئانىسىغا تۈگىمەس پۈتمەس بالايى - ئاپەت تېپىپ بەرمەمدۇ؟ مۇشۇلارنى ئويلاپ دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپتۇ - دە، خەپ توختاپ تۇر، بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى ماڭىمۇ پەيت كېلەر، شۇ چاغدا چوقۇم ئىنتىقام ئالىمەن! دىگەننى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ...

بىر كۈنى قاۋۇل دىگەن بۇ بالا دوستلىرى بىلەن بىر دەم ئوينىماقچى بولۇپ تالاغا چىقىپتۇ. قارىسا مەھەللىدىكى بالىلار بىر نەچچە قەدەمدە بىردىن يەردە قاتار دۈم يېتىۋېلىپتۇ. «شەيتانچاق»نى مىنىۋالغان باي بالىسى بولسا دوڭ تەرەپتىن ئوقتەك ئۇچۇپ كېلىپ ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن بېسىپ ئويناۋېتىپتۇ. بۇ ئىشنى كۆرۈپ قاۋۇل ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قېلىپتۇ. پەقەت ئۆتكەندە «شەيتانچاق» نىڭ چاقىنى تۇتۇپ باقماقچى بولۇپ مۇشت يىگەن ئاغىنىسى باي بالىسىغا غەزەپلىك كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ بىر چەتتە تۇرغان ئىكەن، قاۋۇل ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ماۋۇ ئىپلاس «شەيتانچاق» بىلەن بالىلارنى بېسىپ ئويناۋېتىپتىغۇ، ئۇلار نېمىشقا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتمەي ئۇنىڭغا يېتىپ بېرىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— سەن تېخى ئۇقماپسەن - دە؟ — دەپتۇ ئۇ بالا قاۋۇلغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ ۋە ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈشكە باشلاپتۇ. — بايا ئۇ: كىم يەردە يېتىپ بەرسە، مەن ئۈستىدىن

بېسىپ ئۆتۈپ كېتىمەن، ئۇنىڭدىن كېيىن «شەيتانچاق» نىڭ تۇتقۇچىنى بىر قېتىم جىرىڭلىتىپ قويىمەن. بىر قېتىم بېسىپ ئۆتسەم بىر قېتىم، ئىككى قېتىم بېسىپ ئۆتسەم ئىككى قېتىم جىرىڭلىتىمەن، — دىدى. ئۇلار شۇڭا يېتىپ بېرىۋاتىدۇ.

— ھە... مۇنداق دىگىن، — دەپتۇ قاۋۇل ئىشنىڭ تېگىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، — ماۋۇ ھېلىگەر ئىپلاسنىڭ ئويلاپ چىقارغان ئىشىنى قارا! سەنچۇ، سەن نېمىشقا يېتىپ بەرمىدىڭ؟

— ساراڭمۇ مەن! ئۇنىڭ بىر نېمىسىنى بىر قېتىم جىرىڭلىتىمەن دەپ يېتىپ بېرەتتىممۇ؟ — دەپتۇ ئۇ بالا.

قاۋۇل نېمىلەرنىدۇ ئويلاپ تۇرۇپ كۈلۈپ قويۇپتۇ - دە:

— ئەمدى ئۇنىڭدىن ئۆچىمىزنى ئالىدىغان پەيت كېلىپتۇ ئاداش. يۈر، بىزمۇ يېتىپ بېرەيلى! — دەپتۇ.

— يېتىپ بېرىپ قانداق ئۆچىمىزنى ئالغىلى بولىدۇ؟ — دەپتۇ ئۇ بالا ھەيران بولۇپ، قاۋۇل يېقىن كېلىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمە دەپ پىچىرلاپتۇ. ئۇ بالا خوشال بولۇپ كۈلۈپ كېتىپتۇ - دە، شۇ ھامان ماقۇل بولۇپتۇ.

ئانچە ئۆتمەي بۇلار ئىككىسىمۇ بالىلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ يېتىپتۇ. باي بالىسى كۆرەڭلىگەن ھالدا «شەيتانچاق» نى مىنىپ، قاۋۇلنى بېسىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇ يەنە بىر - ئىككى قېتىم چاندۇرماي يېتىپ بېرىپتۇ. باي بالىسى ئۈچىنچى قېتىم ئۇنى بېسىپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇپ «شەيتانچاق» بىلەن ئوقتەك ئۇچۇپ كەلگەندە قاۋۇل ئىتتىككىلا ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ. باي بالىسى ئۇنىڭغا پۈتلىشىپ، تىك موللاق يىقىلىپتۇ - دە، بېشى تام تۈۋىدىكى بىر كوتەككە تېگىپ ھوشىدىن

كېتىپتۇ. ئۇنىڭ قانىغا بويۇلۇپ ياتقانلىقىنى كۆرگەن باللار تەرەپ-تەرەپكە قېچىشىپ، بىر دەمدىلا كۆزدىن غايىپ بولۇشۇپتۇ...

بىر دەمدىن كېيىن باينىڭ ئۆيىدىكىلەر يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ:

— بالىمىزنى كىم يىقىتتى! — دەپ جار سېلىشىپتۇ، لېكىن ئەھۋالدىن خەۋىرى بار بىر نەچچە كىشى:

— ئۇنى ھېچكىم يىقىتمىدى، ئۆزى باللارنى «شەيتانچاق» بىلەن دەسسىتىپ ئويناپ يىقىلدى، — دېيىشىپتۇ. ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى خېلى سۈرۈشتۈرۈپ ئۇششۇقلۇق قىلىپ باققان بولسىمۇ، گۇنا ئۆز بالىسىدا بولغاچقا، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ گەپ قىلالماي قېلىشىپتۇ...

باي بالىسىنىڭ مېڭىسى ئېغىر زەخىملەنگەچكە 4-3 ئايدىن كېيىن ئاران ساقىيىپتۇ، ساقايغاندىمۇ دەلدۈش بولۇپ ساقىيىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مەھەللىدىكى باللارمۇ «شەيتانچاق»نى قايتا كۆرمەپتۇ. بەزىدە باللار ئۆز ئارا پاراڭلاشقان چاغلىرىدا قاۋۇل دېگەن بۇ بالىنى ماختاپ:

— ئۇ ئىپلاسنى ئەجەپ ئوبدان جايلىدىڭ ئاداش، ھەممىمىز دەردىمىزنى ئالدۇق! — دېيىشىدىكەن. بەزى باللار:

— بىزنىڭمۇ ئاشۇنداق «شەيتانچاق»ىمىز بولۇرمۇ؟ بولغان بولسا ياخشى بولاتتى-ھە! — دېيىشىپ ئارمان قىلىشىدىكەن، لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ تاتلىق ئارزۇ-ئارمانلىرى خىيال بولۇپ قېلىۋېرىپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. ئاخىرى ئۇلارمۇ ئارزۇ-ئارمانلىرىغا يېتىپتۇ. قاۋۇل دېگەن بالا 35 ياشلارغا كىرگەندە ئالەم ئۆزگىرىپتۇ، قاراڭغۇ زۇلمەتلىك كونا جەمئىيەت يوقىلىپ، نۇرلۇق تاڭ ئېتىپتۇ. ئېزىلگەن، جاپا چەككەن ئەمگەكچى خەلق

ھەقىقىي ئازاتلىققا ئېرىشىپ، دۆلەتنىڭ خوجايىنلىرىغا ئايلىنىپتۇ. قاۋۇلمۇ شەرەپلىك ھالدا پولات ئىشچىسى بولۇپ، بەختلىك كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ. ئۇ، ئۆتمۈشنىڭ ئېغىر ئازاپ-كۈلپەتلىرىنى تارتقاچقا، پارتىيىدىن چەكسىز مىننەتدار بولۇپ ئىشلەيدىكەن. نەچچە قېتىم ئەمگەك نەمۇنىچىسى بولۇپ تەقدىرلىنىپتۇ. ئاجايىپ شان-شەرەپلەرگە ئىگە بولۇپتۇ. تۇرمۇشمۇ كۈندىن-كۈنگە باياشات ئۆتۈپتۇ. يېمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەكتىن غەم قىلمايدىكەن. ئوغۇل-قىزلىرى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ دۆلەتنىڭ كادىرى بولۇپتۇ. ھازىر ئۇنىڭ ئۆيىدە تېلېۋىزور دېمىسىلەر، ئۇنىڭغۇ دېمىسىلەر، موتسىكلىت، ۋېلسىپىت دېمىسىلەر ھەممىسى بار ئىكەن، بىراق، بىراق...

بوۋاي ھېكايىسىنىڭ ئاخىرىنى سۆزلىيەلمەي، ئۇشتۇمتۇت توختاپ قالدى. پۈتۈن دىققىتى بىلەن ھېكايە ئاڭلاۋاتقان بالىلىرى ئىتتىك بېشىنى كۆتىرىشىپ بوۋىسىغا قاراشتى؛

شۇ ئەسنادا ھاياجانلىنىپ، يۈزلىرى قىزىرىپ كەتكەن غەيرەت:

— دادا-دادا، مەن ھەممىنى چۈشەندىم، ئاشۇ قاۋۇل دېگەن بالا چوقۇم سەن، سەن بىزنىڭ ئائىلىمىزنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەۋاتىسەن، راستمۇ؟ — دەپ ۋاقىرىۋەتتى.

بوۋاي ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ بېشىنى لىڭشىتتى-دە:

— توغرا دەيسەن ئوغلۇم، شۇ قاۋۇل دېگەن بالا مەن. مەن سىلەرگە ئۆزەمنىڭ بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بەردىم، — دېدى.

— ۋىدىي، — دېدى نەۋرىسى گۈلسۈم كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ چوچۇگەن ھالدا، — ھېلىقى ئەسكى باي بالىسىنىڭ «شەيتانچاق»

دىنى جىرىڭلىتىپ قويۇپ مۇشت يىگەن بالا سەنمىدىڭ بوۋا؟!

— شۇنداق قىزىم، مەن - مەن ئىدىم!

باللار بوۋىسىغا ئىچىنى ئاغرىتقان ھالدا قارىشىپ قىلىشتى. بوۋاي ئۇھ تارتىپ قويۇپ يەنە سوزىنى داۋام قىلدى:

— بۇنىڭ ھەممىسى راست ئىشلار باللىرىم. بىزنىڭ باللىق چاغلىرىمىز ئەنە شۇنداق ئازاپ - كۈلپەت ئىچىدە ئۆتكەن. ۋەلىسپىتكە ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ قوڭغۇرىقىنى جىرىڭلىتىپ بېقىشقىمۇ ئېرىشەلمىگەن. بۈگۈنكى باللار بولسا، خۇددى ياغنىڭ ئىچىدىكى بورەكتەك راھەت ئىچىدە ياشايدۇ. ئۇلارغا ھەممە نەرسە تەييار، لېكىن بەزى باللار ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئۆتمۈشتە قانداق جاپادا ياشىغانلىقىنى بىلمىگەچكە، بۈگۈنكى راھەتلىك تۇرمۇشنىڭ قەدرىگە يەتمەيدۇ. مۇشتەك تۇرۇپ كىيىم ياراتمايدۇ، تاماق تاللايدۇ، تېخى بەزىلىرى سائەت تاقايمەن، يېڭى ۋەلىسپىتلەرنى مىنىمەن دەپ يوغان گەپلەرنى قىلىدۇ. سىلەر ھەرگىز مۇنداق ناچار خىياللاردا بولماڭلار باللىرىم، ماقۇلمۇ؟

— ماقۇل.

— ئەمدى ئۇخلاڭلار. ئەتە يەنە داۋامىنى ئېيتىپ بېرەي.

— بوۋا، بۇ بەك ياخشى ھىكايە ئىكەن. بىزگە كۈندە مۇشۇنداق ھىكايىلەرنى ئېيتىپ بەرگىن، — دىدى گۈلسۈم خۇشال ۋاقىراپ.

— بولىدۇ. سىلەر ئاڭلىساڭلارلا مەن ئېيتىپ بېرىمەن؟ — دىدى بوۋاي كۈلۈپ.

ئەتىسىدىن باشلاپ بوۋاي باللىرىدا يېڭىچە بىر خىل ئۆزگىرىشنى سەزدى. بۇرۇن مومىسى: — بۈگۈن نىمە تاماق ئېتىمىز،

نىمە يەيسىلەر؟ — دىسە، بىرسى: — مەن جۇۋاۋا يەيمەن، — دەيتتى، يەنە بىرسى ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ: — مەن پولو يەيمەن! — دەيتتى، بىرسى: — مەن پولو يىمەيمەن، لەڭمەن يەيمەن! — دەيتتى، مومىسى: — سۇيقاشنىمۇ سېغىنىپ قالدۇق، سۇيقاش ئېتەي، — دىسە، ھەممىسى قارشى چىقىپ: — سۇيقاش دىگەننى ھەرگىز ئەتمە، ئۇنى كىم ئىچەتتى؟ — دىيىشەتتى. نىمە تاماق ئېتىشنى بىلمەي مومىسىنىڭ بېشى قېتىپ كېتەتتى. ئەمدى مومىسى: — بۈگۈن نىمە تاماق يەيسىلەر؟ — دىسە،

— نىمە ئەتسەڭ مەيلى، ھەرگىز تاللىمايمىز! — دىيىشتى.

قادىرمۇ ئاكىسىنىڭ يېڭى ۋەلىسپىتىنى تالاشمىدى، ئۇ ھەر كۈنى مەكتەپتىن كېلىپلا كونا ۋەلىسپىتىنى سۈرتۈپ پاكىز تازىلايدىغان بولۇپ قالدى. باللىرىدىكى بۇ يېڭى ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ، بوۋاينىڭ كۆڭلى سۆيۈنۈپ كەتتى...

1981 - يىل فېۋرال. ئۈرۈمچى

※※※※※※

يالغان ئاغرىقنىڭ راستقا ئايلىنىپ قېلىشى

ئەركىن ھويلىدىكى كىگىز سېلىنغان سۇپىدا ئېغىناپ ياتاتتى. «باللىرىمنىڭ قوسىقى ئېچىپ كەتتى، تاماقنى ئىتتىك رەك پىشۇراي» دىگەن نىيەت بىلەن قازان بېشىدا پوت - قولى يەرگە تەگمەي پىرقىراپ يۈرگەن مەريەمخان بۈگۈن نىمە ئۈچۈندۇ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ، يۇۋاشلاپ قالغان ئوغلى ئەركىنگە پات - پات قاراپ قوياتتى. خېلىدىن كېيىن ئۇ:

— بالام، زاۋال بولۇپ قالدى، ياتماي ئورە ئولتۇر، مانا، ئاشنى قازانغا سالساملا پىشىدۇ، ئۇكاڭ نەدە ئويناۋاتىدىكىن، چاقىرىپ، قولۇڭلارنى يۇيۇپ ئولتۇرۇڭلار، — دىدى.

شۇ ئارىدا ئەركىننىڭ 40 ياشلاردا بار، ئېگىز بويلۇق، خۇش خۇي دادىسى قادىر ئاكا ئۆيدىن چىقىپ:

— ئوغلۇم، بۈگۈن نىمە بولدۇڭ؟ يېنىڭنى يەر تارتىپ قېلىپتىغۇ، قوسىقىڭ بەك ئېچىپ كەتكەن ئوخشايدۇ - ھە؟ تۇر، ئۇكاڭنى چاقىرىپ كىر، — دىدى ۋە ئەركىننىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ نىمىدىندۇ قورقىقاندەك غەلىتە پارقىراپ تۇرغان كوزلىرىگە ھەيران بولۇپ قاراپ قويدى.

ئەركىن خۇشىياقمىغاندەك ئېرىنىپ تەستە ئورنىدىن تۇر-دى. ھازىر ئۇنى ئىشقىمۇ بۇيرۇماي، تاماققىمۇ زورلىماي ئارام-خۇدا ياتقىلى قويغان بولسا، نىمە دىگەن ياخشى بولاتتى - ھە؟ مانا ئەمدى تاماق يە دەپ زورلىغىلى تۇرسا نەگىمۇ يەيدۇ؟ نوسىغى بەك تويۇپ كەتكەنلىكتىن كۆڭلى ئېلىشىپ ئاران تۇرۇ-ۋاتسا. دادىسى تېخى: — قوسىقىڭ بەك ئېچىپ كەتكەن ئوخشاي-دۇ - ھە، — دەۋاتىدۇ. ئەمدى ئىش چاتاق بولىدىغان بولدى! ھىلى تاماق يېمىسە، نىمە يېگەنتىڭ، نىمە بولدۇڭ؟ دەپ سۈرۈشتۈر-گىلى تۇرىدۇ، يەي دىسە ئۆتمەيدۇ، نىمە دىسە بولۇر؟... ھە، راست، ئاغرىپ قالدىم، ھېچنىمە يېگۈم يوق دەپ تۇرۇۋالسا بولىدىغۇ...

ئەركىن شۇ خىياللار بىلەن سۇپىدىن ئاستا چۈشتى - دە، خۇددى ئۇدەكتەك ئىغاڭلاپ تالاغا ماڭدى. ئۇكىسى سۇ تۇرۇ-بىسىنىڭ يېنىدا بىر مۇنچە باللار بىلەن نىمىلەرنىدۇ دەپ چۇقۇرىشىپ ئويناۋاتاتتى.

— ھەي ئالىم، تاماق پىشتى، قايتىپ كەل! — دەپ ۋاقىرىدى ئەركىن ۋە ئۇكىسىنىڭ كەينىدىن ئالدىرىماي مېڭىپ ھويلىغا قايتىپ كىردى. بۇ چاغدا قاش قارىيىپ قالغان ئىدى. كاۋا بارىڭى ئاستىدا — چاقناپ تۇرغان لامپوچكىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىلەر، پاشا - كۇمۇتىلار ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى.

ئەركىن ئاللىقانداق خىياللارغا چۆكۈپ، سۇپىنىڭ بىر بۇر-جىكىدە شۈك ئولتۇراتتى. ئانچە ئۆتمەي داستىخان سېلىندى. ئەركىنمۇ ئىلاجىسىز ئورنىدىن تۇرۇپ، قولىنى يۇغاندىن كېيىن داستىخاننىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. بىراق ئاپىسى ئېلىپ كېلىپ قويغان ئالدىدىكى تاماققا قاراپلا كۆڭلى تېخىمۇ ئېلىشقاندەك بولدى - دە، سېسىق كېكىرىپ تەتۈر قارىۋالدى.

— ئېشىكنى يېمەي نېمە ئولتۇرىسەن بالام؟ چىنىنى قولۇڭغا ئال، — دېدى ئاپىسى كۆيۈنگەن ھالدا ئوغلىغا قاراپ.

— تاماق يېمەيمەن ئاپا...

— نېمە، بىر يېرىڭ ئاغرىۋاتامدۇ، بالام؟ — مەريەمخان چۆچۈپ كېتىپ، ئەمدىلا قولىغا ئالغان چىنىسىنى داستىخانغا قويدى-دە، ئەركىنگە تىكىلدى.

— ئاغرىپ قالدىم، كۆڭلۈم ئېلىشىپ...

قادىر ئاكىمۇ ئەنسىرىگەن ھالدا ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ، ئالقىنى بىلەن ئەركىننىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ باقتى، لېكىن ھېچقانداق قىزىش ئالامىتى سېزىلمىدى.

— جېنىم بالام، تۈزۈك گەپ قىلساڭچۇ، نەرىڭ ئاغرىۋاتىدۇ، — مەريەمخاننىڭ ئاۋازى تىترەپ، يىغلىۋاتقاندەك چىقىپ كەتتى. ئەركىن لام-جىم دېمەي بېشىنى تۆۋەن سالدى...

شۇنىڭدىن كېيىن ھېچكىمنىڭ گېلىدىن تاماق ئۆتمىدى. ساپ-ساقلا بالا ئۇشتۇمتۇت ئاغرىپ قالسا، قايسى ئاتا-ئانىنىڭ كۆڭلى پاراكەندە بولمىسۇن؟

— سىلى باللار بىلەن ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، — دېدى مەريەمخان دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ۋە چاپىنىنى كىيىۋېتىپ سۆزلەپ كەتتى، — گېلىمدىن تاماق ئۆتىدىغاندەك ئەمەس، غەمقىندە بولۇپ قالدىم. مەن بۇنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ تەكشۈرتۈپ كېلەي، كىم بىلىدۇ، باشقىچە بىر خەتەرلىك كېسەل بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە!

— ياق، بارمايمەن ئاپا، ئەتىلا ساقىيىپ قالىمەن! — ئەركىن دوختۇرخانىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، بىردىنلا ھودۇقۇپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى.

— قىزىق گەپ بولدى-دە! ئەتىلا ساقىيىپ كېتىشىڭنى سەن نەدىن بىلىسەن؟ كېسەلگە سەل قارىغان بىلەن بولمايدۇ

بالام، تۇر ئورنۇڭدىن!
ئەركىن ئاپىسىنىڭ دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارىسىدىن دەيدە-
غانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىدى، شۇڭا ئۇ تېخىمۇ ئالاقزادە بولۇپ:
— بارمايمەن، ئەتىلا ساقىيىپ قالىمەن، — دەپ خېلى تەتۈرلۈك
قىلىپمۇ باقتى، لېكىن ئۇنىڭ تەتۈرلۈكى، يېلىنىشلىرى كارغا كەلمىدى.
— جاھىللىق قىلما بالام، — دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى
دادىسى سەل خاپا بولغاندەك قىلىپ، — ھازىر جىددىي ئىمتىھانغا
تەييارلىق قىلىۋاتىسەن، يەنە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئىمتىھان
باشلىنىدۇ. بۇ يىل سىنىپ ئاشالماي قالساڭ يەنە 3-سىنىپتا
ئوقۇمسەن؟ ياق، دوختۇر تەكشۈرۈپ باقسۇن، ئىتتىك ماڭ!
نېمە ئىلاج؟ ئاپىسى ئاخىرى ئۇنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ
ماڭدى. تېخى بىر يەرگە قېچىپ كېتىدىغاندەك ئاپىسىنىڭ ئۇنىڭ
قولىدىن مەھكەم تۇتىۋالغىنىنى دېمەمسىلەر!
— ئىم، چاتاقنىڭ چوڭى ئەمدى چىقىدىغان بولدى! مەن
ئەخمەق نېمىشقىمۇ ئاغرىپ قالدىم دېگەندىمەن؟ بىر ساۋاقدىشىمنىڭ
ئۆيىدە تاماق يېگەنىدىم دېسەم بولۇپتىكەن-دە!... بىراق، قايسى
ساۋاقدىشىڭنىڭ ئۆيىدە، قاچان بارغانتىڭ دەپ سوراپ قالسىچۇ؟...
يەنىلا تۇتۇلۇپ قالىدىكەنمەن. ھەي... دۇنيادا يالغان سۆزلەشتىن
ئەسكى ئىش يوق ئىكەن، «يالغانچىنىڭ قۇيرۇقى بىر تۇتام» دېگەن-
دەك ھەرقانچە قىلساڭمۇ چېنىپ قالىدىكەن! مانا، بىكاردىن-
بىكار ئۆزەمگە-ئۆزەم ئىش تاپتىم. ئاتا-ئانامنىمۇ ئاۋارە قىلدىم،
ھەي، دوختۇردەك يامان نېمە يوق، ئۇلارنىڭ ھەر خىل ئەسۋاپ-
لىرى، تەكشۈرگۈچلىرى بار، تەكشۈرۈپ كۆرۈپلا سىرىمنى بىلىۋالسا
قانداقمۇ قىلارمەن؟... ئىسىت-ئىسىت، ئاغرىپ قالدىم دېگەن
گەپنى قىلماي، ئىسسىپ كەتتىم دەپلا تاماقنى كۆتىرىپ سىرتقا
چىقىپ كەتكەن بولسام، ئىشىك ئالدىدا خوشنىمىز ئادىللارنىڭ

توخۇ كاتىكى بار ئەمەسمىدى؟ ئاشنى شۇنىڭغىلا توكۇپ قويغان بولسام زادىلا چانىمايتتى. ئەمدى ئىش تۈگىدى، چاتاق بولدى ...،

ھەر خىل پەلىپەتىش خىياللار بىلەن ئەركىننىڭ يۈرىكى سىيلىپ، پۇتلىرى ئىختىيارسىز ئالمىشىپ ماڭالمايلا قالدى. يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا بىر چىرايلىق يېنىپ تۇرغان كوچا چىراقلىرى ۋە ئۇيىاقتىن - بۇياققا غۇيۇلداپ ئۆتۈشۈۋاتقان ماشىنىلارنىڭ ۋال - ۋۇل نۇر چاقنىتىشلىرى ئۇنىڭغا باشقىچە كورۇنۇپ، راستلا بېشىنى ئايلاندۇرۇۋەتتى.

— نىمە بولۇۋاتىسەن جېنىم بالام؟ ئەنە، دوختۇرخانىغا ئاز قالدۇق، — مەريەمخان تېخىمۇ ئەنسىرەپ ئۇنى يولىۋالدى. ئەركىن چانىدۇرماسلىق ئۈچۈن خۇددى راستلا ئاغرىپ قالغان كىشىدەك مۇكچىيىپ، زورمۇ - زور ئىنچىقلاپ قويدى.

مەھەللىدىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر كوچىدا ھەربىلەرنىڭ كىچىكرەك بىر دوختۇرخانىسى بار ئىدى، شۇڭا مەريەمخان ئەركىننى ئاۋال ئاشۇ دوختۇرخانىغا كورسىتىپ باقماقچى، ئەگەر كېسىلى ئېغىر بولۇپ چىقسا، شەھەرلىك 1 - دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارماقچى بولۇپ، ھەربى دوختۇرخانا تەرەپكە قايرىلدى.

دوختۇرخانىنىڭ كىچىككىنە ھويلىسى جىمجىت ئىدى. كەڭ دەرىزىلەردىن ئېلىېكتىر چىرىغىنىڭ ئاپپاق نۇرى ھويلىغا چۈشۈپ تۇراتتى.

— مانا، دوختۇرلارمۇ بار ئىكەن، ھەرگىز قورقما بالام، ئۇلار سېنى تەكشۈرۈپ باقىدۇ. نىمە ئانچە كەينىڭگە داجىيسەن؟ قورقما ئوبدان قوزام، ھەرگىز قورقما، — دىدى مەريەمخان دوختۇرخانا ھويلىسىغا كىرگەندىن كېيىن ئوغلىغا تەسەللى بېرىپ.

ئۇلار بىناغا كىرىپلا ئوڭ قول تەرەپتىكى دىجورنى بولۇمىگە

كىرىپ كەلدى. ئۇلارنى تامغا يولىنىپ گىزىت كورۇپ ئولتۇرغان، ئاق خالاتلىق چىرايلىق بىر قىز ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ قارشى ئالدى ۋە بۇلارنىڭ كېسەل كورسىتىشكە كەلگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ئەركىننىڭ ئىسمى، يېشى قاتارلىقلارنى سوراپ بىر قەغەزگە يازدى. ئاندىن ياندىكى بىر ئويگە باشلاپ كىردى.

بۇ ئوي ھېلىقىنىڭكىدىنمۇ چوڭ ئىدى. ئوينىڭ تورىدە ياشانغان كوزەينەكلىك بىر دوختۇر ئولتۇراتتى. ئەركىننىڭ كوزى دوختۇرنىڭ شەپكىسىدىكى چىراق نۇرىدا تېخىمۇ چىرايلىق يالتىراپ كەتكەن چوغدەك بەش يۇلتۇزغا چۈشتى، دوختۇر بۇلارغا كۆزەينىكىنى بۇرنىغا چۈشۈرۈپ سەپسېلىپ قاردۋەتكەندىن كېيىن ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن دىجور بەرگەن قەغەزگە قاراپ چىقىپ، ئەركىننى ئالدىغا چاقىرىپ ئولتۇرغۇزدى - دە، مۇلايىملىق بىلەن سوراشقا باشلىدى:

— ھە، شاكىچىك نىمە بولدۇڭ!

— ئاغرىپ قالدىم، — قورقۇپ، رەڭگى تاتىرىپ كەتكەن ئەركىننىڭ ئاغزىدىن بۇ جاۋاپ ئارانلا چىقتى.

— ئاغرىپ قالغىنىڭنىمۇ بىلدىم، — دىدى دوختۇر كۈلۈپ قويۇپ، — نەرىڭ ئاغرىيدۇ دەۋاتىمەن.

— ساپ - ساقلا بالا ئىدى، ئۇشتۇمتۇت مىجەزى يوق بولۇپ قالدى. كوڭلۇم ئېلىشىدۇ دەيدۇ، تاماقمۇ يىمىدى، — ئۇنىڭ ئورنىدا ئاپىسى جاۋاپ بەردى.

— دوختۇر يېقىن كېلىپ، باشمالتاق قولى بىلەن ئەركىننىڭ قاپاقلىرىنى يۇقۇرى قايرىپ تۇرۇپ، كوزىنىڭ ئىچىگە قارىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن بېشىنى تۇتۇپ بېقىپ:

— تىلىڭنى چىقارغىنا، — دىدى. قورقۇپ كەتكەن ئەركىن

كوزلىرىنى چەكچەيتكەن ھالدا تىلىنى چىقاردى. شۇنىڭدىن
كېيىن دوختۇر يەنە تىڭشىغۇچنى قۇلىقىغا سالدى - دە، ئەركىننىڭ
كوينىكىنى قايرىپ مەيدىسىگە، دۈمبىسىگە قويۇپ تىڭشاپ باقتى.
قوساقلىرىنى مۇجۇپ تۇتۇپ بېقىپ، بىر پەس ئولتۇرۇپ كېتىپ:
— چوڭ چاتاق يوق، قوسىقىڭ بەك تويۇپ كەتكەندەك
قىلىدۇ، بىرنىمىنى كوپ يەۋەتكەن ئوخشىمامسەن؟ — دەپ سورىدى.
بۇ گەپتىن ئەركىننىڭ يۈرىكى "جىغغىدە" قىلىپ كەتتى-
دە، ئالدىراپ - تېنەپ:
— ياق، ياق، ھېچنىمە يېمىدىم! — دەپ كوينىكىنى چۈشۈ-
رۈپ، تومپىيىپ تۇرغان قوسىقىنى يېپىۋالدى.
دوختۇر نىمىنىدۇ سەزگەندەك كۈلۈمسىرەپ قويۇپ:
— ئازراق كوڭلۈڭ ئېلىشىۋاتامدۇ؟ — دەپ سورىدى.
ئەركىن بېشىنى چايقاپ بولۇپ يەنە دەرھاللا:
— ھە - ھە ... — دەپ يەرگە قارىۋالدى.
— تاماق ھەزىم قىلىشقا ياردەم بېرىدىغان دورا بېرەي،
دورىنى يەپ، قايناق سۇنى كوپرەك ئىچكىن، — ئاندىن دوختۇر
ئەركىننىڭ ئاپىسىغا قاراپ تەسەللى بېرىشكە باشلىدى، — قورقماڭ،
ھېچگەپ يوق. بىر نەرسىنى كوپرەك يەپ قويغان ئوخشايدۇ.
دوختۇر بۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندا، ئەركىننىڭ مولدۇرلەپ
تۇرغان قاپ - قارا، چىرايلىق كوزلىرى چەكچىيىپ، چىرايى تاتىرىپ
كەتتى ۋە ئەجەپ يامان دوختۇركىنا! بىر نەرسىنى كوپ يەپ
قويغان ئوخشايدۇ دەۋاتىدۇ، نىمە يېگەنلىكىمنى پاش قىلىۋەتسە
قانداقمۇ قىلارمەن؟ دەپ ئويلاپ، ئۈتتىك بېشىنى توۋەن سېلىپ
جىم ئولتۇرۇۋالدى. تەلىيىگە دوختۇر ئۇنىڭ نىمىنى كوپ يېگەن-
لىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ كەتمىدى.
مەريەمخان ئورنىدىن تۇرۇپ، دوختۇرغا رەھمەت ئېيتتى -

دە، دورىخانىدىن دورىنى ئېلىپ، ئەركىننى يېتىلەپ چىقىپ كەتتى.

× ×

ئۇلار دوختۇرخانىغا كەتكەندىن كېيىن قادىر ئاكا غەم-
غۇسسىغا چۈشۈپ زادىلا ئولتۇرالماي قالدى. ئوينىڭ ئىچىدە
توختىماي ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭاتتى، تۇرۇپ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ
قاراپ باقاتتى، تۇرۇپ چىرايلىرى تاتارغان ھالدا ئوغلى ئالدىغا قاراپ:
— ئاكاڭ نىمە كېسەل بولۇپ قالغاندۇ بالام، چاتاق بولدى،
ئەتىگەن ۋاقىتىدا تازا چاتاق بولدى! — دەپ قوياتتى. ئۇ كەينى - كەي-
نىدىن تاماكا چېكىپ، ئىشىككە تەلمۈرۈپ ئولتۇرغاندا ئىشىك ئېچىلدى.
— دوختۇر نىمە دىدى؟ — قادىر ئاكا ئورنىدىن تۇرۇپ
ئالدىراپ سورىدى.
مەريەمخان چاپانلىرىنى سېلىپ تۇرۇپ جاۋاپ بېرىشكە باشلىدى:
— باشقا ئاغرىق يوق، قورقماڭلار، بىر نەرسىنى كوپ
يەۋەتكەندەك قىلىدۇ دەپ بىرئاز دورا بەردى. باشقا گەپ قىلمىدى.
قادىر ئاكا ھەيران بولغان ھالدا ئەركىنگە قاراپ:
— نىمە يېگەن ئىدىڭ ئوغلۇم؟ — دەپ سورىدى.
— ھېچنىمە يېمىدىم، — ئەركىن شۇ سوزنى قىلىپلا نىمىدىندۇ
خۇدۇكسىنغاندەك ئىچكىركى ئويگە ئۈتتىك كىرىپ كەتتى.
— بالام، دوراڭنى ئىچىۋالغىن، — دىدى ئاپىسى پىيالىگە
قايناق سۇ قۇيۇۋېتىپ، — مەن تامىقىڭنى ئازراق يەۋېلىپ ئورۇن
سېلىپ بېرەي، يېتىپ دەم ئال. خۇدايىم شىپالىق بەرسە ساقىيىپ
قالارسەن.
دورىنى ئىچەي، بولمىسا يالغان ئاغرىتقىنىمنى تېپىۋالىدۇ
دەپ قالمىسۇن دەپ ئويلىدى ئەركىن، شۇڭا ئۇ كوزىنى يۇ-
مۇپلا دورىنى ئىچىۋېتىپ، ئورنىغا كىرىپ ياتتى - دە، دوختۇرنىڭ

«زادى نېمە يېگەنتىڭ، راستىڭنى ئېيت!» دەپ سۈرۈشتۈرۈپ كەتمىگەنلىكىدىن بەكمۇ خوشال بولۇپ كېتىپ ئۆزىچە كۈلۈپ قويدى، لېكىن ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ ئەتراپىدا پايىپېتەك بولۇپ، گاھ بېشىنى تۇتۇپ باقاتتى، گاھ: «چاي ئىچەمسەن، ئازراق بىر نەرسە يەمسەن؟» دەپ سورايتتى. خېلىدىن كېيىن مەريەمخان نېمىنىدۇ ئېسىگە ئېلىپ، خوشال ئورنىدىن تۇردى - دە:

— راست، چۈشتە يېنىمىزدىكى ماگىزىنىدا خورما سېتىۋېتىپتىكەن، بىر يېرىم كىلو ئېلىپ كېلىپ قويغان ئىدىم، تاماقمۇ يېمىدىڭ بالام، يۇيۇپ بېرەي، 6 — 5 تال يەپ باقسىنا، كاللام ئېلىشىپ، ئۇنتۇپلا كېتىپتىمەن! — دېدى ۋە ئىشكاپ تەرەپكە ماڭدى. بۇ گەپ ئەركىنگە خۇددى بومبا پارتلىغاندەك ئاڭلاندى، نېمە قىلىشىنى بىلمەي دەرھال تام تەرەپكە ئۆرۈلۈپ يېتىۋالدى.

مەريەمخان ئىشكاپنى ئېچىپ، خورما بار تور سومكىنى قولىغا ئېلىپلا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. بىر ھازادىن كېيىن ئېسىنى يىغىپ، قادىر ئاكىدىن سورىدى:

— ھوي، ماۋۇ سومكىدا خورما بار ئىدى، سىلى بىر يەرگە ئېلىپ قويدىلىمۇ، يوق تۇرىدىغۇ؟

— خورما دەمسەن؟ — دېدى قادىر ئاكىمۇ ھەيران بولۇپ، — خورما ئېلىپ كەلگىنىڭنى ئەمدىلا ئاڭلاۋاتىمەن.

— ئەركىن، سەن بىر يەرگە ئېلىپ قويدۇڭمۇ بالام؟

ئەركىن جاۋاپ بېرىشىنىڭ ئورنىغا زورمۇ - زور قورۇق يۇتۇپ قويۇپ، ئەدىيالنىڭ ئىچىگە بېشىنى تىقتى.

— تۇۋا... بىردانىمۇ يوققۇ!

— ئەركىن، سەن يېگەنمىدىڭ؟ — سورىدى قادىر ئاكا.

— ......

ئەركىن يەنە جاۋاپ بەرمەي ئىنچىقلاپ قويدى.

— ھەي... بۇنىڭ تاماق يېمىگىنى بىكار ئەمەس ئىكەن - دە! — دېدى قادىر ئاكا بىر نەرسىنى سەزگەندەك مەنىلىك كۈلۈپ قويۇپ، — بۇنى تەكشۈرگەن دوختۇرمۇ ئۇستا ئىكەن، بىر نەرسىنى كۆپ يەۋەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ توغرا دىاگنوز قويۇپتۇ!

— ۋاي خۇدايىم، نېمە دەۋاتىدىلا؟ — مەريەمخان چوچۇپ ۋاقىرىۋەتتى، — بىر يېرىم كىلو خورمىنى يەپ قانداق سىڭدۈرەلەيدۇ بۇ؟ بالام راستىلا ھەممىسىنى سەن يەۋەتتىڭمۇ؟

— ......

ئەدىيالنىڭ ئىچىدىن ئەركىننىڭ خىر تىلداپ يىغلىشى ئاڭلاندى. ئەمدى ئىش ئاشكارىلىنىپ قالغان ئىدى. ئەسلى ۋەقە مۇنداق بولغان:

چۈشتە مەريەمخان خورمىنى ئېلىپ كەلگەندە ئەركىن تېخى مەكتەپتىن قايتىپ كەلمىگەن ئىدى. ئۇ: «كەچتە يۇيۇپ بېرەرمەن» دەپ ئىشكاپقا سېلىپ قويدى - دە، بالىلىرىنىڭ چېيىنى بەردى. ئاندىن ئىشقا ماڭماقچى بولۇپ ئەركىنگە:

— بالام، مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندە ئويناپ يۈرمەي، ئۆيدە ئولتۇرۇپ، دەرسىڭنى ئۆگەنگىن جۇمۇ، — دېدى.

— چۈشتىن كېيىن مەكتەپكە بارمايمىز ئاپا، ئوقۇتقۇچىلىرىمىزنىڭ ئۆگىنىشى بار ئىكەن، جىق تاپشۇرۇق بەردى، — دېدى ئەركىن.

— ئۇنداق بولسا بولۇپتۇ، ئۆيدە ئولتۇرۇپ، تاپشۇرۇقلىرىڭنى ئىشلىگىن.

ئاپىسى كەتكەندىن كېيىن ئەركىن دەپتەرلىرىنى ئېلىپ، تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەشكە كىرىشتى، ئۇكىسى ئالىم بىر دەم ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، پارچە - پۇرات قەغەزلەرگە رەسىملەرنى سىزىپ ئوينىدى. زىرىككەندىن كېيىن تالاغا ئوينىغىلى چىقىپ كەتتى.

خېلىدىن كېيىن ئەركىننىڭ قورسىقى ئاچقاندەك بولدى، ئورنىدىن تۇرۇپ بىر پارچە ناننى ئالدى. دەل شۇ چاغدا ھەركۈنى ئاخشىمى ئاپىسىنىڭ ئازراق ناننى ھەسەلگە مىلەپ بېرىدىغىنى ئېسىگە چۈشتى-دە، ناننى ھەسەلگە مىلەپ يېمەكچى بولۇپ ئىشكاپنى ئاچتى. ئۇنىڭ كوزى تور سومكىغا چۈشتى. ئۇنىڭ ئىچىدىكى گېزىتكە ئوراقلىق نەرسىنى ئېچىپ قاراپ بېقىۋىدى، خورما ئىكەن. ئەركىن خوشال بولۇپ كېتىپ، بىر نەچچە تالنى ئاغزىغا سالدى. پاھ، قالتىس تاتلىقتۇ! ئۇ ئەمدى ھەسەلنىمۇ ئۇنتۇدى، قولىدىكى ناننى شىرەنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ قويۇپ، خورمىنى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلىدى. يېگەنسېرى شۇنچە تاتلىق تېتىپ كەتتى. خېلى يېگەندىن كېيىن ئىشكاپنى يېپىپ قويۇپ، يەنە تاپشۇرۇقلىرىنى يېزىشقا باشلىدى. بىراق ئاغزىنى تامشىپ، دەممۇ-دەم ئىشكاپقا قاراپ قوياتتى. ئاخىرى چىداپ تۇرالماي جىق ئىكەنغۇ، يەنە ئازراق يەي، ئاپام بەرىبىر بىزگە بېرىدىغۇ، ھازىر يېسەممۇ، كېيىن يېسەممۇ ئوخشاشقۇ، دىگەنلەرنى كوڭلىدىن ئوتكۈزدى ۋە ئىشكاپنى ئېچىپ، يەنە بىر چاڭگال خورمىنى ئالغاندىن كېيىن تاپشۇرۇغىنى يېزىشقا كىرىشتى. شۇ ئەسنادا ئۇشتۇمتۇت ئۇكىسى ئالىم يۈگۈرۈپ ئويگە كىرىپ قالدى. ئەركىن چاققانلىق بىلەن خورمىلارنى يانچۇغىغا سېلىپ ئۈلگۈردى. بىراق ئاغزىدىكىنى يۇتۇۋېتەلمىدى. ئۇكىسى ئۇنىڭ ئاغزىنىڭ مىدىرلاۋاتقانلىغىنى كورۇپ:

— ئاكا، نىمە يەۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— نان، — دىدى ئەركىن ئالدىدىكى ھېلىقى بىر پارچە ناننى ئىشارە قىلىپ.

— مەنمۇ يەيمەن.

— ئال، مۇشۇ ناننى يە.

ئالىم ناننى ئېلىپ يەنە تالاغا يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى.
شۇنىڭدىن كېيىن ئەركىن خەت يازغاچ يانچۇغىدىكى خورمىنىمۇ يەپ بولدى، لېكىن نىمە ئۈچۈندۇ خەتنى چىرايلىق يازالماي-ۋاتاتتى. ئۇنىڭ كوزى ئىختىيارسىز يەنە ئىشكاپقا تىكىلەتتى.
بولۇپتۇلا، ساناپ تۇرۇپ 10 نى ئالاي، ئۇنىڭدىن كېيىن تاپشۇرۇقلىرىمنى يازاي. ئۇ يەنە يۈگۈرۈپ بېرىپ، ساناپ تۇرۇپ 10 نى ئالدى. قىزىق ئىش-ھە؟ خورما دىگەن بۇ كاساپەت ھەم يۇمشاق، ھەم تاتلىق بولغاچ گالدىن بەكمۇ ئىتتىك، سىلىق ئوتۇپ كېتىدىكەن! ...
بولدى، ئىككىنچى قېتىم بولسۇن، يەنە 8 نى ئالاي، ئۇنىڭدىن كېيىن راستلا يېمەيمەن. بۇ قېتىم ئۇ يەنە 8 نى ئالدى. شۇنچە ئالدىرىماي شۈمۈپ يېگەن بولسىمۇ، بىر دەمدىلا تۈگەپ كەتتى. يەنە ئالدى، يەنە ئالدى...
شۇنداق قىلىپ، تاپشۇرۇقلىرىنى ناھايىتى تەستە ئىشلەپ بولدى. ئەمدى تالادا بىر دەم ئوينىماقچى بولۇپ چىقىپ كېتىپ بېرىپ، ئىختىيارسىز يەنە ئىشكاپقا قاراپ تۇرۇپ قالدى، راستلا ئاخىرقى قېتىم بولسۇن، ئەمدى ھەرگىزمۇ ئالمايمەن.
ئۇ ئىشكاپنى ئېچىپ، تور سومكىغا قولىنى تىقتى-دە، چوچۇپ كەتتى. خورما ئازلا قېلىپتۇ. ھەممىسىنى ئېلىپ ساناپ بېقىۋىدى، ئاران 10 نەچچە تاللا چىقتى!
ئاپلا ... چاتاق بولۇپتۇ! نىمە ئانچە كوپ يەۋەتكەندىمەن؟ قورسىغىممۇ چىڭقىلىپ كېتىپتۇ. يا ئۇكامغا بەرمەپتىمەن. ياق-ياق ئەمدى بەرسەم بولمايدۇ. ماڭا ئاز بەردىڭ دەپ جېدەل قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن كورە ئوزەملا يەۋېتىپ كورمىدىم، دىسەملا بولمىدىمۇ؟
ئۇ قالغان خورمىنىڭ ھەممىسىنى ئالدى، لېكىن قورسىقى تويۇپ \ كەتكەنلىكتىن زادىلا يېگۈسى كەلمىدى. يانچۇغىغا سالدى-

دە، تالاغا چىقىپ كەتتى. كەچكىچە ئويناپ، بىردىن-ئىككىدىن ناھايىتى تەسلىكتە يەپ تۈگەتتى، لېكىن مەيدىسى ئېغىرلىشىپ كۆڭلى ئېلىشقاندەك بولۇپ، ئويناشمۇ خوش ياقمىدى. ھويلىغا كىرىپ، باراڭنىڭ ئاستىدا ياتتى.

ھازىر بۇ ئىشلارنىڭ تەپسىلاتىنى ئەركىننىڭ ئاتا-ئانىسى ئېنىق بىلىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئۈن-تىنسىز خىرتىلداپ يىغلاش ئارقىلىق خورمىنى يېگەنلىكىنى ئىقرار قىلغان ئىدى...

— سەن قىزىل گالستۇك تاقىغان ئوبدان بالا تۇرۇپ، مۇشۇنداق ئەسكى ئىشنى قىلدىڭمۇ؟ مەن بۇ خورمىنى سىلەرگە بېرىمەن دەپ ئېلىپ كەلگەن ئەمەسمىدىم؟ ئۆز ئۆيىدىكى نەرسىنى ئۆزى ئوغرىلاپ يېسە بولامدۇ؟ — دېدى ئاپىسى سەل خاپا بولۇپ.

دادىسىمۇ ئۇنىڭغا چىرايلىق نەسىھەت قىلماقچى بولدى-يۇ، بىراق بىرىنچىدىن، ئوغلى ھازىر ئۆز گۇناھىدىن خىجىل بولۇپ، ئاتا-ئانىسىغا قارىيالمايۋاتىدۇ; ئىككىنچىدىن، بىر يېرىم كىلو خورمىنى بىراقلا يەۋېتىپتۇ، ئۇ تېخى سىڭمەي بىئارام قىلىشى مۇمكىن، ئاۋال ساقايسۇن، ئۇنىڭدىن كېيىن نەسىھەت قىلساممۇ ئۈلگۈرىمەن، دەپ ئويلاپ گەپ قىلمىدى. ئاتا-ئانىسى كېچىچە ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ ئۇخلىيالمىدى، ئەگەر ئەركىن يېگەنلىرىنى سىڭدۈرۈپ، ئەتىسى ياخشى بولۇپ قالغان بولسا، ئىش ئوڭاي-راق تۈگىگەنمۇ بولاتتى، لېكىن بۇنىڭ ئەكسىچە چاتاقنىڭ چوڭى ئەتىسى چىقتى! تاڭ سۈزۈلەرگە يېقىن ئەمدىلا ئۇيقۇغا كەتكەن مەريەمخان ئەركىننىڭ يىغىسىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى.

— ئەركىن، نېمە بولدۇڭ بالام؟

— قو-قو-قورسىقىم ئاغرىپ كەتتى، — ئەركىن شۇ سۆزنى قىلىپلا ئورنىدىن تۇرۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئىچى سۈرۈپ كەتكەن

ئىدى. شۇندىن كېيىن ئۆيدىكىلەرنىڭ ئۆيقۇسى بۇزۇلدى. چاي ۋاقتىغىچە ئەركىن توختىماي 10 نەچچە قېتىم تەرەتخانىغا يۈگۈردى، ھەتتا قۇسۇپ ھالىدىن كەتتى. قورقۇپ كەتكەن ئاتا - ئانا چايمۇ ئىچمەي ئۇنى كۆتۈرۈپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەتتى.

دوختۇرلار جىددىي تەكشۈرۈش ئارقىلىق خورمىنى ئادەتتىن تاشقىرى كۆپ يېۋەتكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ياخشى تازىلانمىغان خورما بولغاچقا، زەھەرلەنگەن، دېگەن خۇلاسىنى چىقىرىپ، دوختۇرخانىدا ياتقۇزۇپ داۋالاشنى قارار قىلدى. قادىر ئاكا بىلەن مەريەمخاننىڭ بېشىدىن تۈتۈن چىقىپ كەتتى. دوختۇرلار قۇتقۇزۇش ئوكۇللىرىنى سېلىپ جىددىي داۋالاشقا باشلىدى ...

ئەركىننىڭ ئۈشتۈمتۇت دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغانلىقىنى ئۇققان مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرى، ئوقۇتقۇچىلىرى ئۇنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ دوختۇرخانىغا يېتىپ كېلىشتى. ئەركىننىڭ ئويلىماي قىلىپ قويغان بۇ قاملاشمىغان ئىشى، ئۇنىڭ ئۆزىنىلا ئەمەس، پۈتۈن ئائىلىسىنى، ساۋاقداشلىرىنى ۋە ئوقۇتقۇچىلىرىنىمۇ ئاۋارە قىلغان ئىدى.

ئەركىن دوختۇرلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ، جىددىي داۋالىشى ئارقىسىدا قۇتقۇزۇۋېلىندى. 4 كۈندىن كېيىن دوختۇرخانىدىن چىقتى. ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭغا بۇندىن كېيىن مۇنداق ئەسكى ئىشنى قىلماسلىق توغرىسىدا نۇرغۇن نەسىھەتلەرنى قىلدى، لېكىن ئۇلار نەسىھەت قىلمىسىمۇ بولاتتى. چۈنكى ھازىر ئەركىن گەپ قىلمىغىنى بىلەن كۆڭلىدە ئۆزىنى - ئۆزى قاتتىق ئەيىپلىمەكتە ئىدى. ھەرگىزمۇ مۇنداق بولمىغۇر ئىشنى قىلمايمەن، دېگەن يەرگە كېلىپ، ئېچىنغان ھالدا قاتتىق پۇشايمان قىلىۋاتاتتى...

1981 - يىل ماي. ئۈرۈمچى

ئۇقۇشماسلىق

(ئىلمىي چۆچەك)

كۈنلەردىن بىر كۈنى تېيىن ئوزۇق ئىزلەپ دەريا بويىدىكى بۈككىدە بىر ئورمانلىققا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە راسا پىشىپ مەي باغلاپ كەتكەن ياۋا ئالمىلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. بۇلارنى كۆرۈپ، خۇشاللىقتىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن تېيىن لىككىدە سەكرەپ ئالما دەرىخى ئۈستىگە چىقىۋالدى - دە، ھوزۇرلىنىپ ئالما يېيىشكە باشلىدى. دەل شۇ چاغدا قاياقتىندۇر بىر ئالا مۈشۈك يېتىپ كېلىپ، ئۆزىچە تېيىننى مەسخىرە قىلىشقا باشلىدى:

— ھەي، سۈپۈرگە قۇيرۇق ئاغىنە، سېنىڭ قۇيرۇقۇڭ نېمە ئانچە سەت؟

تېيىن يەردە كۆزىنى پارقىرىتىپ تۇرۇپ گەپ قىلىۋاتقان ئالا مۈشۈككە قاراپ ئالىيىپ قويۇپ:

— قۇيرۇقۇمنىڭ ئۇزۇن - قىسقىلىقى بىلەن سېنىڭ نېمە كارىڭ! سېنى بىرسى سوراقچى قويمىغاندىن كېيىن يولۇڭغا مېڭىۋەرمەمسەن! — دېدى، لېكىن ئالا مۈشۈك ئۇنى قىلچە كۆزگە ئىلمىغاندەك يەنىلا مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ قويۇپ:

— «ئۆزى مۈشتەك، قۇيرۇقى نوغۇچتەك» دېگەن شۇ - دە! بۇنچە پالاكەت، سۆرەلمە قۇيرۇقنىڭ نېمە پايدىسى؟ — دەپ غودۇڭشىدى.

— ئۇزەڭگە باقماي تېخى مېنى زاڭلىق قىلىۋاتامسەن پال-پال كوز! — دىدى تىيىنمۇ بوش كەلمەي، — ئاۋۇ دىڭگىيىپ تۇرغان سەت بۇرۇتۇڭغا قاراپ باققىنا، نىمە دىگەن كۈلكىلىك!

ئالا مۇشۇك ئۇزىنىڭ ئەڭ ياخشى كورىدىغان بۇرۇتىغا تىل تەككۈزۈۋاتقان تىيىنگە غەزەپ بىلەن ھومايدى-دە:

— ھەي، سۇپۇرگە قۇيرۇق، مېنىڭ ئۇزۇن بۇرۇتۇم ساڭا نىمىگە پۇتلاشتى! تولا كاپشىماي ئالماڭنى تېرىپ يىگىنە! — دەپ ۋاقىرىدى.

— ۋاھ، ئۇنداق بولسا مېنىڭ قۇيرۇغۇم سېنىڭ نەرىڭگە تاقاشتى؟ سەن مېنى زاڭلىق قىلساڭ بولىدىكەنۇ، سېنى زاڭلىق قىلشقا بولمامدىكەن! سەنمۇ تولا كاپشىماي يولۇڭغا ماڭ! ھىلى بىكار...

— ھە، نىمە دەيسەن؟ قېنى، نوچى بولساڭ دەرەختىن چۈشكىنە، سۇپۇرگە قۇيرۇغۇڭنى ئۇزۇپ قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويمىسام مۇشۇك بولماي كېتەي!

— تولا يوغان سوزلىمە سىم بۇرۇت!

بۇلار شۇ تەرىقىدە ھە دەپ تاكاللىشىۋاتاتتى، ئۇشتۇمتۇت بىر كىرپە كېلىپ قالدى-دە:

— بۇرادەرلەر، نىمە بولۇشتۇڭلار، ھەر قانچە گەپ بولسىمۇ ۋاقىراشماي چىرايلىق سوزلەشمەمسىلەر، — دەپ ئۇلارغا تەسەللى بېرىشكە باشلىدى.

— كېلىڭ كىرپە ئاكا، نىمە بولاتتۇق دەيسىز، — دەپ ھال ئېيتىشقا باشلىدى تىيىن ئالما دەرىخى ئۇستىدە تۇرۇپ، — قارىمامسىز، ماۋۇ ئالا مۇشۇك بىكاردىن-بىكارلا مېنى سۇپۇرگە قۇيرۇق دەپ مەسخىرە قىلىۋاتىدۇ.

— سەنمۇ مېنىڭ بۇرۇتۇمنى زاڭلىق قىلدىڭغۇ! — دەپ ۋاقىرىدى ئالا مۇشۇك.

— ئالدى بىلەن زاڭلىق قىلغان سەنمۇ، مەنمۇ؟

— بولدى-بولدى، قويۇڭلار، — دىدى كىرپە ۋە ئۇچلۇق تۇمشۇغىنى سوزۇپ، بىردە تىيىننىڭ قۇيرۇغىغا، بىردە ئالا مۇشۇكنىڭ بۇرۇتىغا قاراپ كۈلۈپ كېتىپ سوزىنى داۋام قىلدى، — ئىلگىرى مەن راستىنلا سىلەرگە ئانچە سەپسالمىغان ئىكەنمەن. تىيىن ئاداش، دىمىسىمۇ سېنىڭ قۇيرۇغۇڭ بەكمۇ كېلەڭسىز، بەكمۇ سەت ئىكەن. ئالا مۇشۇك ئاداش سېنىڭ بۇرۇتۇڭمۇ ئۇزەڭگە زادىلا ياراشماپتۇ. مانا ماڭا قاراڭلار، مەندە ئۇنداق ئۇزۇن قۇيرۇقمۇ، دىڭگىيىپ تۇرىدىغان سەت بۇرۇتمۇ يوق!

«ماڭا بولۇشۇپ بېرىدىغۇ» دەپ ئويلاپ تۇرغان ئالا مۇشۇك كىرپىنىڭ سوزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خاپا بولۇپ كەتتى-دە:

— ھەي، تىكەنلىك ئاخماق! سەن قانچىلىك چىرايلىق نىمە ئىدىڭ، ئىزا تارتماي سەنمۇ مېنىڭ بۇرۇتۇمنى زاڭلىق قىلىۋاتىسىنا! — دەپ ۋاقىراپ كەتتى. تىيىنمۇ دەرەختىن سەكرەپ چۈشۈپ:

— سەنمۇ تازا تىكەنلىك دوت ئىكەنسەن! ئىككى ئېغىز لىلا گەپ قىلماي، سەنمۇ مېنىڭ قۇيرۇغۇمنى مەسخىرە قىلىۋاتىسەنغۇ! — دەپ كىرپىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى.

— ۋاھ، ئىككىڭ ئەجەپ مېنىڭ تىكىنىمنى چىشلەپ تارتىشىپ كەتتىڭغۇ، مېنىڭ تىكىنىم سىلەرنىڭ قەيىرىڭگە سانچىلىپ كەتتى!

شۇنداق قىلىپ بۇ ئۇچى بىر-بىرىگە زادىلا گەپ بەرمەي خېلى ئۇزۇن تاكاللاشتى، جېدەل بارا-بارا يوغىناپ، بوغۇشۇپ كېتىشكە قىل قالدى-دە، ئاخىرى بولماي ئەرز قىلىش ئۇچۇن بىر-بىرىنى سورىشىپ سوتقا قاراپ مېڭىشتى.

سوت مەھكىمىسى مۇشۇ ئورمانلىقنىڭ خېلى ئىچكىرىسىدە ئىدى. بۇلار يەنە يول بويى تاكاللىشىپ ماڭدى. غەزەپتىن مۇشۇكنىڭ ئۇزۇن بۇرۇتلىرى دىر - دىر تىترەيتتى. تىيىننىڭ كوزلىرى غەلىتە چەكچىيىپ كەتكەن ئىدى. كىرپىنىڭ تۇمشۇغى تېخىمۇ ئۇزىراپ، تىكەنلىرى دىڭگىيىپ كەتكەن ئىدى.

ئۇلار سوت مەھكىمىسىگە كىرىپ كېلىشكەندە قانداقتۇ بىر ماتېرىيالنى ئوقۇپ ئولتۇرغان باش سودىيە قۇلان بېشىنى كوتىرىپ قاراپ قويدى - دە، ماتېرىيالنى تاشلاپ قويۇپ:

— خوش، نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭلار؟ — دەپ سورىدى.

— ھورمەتلىك سودىيە ئەپەندىم، — دەپ ھاسىراپ تۇرۇپ ئەرز ئېيتىشقا باشلىدى تىيىن، — ماۋۇ ئالا مۇشۇك بىكاردىن-بىكار مېنى سۇپۇرگە قۇيرۇق دەپ مەسخىرە قىلدى. بۇ تازىمۇ يولسىزلىق ئەمەسمۇ؟!

— ئالا مۇشۇك، راست شۇنداق قىلدىڭمۇ؟

— راست ئەپەندىم، لېكىن ئۇمۇ مېنى زاڭلىق قىلدى. مېنىڭ ئەڭ ياخشى كورىدىغان بۇرۇتۇمنى زاڭلىق قىلدى.

— كىرپە، سەنچۇ؟

— بۇ ھەر ئىككىمىزنى زاڭلىق قىلدى، — دىدى ئالا مۇشۇك ئالدىراپ كېتىپ.

— سىلەرمۇ مېنى تىكەنلىك ئاخماق، دوت دىدىڭلارغۇ!

— بولدى، بەس! بۇ يەر قالايمىقان تاكاللىشىدىغان ئورۇن ئەمەس! — سودىيە قۇلان ئۇلارنى ئاگاھلاندۇردى ۋە بىر پەس ئويلىنىۋېلىپ سوزىنى داۋام قىلدى، — بىر - بىرىڭلارنى ئورۇنسىز زاڭلىق قىلغىنىڭلارغا قارىغاندا، بۇ يەردە بىر ئوقۇشماسلىق بولغاندەك تۇرىدۇ، شۇڭا مەن سىلەردىن سوئال سورايمەن،

سەممى، راستچىللىق بىلەن جاۋاپ بېرىشىڭلار كېرەك، شۇنداق بولغاندىلا مەسىلە ئوبدان ھەل بولىدۇ. ئالدى بىلەن تىيىن، قېنى سەن ئېيتىپ باققىنچۇ، سېنىڭ قۇيرۇغۇڭ زادى نېمە ئۇچۇن ئۇزۇن، ئۇنىڭ نېمىگە پايدىسى بار؟

— پايدىسى بولمىغان ئەپەندىم، — دەپ سوزلەشكە باشلىدى تىيىن، — مەن مۇشۇ ئۇزۇن قۇيرۇغۇم بولغاچقىلا دەرەخلەر ئۇستىدە بىمالال يۇگۇرۇپ يۇرەلەيمەن، يىقىلىپ كېتىشتىن قورقمايمەن. دەرەخلەردىن يەرگە سەكرىگەندىمۇ مۇشۇ قۇيرۇغۇمنىڭ ياردىمى بىلەن ئوز تەڭپۇڭلۇغۇمنى ساقلاپ قالالايمەن - دە، يەرگە قاتتىق چۇشۇپ كەتمەيمەن. قىسقىسى، مېنىڭ قۇيرۇغۇمنى خۇددى پاراشوتقا ئوخشىتىشقا بولىدۇ. پاراشوتچىلار ئايروپىلاندىن سەكرىگەندە ئاشۇ پاراشوتنىڭ ياردىمى بىلەن يەرگە لەرزان چۇشىدۇ ئەمەسمۇ!

تىيىننىڭ بۇ سوزلىرىنى ئاڭلاپ، ئالا مۇشۇك بىلەن كىرپە ئۇنىتىنىك بىر - بىرىگە قارىشىپ، باشلىرىنى لىڭشىتىپ قويۇشتى.

— خوش، يەنىچۇ؟ — دەپ سورىدى قۇلان.

— يەنە پايدىسى ناھايىتى كوپ، مەسىلەن، ھەر قانداق جانىۋار ئۇخلاش ۋاقتىدا يۇمشاق يەرنى ئىزلەپ ياتىدۇ، لېكىن مەن يۇمشاق يەرنى ئىزلەپ ئاۋارە بولۇپ يۇرمەيمەن. مۇشۇ ئۇزۇن قۇيرۇغۇم مەن ئۇچۇن ماۇقتىنمۇ ئىسسىق كورپە بولالايدۇ. ئاخشىمى ئۇخلىغاندا قۇيرۇغۇمنى ئاستىمغا يوگەپ كورپە قىلىمەن - دە، راھەتلىنىپ ئۇخلايمەن.

— ئەمدى مۇشۇك، سەن ئېيتقىنا، — دىدى قۇلان ئالا مۇشۇككە قاراپ، — سېنىڭ بۇرۇتۇڭ نېمە ئانچە ئۇزۇن، قىسقىراق قويساڭ بولمامدۇ؟

— يوقسۇ ئەپەندىم، مەن بۇرۇتۇمنى ھەرگىزمۇ قىسقا قويماي-

مەن. چۈنكى مەن كېچىسى چاشقان تۇتىمەن. قاپ - قاراڭغۇ كېچىلەردە تام تۆشۈكلىرىدىن ئىتتىك ئۆتۈشكە، چاشقان تۆشۈكلىرىگە كىرىشكە توغرا كېلىدۇ. تۆشۈكلەرنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىنى، كەڭ - تارلىقىنى بىلمەي تۇرۇپ تۆشۈككە ئۆزەمنى ئۇرغان بىلەن يا ئۆتۈپ كېتەلمەي، يا كەينىگە يانالماي قاپلىشىپ قالسام چاتاقنىڭ چوڭى چىقمامدۇ؟ مېنىڭ مۇشۇ بۇرۇتۇم مېنى مۇشۇنداق خەتەرلەردىن قۇتقۇزۇپ قالىدۇ. مەسىلەن، بىرەر تۆشۈككە بېشىمنى تىققاندا تۆشۈكنىڭ گىرۋەكلىرىگە بۇرۇتۇم تاقاشمىسىلا چاتاق چىقمايدۇ. ئەگەر بۇرۇتۇم تاقاشسا، ھەرگىزمۇ قارىملىق قىلىپ ئۆزەمنى ئۇرمايمەن...

— بۇنىڭدىن قارىغاندا، — دەپ سۆز قىستۇردى قۇلان كۈلۈپ قويۇپ، — بۇرۇتۇڭنىڭ ئۇزۇن - قىسقىلىقى بەدىنىڭنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئوخشىمامدۇ؟

— شۇنداق، شۇنداق ئەپەندىم، — ئالا مۈشۈك بەك مەمنۇن بولغان ھالدا كۈلۈپ جاۋاپ بېرىشكە باشلىدى، — بۇرۇتۇم تاقاشمىغانلا يەرگە ئۆزەممۇ گەپ يوق پاتىمەن، دېمەك بۇرۇتۇم مېنىڭ ئەڭ مۇھىم ئۆلچىگۈچى قورالىم!

تىيىن بىلەن كىرپە مۈشۈكنىڭ شۇنچە مۇھىم بۇرۇتىنى زاڭلىق قىلىشقىنى ئۈچۈن خىجىل بولغاندەك بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى.

— ھە كىرپەجان، تىكەنلىرىڭنىڭ نېمە رولى بارلىقىنى سۆزلەپ باققىن، ئاڭلاپ باقايلى!

— سودىيە ئەپەندىم، — دەپ بوم ئاۋازى بىلەن جاۋاپ بېرىشكە باشلىدى كىرپە، — بەدىنىمدىكى بۇ تىكەنلەر باشقىلارغا سەت كۆرۈنۈشى مۇمكىن، لېكىن مەن ئۈچۈن ئۇ ئالتۇندىن قىممەت، كەم بولسا بولمايدىغان قورالىم. نېمە ئۈچۈن دېسەڭلار، مەن مۇشۇ تىكىنىم بولغاچقىلا شىر، يولۋاس، بۆرە قاتارلىق

ھەر قانداق دۈشمەندىن قورقمايمەن. تاساددىپى ئۇلارغا ئۇچراپ قالغاندا بېشىمنى ئىچىمگە تىقىپ بىرلا تۈگۈلۈۋالىمەن - دە، مېنى يېمەكچى بولغان دۈشمەننىڭ ئاغزى - بۇرنى قانغا بويىلىدۇ. مۇشۇ تىكىنىم بولغاچقا، يىلاننىمۇ ناھايىتى ئەپچىللىك بىلەن تۇتۇپ يېيەلەيمەن.

— يىلاننى قانداق تۇتىسەن؟ — قىزىقىپ سورىدى قۇلان.

— ئاستا كېلىپ ئۇنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەپ قويىمەن - دە، دەرھال بېشىمنى ئىچىمگە تىقىپ يېتىۋالىمەن. غەزەپلەنگەن يىلان ماڭا ئۆزىنى بىرلا ئۇرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۆزى جايىدىلا — تىكىنىمگە سانچىلىپ قالىدۇ. مەن ئاستا بېشىمنى چىقىرىپ ئۇنى دوزۇر قىلىپ يېگىلى تۇرىمەن.

— يەنە قانداق پايدىسى بار؟

— تىكىنىمنىڭ پايدىسى مۇشۇلا ئەمەس، يەنە مىسال قىلسام ھەممە جانىۋارلار سىرتقا چىقىپ ئوزۇقلىنىدۇ، لېكىن كۆپىنچىسى ئۆزىنىڭ قوسىقىنى تويغۇزۇپلا بالىلىرىغا بىر نەرسە ئالغاچ كېتەلمەيدۇ. مەن ئۇنداق ئەمەس، ياۋا مېۋە - چېۋىلەر، ئۈزۈم قاتارلىقلار بولسۇن، قوسىقىمنى راسا تويغۇزۇۋالغاندىن كېيىن يەردىكى مېۋە - چېۋىلەر ئۈستىدە بىرلا دومىلايمەن. مېۋىلەر تىكىنىمگە سانچىلىپ دۈمبەمگە چىقىدۇ. بالىلىرىمغا كۆتىرىپ كېتىۋېرىمەن. قىسقىسى، مۇشۇ تىكىنىم بولمىغان بولسا، ھايات كەچۈرۈشۈم ناھايىتى تەس بولغان بولاتتى.

مۈشۈك بىلەن تىيىنمۇ كىرپىنى ئورۇنسىز مەسخىرە قىلغانلىقىنى سېزىشىپ قىزىرىپ كېتىشتى.

— خوش، — دېدى سودىيە قۇلان ئۇلارغا قاراپ مەنىلىك كۈلۈپ قويغاندىن كېيىن، — بىر - بىرىڭلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدىڭلارمۇ!

— ئاڭلىدۇق.

— ئۇنداقتا بىر - بىرىڭلارنىڭ قۇيرۇغىنى، بۇرۇتىنى، تىكەنلىرىنى مەسخىرە قىلغىنىڭلار توغرا ئىش بولۇپتىمۇ؟

— بىز ھەقىقەتەن بىر - بىرىمىزنى ئوبدان چۈشەنمەپتۇق. مەن ئەمدى دوستۇم مۈشۈكنى، كىرپىجاننى ھەرگىزمۇ مەسخىرە قىلمايمەن، — دېدى تىيىن.

— سېنىڭ ئالدىڭدا مەن بەك خىجىل دوستۇم، — دېدى ئالا مۈشۈك تىيىنغا قاراپ، — ھەممە جېدەلنى باشلىغان مەن. سېنىڭ قۇيرۇغۇڭنىڭ بۇنچىلىك مۇھىم رولى بارلىقىنى بىلمەي يۈرۈپتىمەن، مېنى ئەپۇ قىلغىن دوستۇم!

— مېنى كەچۈرۈڭلار ئاغىنىلەر، خاتا قىلىپتىمەن، — دېدى كىرپە.

— شۇنداق قىلىپ ئەمدى مەسىلە ئايدىڭلاشتى، — دېدى سودىيە قۇلان كۈلۈپ قويۇپ، — پوزىتسىيىڭلارمۇ ناھايىتى ياخشى بولدى. بۇندىن كېيىن شۇنى بىلىۋېلىڭلاركى، مەيلى ئادەم، مەيلى ھايۋان بولسۇن ئۇلارنىڭ تېنىدىكى بارلىق ئەزالىرىنىڭ (سەت ياكى چىرايلىق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر) ئۆزىگە يارىشا رولى بار. مېنىڭ بەدىنىم نېمە ئۈچۈن ئالا - تاغىل، بۇنى بىلەمسىلەر؟

ئۈچىلىسى جاۋاپ بېرەلمەي بىر - بىرىگە قاراشتى.

— بىلىۋېلىڭلار، — دېدى قۇلان سۆزىنى داۋام قىلىپ، — بەدىنىم مۇشۇنداق ئالا - تاغىل بولغاچقىلا دۈشمەندىن ئۆزەمنى ئوبدان مۇھاپىزەت قىلالايمەن. دېمەك مېنىڭ رەڭگىم ئۆزەم ياشاۋاتقان ئورمانلىققا ماسلاشقان. دۈشمەن كەلگەن ھامان دەرەخنىڭ ئارىسىغا كىرىپ، قىمىرلىماي تۇرۇۋالىمەن - دە، يېنىمدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان دۈشمەنمۇ كورەلمەي قالىدۇ.

— ۋاھ، بۇمۇ قالتىس ئىش ئىكەن - ھە! — دېيىشتى 3 ى كۈلۈشۈپ كېتىپ.

— قۇشلارمۇ قانات - قۇيرۇقلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇچا-

لايدۇ. ئات - كالىلارمۇ ئۇزۇن قۇيرۇغى بولمىسا تېز يۈگۈرەلمەيدۇ، شۇنداقلا پاشا، چىۋىنلەرنى قورۇيالمايدۇ. يولۋاسنى ئالساق، قۇيرۇغىنى كالتەك ئورنىدا ئىشلىتىپ ئۆز رەقىبىگە قارشى جەڭ قىلىدۇ. ئۇزۇن قۇيرۇقلۇق مايمۇنلار تېخىمۇ قىزىق. ئۇلار دۈشمەندىن ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئۇخلايدۇ. يەرگە يىقىلىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇزۇن قۇيرۇغىنى دەرەخ شاخلىرىغا مەھكەم يۆگىۋالىدۇ... ئەمدى چۈشەندىڭلارمۇ؟

— چۈشەندۇق.

— بۇندىن كېيىن بىر - بىرىڭلارنى چۈشەنمەي تۇرۇپ، ئالدىراپلا مەسخىرە قىلماڭلار!

— رەھمەت سودىيە ئەپەندىم. بىز بۈگۈن خېلى كۆپ نەرسىلەرنى چۈشىنىۋالدۇق، بىر - بىرىمىز ھەقىقەتەن ھېچنېمە بىلمەيدىكەنمىز، — دېيىشتى ئۇلار تەسىرلىنىپ ۋە سوت مەھكىمىسىدىن خۇشال چىقىپ كېتىشتى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇلار بىر - بىرى بىلەن ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشتى.

1981 - يىل ئىيۇل. ئۈرۈمچى

春苗

•

（维吾尔文）

艾海提·阿西木著

责任编辑：贺加克

责任校对：伊布拉音

新疆青年出版社出版

新疆新华书店发行

新疆伊宁市印刷厂印刷

787×1092毫米1/32开本　印张3.25

1983年9月第1版　1983年9月第1次印刷

印数：1—6,300

统一书号：MR10124·41　定价：0.22元

مۇقاۋا ۋە رەسىملەرنى جالالىدىن بەھرام ئىشلىگەن.

书号MR10124·41 :نومۇرى
定价： 0.22 :باھاسى